

KRITISKA UNDERSÖKNINGAR

I

NORDENS HISTORIA

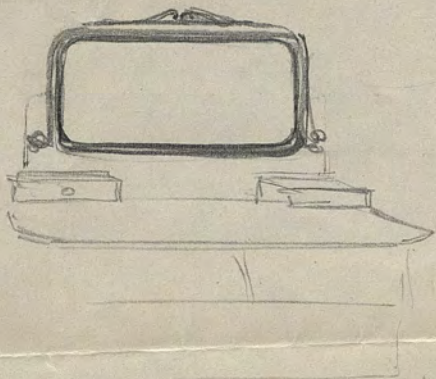
OMKRING ÅR 1000

AV

LAURITZ WEIBULL

LUND
C. W. K. GLEERUP

A. Neuman
Lund.

5.75

Jellinge. Efter Henrik Rantzaus prospekt 1591.

KRITISKA UNDERSÖKNINGAR

I

NORDENS HISTORIA

OMKRING ÅR 1000

AV

LAURITZ WEIBULL

LUND
C. W. K. GLEERUP

KRITISKA FÄRRESÖKNINGAR

NORDENS HISTORIA

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

LUND 1911
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Företal.

Föreliggande bok utgör ett försök att tillämpa modern historisk metod på ett område av nordisk historia, där detta endast i få fall förut egt rum.

Resultatet har blivit en omvärdering av hittills fastslagna värden. När sägen och dikt sopats bort, har det visat sig, att endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara.

Saknaden av kritiska värdesättningar av flertalet källor enligt moderna principer har i betydande grad försvårat dessa undersökningar.

Ett bemötande av de författare, vilka tidigare behandlat samma ämnen som i det följande, har i regel icke egt rum. Undantag har endast gjorts ifråga om de vetenskapliga framställningar från senare tid, i vilka med händelserna samtida eller såsom sådana ansedda dokument, i de flesta fall runinskrifter, ingå som bevismaterial.

Lund i mars 1911.

Författaren.

Innehåll.

	Sid.
I.	
Jellingemonumentet	1
Harald Gormsen »vinner sig allt Danmark»	15
Harald Gormsens erövring av Norge	25
Danskarnes kristnande	37
II.	
Harald Gormsen och Sven Tjugeskägg	45
Sven Tjugeskäggs bortrövande	58
III.	
Den svenska konungalängden under 900-talet	67
Slaget på Fyrisvallarne	76
Hellestads- och Sjörupsstenarne	86
IV.	
Berättelsen om Erik Segersäll i Danmark och Sven Tjugeskägg i Britannien	90
Sven Tjugeskäggs återkomst till sitt rike	101
Gunhild och Sigrid Storråda	106
V.	
Svolderslagets förhistoria	111
Svolderslagets gång	128
Svolderslagets följder	140
VI.	
Sven Tjugeskägg och danskarne i England 1002—1012	144
Sven Tjugeskäggs erövring av England	153
Sven Tjugeskäggs död	160
VII.	
Konungakrönikan i Hervararsagan	171
Jomsborg och jomsvikingarne	178

Förkortningar.

- Adam = Adami Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum ex recensione Lappenbergii. Editio altera.
- A. S. Chron. = Two of the Saxon Chronicles parallel ed. by Charles Plummer on the basis of an edition by John Earle.
- Biereye = Wilhelm Biereye, Beiträge zur Geschichte Nordalbingiens im 10. Jahrhundert.
- Dudo = Dudonis de moribus et actis primorum Normanniæ ducum libri tres efter avtrycket hos Migne, Patrologia Latina 141.
- Fagrsk. = Fagrskinna. Nóregs kononga tal udg. ved Finnur Jónsson.
- Flat. = Flateyrbok. En Samling af norske Konge-Sagaer.
- Flodoard = Les annales de Flodoard publ. par Ph. Lauer.
- Florentius = Florentii Wigorniensis monachi Chronicon ex chronicis ed. Benjamin Thorpe.
- Fms. = Fornmanna sögur útgefnar að tilhlutun hins konungliga norræna fornfræða félags.
- Freeman = Edward A. Freeman, The history of the Norman conquest of England.
- Gesta Cnut. = Cnutonis regis gesta sive Encomium Emmae reginae in usum scholarum recudi fecit G. H. Pertz.
- Guillaume de Jumièges = Willelmi Calculi Gemmetensis monachi Historiæ Northmannorum libri octo efter avtrycket hos Migne, Patrologia Latina 149.
- Hauksbók = Hauksbók udg. af det kongelige nordiske Oldskrift-selskab.
- Henry of Huntingdon = The history of the English by Henry, archdeacon of Huntingdon, ed. by Thomas Arnold.

- Hervararsagan = Hervarar saga ok Heiðreks i NorrøneSkrifter af sagnhistorisk Indhold udg. av Sophus Bugge.
- Hist. Olavssagan = Saga Olafs konungs ens helga udg. af P. A. Munch og C. R. Unger.
- Hkr. = Heimskringla. Noregs konunga sögur af Snorri Sturluson udg. ved Finnur Jónsson.
- Finnur Jónsson = Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie.
- Jvs. (A.) = Jómsvikinga Saga i latinsk Oversættelse af Arngrim Jonsson udg. af A. Gjessing.
- Jvs. (AM. 291) = Jómsvikinga Saga efter arnamagnæanska handskriften n:o 291 4:to utg. af Carl af Petersens.
- Jvs. (AM. 510) = Jómsvikinga Saga (efter Cod. AM. 510 4:to) samt Jómsvikinga drápa utg. af Carl af Petersens.
- Jvs. (Flat. I) = Jómsvikinga Saga samt þátr Otto keisara i Flat.
- Jvs. (Sth.) = Jómsvikinga saga efter skinnboken 7, 4:to å Kungl. biblioteket i Stockholm utg. af Gustaf Ceder-schiöld.
- A. D. Jörgensen = A. D. Jörgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling.
- Knytl. = Knytlingasaga i Fms. XI.
- Leg. Olavssagan = Olafs saga hins helga udg. af R. Keyser og C. R. Unger.
- Martène et Durand = Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectio ed. E. Martene et U. Durand.
- Maurer = Konrad Maurer, Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christenthume.
- M. G. SS. = Monumenta historica Germaniæ. Scriptores.
- Mogk = Eugen Mogk, Geschichte der norwegisch-isländischen Literatur.
- Mon. Norv. = Monumenta historica Norvegiæ. Latinske Kildeskrifter til Norges Historie i Middelalderen udg. ved Dr. Gustav Storm.
- P. A. Munch = P. A. Munch, Det norske Folks Historie. Odd I = Kong Olaf Tryggvesöns Saga af Odd Snorresøn udg. af P. A. Munch.

- Odd II = Saga Ólafs konungs Tryggvasonar, ritud, i öndverðu, af Oddi munk, i Fms. X.
- Ordericus Vitalis = Orderici Vitalis Historiae ecclesiasticae libri XIII ed. Le Prévost.
- Saxo = Saxonis Grammatici Historia Danica rec. Petrus Erasmus Müller.
- Script. rer. Dan. = Scriptorum rerum Danicarum medii aevi ed. Jacobus Langebek.
- Skjalded. = Den norsk-islandske Skjaldedigtning udg. ved Finnur Jónsson.
- Steenstrup = Johannes Steenstrup, Normannerne.
- Thietmar = Thietmari Chronicon i M. G. SS. III.
- Widukind = Widukindi Res gestae Saxonicae i M. G. SS. III.
- William of Malmesbury, Gesta regum = Willelmi Malmesbirensis monachi De gestis regum Anglorum libri quinque ed. by William Stubbs.
- Wimmer = Ludvig F. A. Wimmer, De danske Runemindesmærker.
- Worm = Olaus Worm, Danicorum monumentorum libri sex.
- Ågrip = Ágrip af Noregs konunga sögum. Diplomatarisk Udg. ved Verner Dahlerup.
- Aarb. = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.
-

I.

Jellingemonumentet. — Harald Gormsen »vinner sig allt Danmark». — Hans erövring av Norge. — Danskarnas kristnande.

Vid härvägen upp genom Jylland ligga i Jellinge invid den gamla kungsgården två gravhögar, de största i Danmark, och mellan dem står en bildsten, rest av konung Harald Gormsen. Inskriften lyder: haraltr kunukr þaþ kaurua kubl þausi aft kurm faþur sin auk aft þaurui muþur sina sa haraltr ias saꝛ uan tanmaurk ala auk nuruiak auk tani karþi kristna. På svenska: »Harald konung bjöd göra dessa kubl efter Gorm, sin fader, och efter Tyre, sin moder, den Harald, som åt sig vann Danmark allt och Norge och danskarna gjorde kristna». Bredvid står en mindre sten. Den är, som inskriften därå visar, rest av Gorm konung efter Tyre, hans gemål, Danmarks bod¹.

Harald Gormsens sten intager redan å den äldsta avbildningen, Henrik Rantzaus prospekt av 1591,

¹ Wimmer I: 2, 28, 13.

samma plats som nu och omtalas även 1586, då Caspar Markdaner till Sögård, länsmannen på Koldinghus, lät »opgraffue» den »paa kirckegaarden», såsom stående »uden for kirckedørren». Men stenen stod tydligen här redan i senare hälften av 1100-talet, då den kyrka, som ligger mellan högarne, uppfördes, ty kyrkan fick icke sin plats, som man skulle väntat, mitt emellan dessa, utan mitt emellan stenen och den ena av dem. Och platsen, där stenen står, visar, att den stått där redan från början. Denna plats ligger nämligen mitt emellan högarne och är vald med den noggrannhet, att en rät linie, som förbinder deras mittpunkter, skär densamma ¹.

I motsats till Harald Gormsens sten, vilken sålunda intager sin ursprungliga plats, är Gorms sten över Tyre flyttad. Den omtalas i en anteckning från omkring 1600 såsom liggande vid kyrkodörren; enligt Worm låg den här ännu vid hans besök 1621 ². Men på den teckning av yngre datum, som han bifogar ³, är den rest där den nu står, mellan 15 och 20 fot framför kyrkodörren.

Den plats, där stenen en gång rests av Gorm,

¹ Engelhart i Aarb. 1876, s. 106; Wimmer I: 2, 31.

² Anteckningen från omkring 1600 (Wimmer I: 2, 36): »stenen ved dørren liggendis». Worm, 338: »templi valvis adjacet, ita ut fessis sessum præbere valeat». Jmfr s. 330.

³ Worm, 328.

har enligt Conrad Engelharts och Ludvig Wimmers antagande varit toppen av den södra högen. Här står å det Rantzauska prospektet en sten. Denna sten är visserligen i motsats till Haralds sten å prospektet utan inskrift och avslutas uppåt i en spets, under det att Gorms sten överst är tvärt avhuggen och blott i den ända, som varit dold under jorden, avsmalnande. Men Wimmer förklarar detta så, att stenen, då prospektet togs, legat kullfallen på högens topp med baksidan och dess i prospekttexten förbigångna inskription: tanmarkar but nedåt, men att tecknaren tänkt sig stenen upprest, och därvid fattat dess nedersta del som toppen och toppen som den nedersta. Att stenen å prospektet saknar inskrift, finner enligt Wimmer sin förklaring däri, att när tecknaren, stående på en plats sydvest om den större stenen, tänkte sig den mindre rest, han efter all sannolikhet också måste ha tänkt sig inskriften på den senares framsida, den enda synliga, vettande åt samma håll som inskriften på den större stenens framsida och liksom denna för betraktaren osynlig. »Den spetsiga, inskriftslösa stenen på toppen av den södra högen på det Rantzauska prospektet», slutar Wimmer, »stämmer alltså i varje hänseende med den mindre Jellingestenen», och sin förmodan, att stenen, då

prospektet togs, legat kullfallen med framsidan uppåt, finner han bestyrkt därav, att inskriften å denna sida fördärvats av väder och vind¹.

Hela denna Wimmers bevisföring vilar på premisser, vilka sakna objektiv grund: det är icke känt, att den mindre stenen någonsin legat kullfallen uppe på högens topp, och det ligger utanför möjlighetens gränser att med utsikt att träffa det rätta från denna obevisade utgångspunkt rekonstruera en tecknares tankegång anno 1591. Den enda utgångspunkten för bedömande av stenens läge före 1600 är det Rantzauska prospektet. Detta prospekt har en sten på den södra högens topp, men denna sten har en annan form än Gorms sten, även om den otroligt nog skulle tänkas upp- och nedvänd, och är i motsats till denna och även till Haralds sten, sådan prospektet visar den, utan inskrift — stenen bör alltså vara en annan². Identifikationen av de båda stenarne är så mycket mindre möjlig, som stenen å prospektet i den åtföljande texten kallas »en sten av utomordentlig storlek, föga mindre än den bredvid kyrkan mellan de två

¹ Engelhart i Aarb. 1876, s. 111; Wimmer, I: 2, 38.

² Jmfr Worm, 328: *Mirari satis nequeo Lindebergium alterius lapidis præteriisse descriptionem, in quo Thyrae extat epitaphium. Contextus quidem seriem ex parte persecutus est, sed saxi delineationem plane omisit.*

högarne»¹. Men Gorms »utomordentligt stora sten» har, medräknat vad som nu står under jord, en höjd av ej fullt 6 fot, en bredd av något över 3, medan höjden — och detta ovan jord — på Haralds sten är över 8 fot och bredden nära 9². Vad stenarnes storlek å sjelva prospektet angår, säger visserligen Wimmer, att förhållandet dem emellan är återgivet någorlunda tillfredsställande³. Men även om detta omdöme vore riktigt, bevisar det tydligen under de givna omständigheterna intet för identifikationen av Gorms sten med stenen på högen.

Det torde av vad här anförts framgå, att medan Haralds sten ännu står där den restes, Gorms sten i historisk tid flyttats och dessförinnan icke kan visas hava haft sin plats på den södra högen — denna högs sten är obekant och har väl närmast varit en bautasten av samma slag, som de man gång efter annan påträffat i högarnes närmaste grannskap⁴. Det gäller nu, att från denna utgångspunkt

¹ *Insignis magnitudinis lapis paulo minor quam ille, qui apud templum inter duos montes collocatus est.* Wimmer I: 2, 35.

² Måtten efter Wimmer I: 2, 8, 17.

³ Wimmer I: 2, 38.

⁴ Engelhart i Aarb. 1876, s. 110. Jmfr Wimmer I: 2, 40.

besvara frågan: har Gorms sten överhuvudtaget tillhört Jellingemonumentet?

För denna frågas besvarande har man till en början att vända sig till de äldsta beskrivningarna som finnas av monumentet, Sven Ågesens och Saxos.

Sven Ågesen skriver: Haraldus Blaataand, filius superstes, qui et regni extitit hæres, juxta ritum gentilium in tumulis gemellis et paribus, quasi illustribus mausolæis, secus regis curiam in Jelling utrumque parentem fecit humari¹ ∴ »Harald Blåtand, den efterlevande sonen och rikets arving, lät jorda båda sina föräldrar på hedningarnes vis i tvenne lika stora högar, vilka äro att förlikna vid praktfulla mausoléer, invid kungsgården i Jellinge.» Saxo låter Gorm avlida före Tyre och tillägger om henne: cuius corpus Haraldus amplissimo funere elatum magno cum omnium plangore non longe a patris tumulo sepulturæ mandavit . . . ubi nunc quoque sacrarium perspicere est, duorum conjugum socialibus bustis intersitum² ∴ »hennes kropp lät Harald giva en storartad jordefärd och under allas stora veklagan lägga i grav ej långt från fadrens hög, där man nu också ser kyrkan liggande mellan de två makarnes samhörande gravkullar.»

¹ Script. rer. Dan. I, 51.

² Saxo I, 486.

Enligt Saxo har sålunda Tyres hög uppkastats av Harald, enligt Sven Ågesen härröra båda från honom. Man torde redan härav kunna sluta, att ingendera känt den mindre stenens inskrift, enligt vilken Gorm ju överlevde Tyre och gjorde kublet efter henne. Wimmer går längre. Han sluter av de båda författarnes skildringar, att ingendera häller känt den större stenen och dess inskrift¹. Vad Saxo angår, är detta tvivelsutan riktigt: hela hans skildring är endast en omskrivning av föregångarens med ett tillägg om den nyuppförda kyrkan i Jellinge och med de rättelser hans uppgift om Gorms död före Tyre krävde. Juxta ritum gentilium blir hos honom i hans latinska språkform till ett *amplissimo funere elatum*² *magno cum omnium plan-gore, tumulis gemellis* till *duorum conjugum socialibus bustis* och *fecit humari* till *sepulturæ mandavit*³. Med Sven Ågesen är förhållandet däremot ett annat. Hans uppgift om att Harald Blåtand lät jorda båda sina föräldrar finnes ingen annorstädes i litteraturen — den allmänna uppfattningen

¹ Wimmer I: 2, 31.

² Jmfr Saxo II, 566: *corpus ab iisdem amplo funere elatum*.

³ Ordet *sepultura* i detta sammanhang är ständigt använt hos Saxo. Jmfr också II, 957: *mandatur feretro corpus*. Se vidare nedan s. 50 m. fl.

var inskränkt till den av Saxo företrädde, enligt vilken Gorm dog före Tyre, och återfinnes i Joms-vingasagan¹, den större Olav Tryggvessonssagan² och i Rydårboken³, på ett ställe med tillägget, att Tyre lät uppkasta högen över sin make. Sven Ågesen ledde sina anor från Jylland och kom i den danske konungens gård; han har antingen själv varit i Jellinge eller fått underrättelserna därom ur bästa källa, ty han vet, att högarna ligga invid kungsgården, att de äro två, lika stora och att förlikna vid praktfulla mausoléer. Ser man närmare till, finner man också snart, att källan till hans enastående uppgift är att söka i själva Jellinge. Det läses i de tre första raderna å Harald Gormsens sten: haraltr kunukr þaþ kaurua kubl þausi aft kurm faþur sin auk aft þaurui muþur sina. Sven Ågesens uttryck närma sig översättning: Haraldus . . . qui et regni extitit hæres . . . in tumultis . . . utrumque parentem fecit humari. Han har intet utöver vad Jellingemonumentet själv ger vid handen.

Med den uppfattning, som här framställts, för oss onekligen Sven Ågesen ett steg närmare

¹ Jvs. (A.), 8, (Sth.), 6, (AM. 291), 14, (Flat. I), 106.

² Fms. I, 119.

³ M. G. SS. XVI, 398.

lösningen av Jellingemonumentets tidigare utseende. Sven visar sig sällsynt väl underrättad om monumentet, men han känner endast inskriften å konung Haralds sten och återger denna så, att Harald lät jorda sina föräldrar i de båda högarna. Det synes under dessa omständigheter icke möjligt, att Gorms sten, på vilken det läses, att han gjorde kullet efter Tyre, i Sven Ågesens tid kan ha varit uppställd inom området för Jellingemonumentet.

Det föreligger emellertid ännu den möjlighet, att stenen, trots det att den i senare hälften av 1100-talet icke hade plats inom området, likväl tidigare kan ha haft det. Men denna möjlighet är ytterst ringa — ännu över ett och ett halft sekel efter monumentets resande visade man det den aktning, att när man då byggde en kyrka inom dess rämärken, man lämnade Haralds sten orubbad och rättade kyrkans läge efter dennas. Och även om i denna avlägsna tid konung Gorms sten haft sin plats på en av högarna eller nedanför densamma, kan den icke hava tillhört det Jellingemonument, som vi känna och inom vars ram den trots de skarpsinniga förklaringar, som givits, heller aldrig kunnat inpassas. Detta monument — konung Haralds sten och de två högarna —

är, såsom av det följande torde framgå, en inom sig avslutad helhet, vilken icke eger någon plats för en Gorms sten över Tyre.

Den runsten, som i detta monument bildar centralpunkten, är enligt den allmänna uppfattningen rätt och slätt en sten rest av konung Harald som ett äreminne över hans föräldrar. Mera i förbigående, utmärkande vem han var, har han därå omnämnt sina egna bedrifter. Utgångspunkten för denna uppfattning ligger tydligen i satsen, att konung Gorm skall ha rest den ena av Jellingehögarne över Tyre, vilket med nödvändighet omintetgör varje tanke på att de kubl Harald gjorde efter sina föräldrar skulle vara de båda högarne. Men den allmänna uppfattningen synes också ega ett stöd i själva formuleringen av inskriften å konung Haralds sten. Denna formulering överensstämmer i sin början nära med runstenarnes vanliga: den och den satte eller reste denna sten, den och den gjorde detta kumbl efter den och den, för att i en relativsats sluta med ett omtalande av honom, som reste kublen. Men är verkligen detta, det rent formella i inskriften, av den beskaffenhet, att det vid tolkningen bör vara det avgörande?

För besvarandet av denna fråga kräves i första hand en närmare undersökning av själva inskriftens innehåll.

Det egenartade i denna inskrifts innehåll framgår vid en jämförelse med de inskrifter, som annars finnas å de danska runstenarne. När den allmänna formeln här utvidgas, sker det i regel endast med uppgifter, som på ett eller annat sätt knyta sig till den eller dem, efter vilka minnesstenen rests — merendels endast uppgifter om den dödes släktskaps- eller vänskapsförhållande till den som reste stenen, ett eller annat, som hänför sig till den dödes personlighet, hans samfundsställning, hans död. Uppgifterna om runstensresaren inskränka sig genomgående till dennes namn, någon gång därtill fogat namnet på hans fader, broder, make eller moder; undantagsvis nämnes också hans ställning i livet: han är konung, »smed», bryte, gode, godsförvaltare eller som på den ena av Hellestadsstenarne och Hedebysten Tokes och Svens hirdman¹. Någon utvidgning därutöver förekommer icke i fråga om själva formeln. Harald Gormsen däremot har på den sten han skall hava rest över Gorm och Tyre endast uppgiften, att de voro hans föräldrar. Det är icke om dem, utan om honom

¹ Wimmer I: 1, LXXXII.

sjelv inskriften handlar: han är icke blott den Harald, som reste kublen efter fader och moder, han är den som vann sig allt Danmark och Norge och gjorde danskarna kristna. Kontrasten är slående. Inskriftens innehåll synes, vare sig man ser det ur den synpunkt, som Haralds egen tid anlade, eller med ett modernt öga, oförenbart med den uppfattning, som gjort sig gällande om stenen.

Beskaffenheten av Harald Gormsens sten belyses ytterligare av de bilder, som finnas å densamma.

Den sida, å vilken inskriften begynner, den östra, är endast rent dekorativt utstyrd med en serie inramande bandslingor, men å de båda övriga, vilka den tresidigt formade stenen har att uppvisa, upptaga bilderna huvudutrymmet. På den ena av dessa sidor ett starkt stiliserat, fantastiskt djur, med tunga, huvud och lyftad svans slutande i angelsachsiska bladornament, och med hals, buk och svans omslingrade av en orm. På den andra en mansfigur med korsmärkt gloria kring det äggovalt formade ansiktet, med armarne utsträckta åt sidan och benen sammanställda. Båda bilderna stå inom ramar av med varandra sammankopplade bandornament; runt mansfiguren, liksom bindande denna till stenens yta, är även mittpartiet fyllt med bandslingor.

Det har av alla erkänts, att mansfiguren har sin bestämda betydelse: den korsfäste Kristus. I djuret, omringlat av ormen, har man i äldre tid velat se motbilden till denne, en bild av hedendomen och de onda makterna; andra ha däri sett lejonet av Juda i strid med den gamle ormen. Gentemot denna uppfattning har emellertid Sophus Müller hävdad, att djuret är blott och bart ett betydelse-löst ornament, ytterst härrörande från irsk konst, tidens konstdjur, tidens ornament, som akantus-bladet var det stående grekiska motivet och den vingade draken blev medeltidens. Den herskande meningen torde dela sig mellan denna uppfattning och Ludvig Wimmers, enligt vilken bilden liksom de närmast motsvarande å Tullstorps-, Hunestads-, Skårby- och Londonstenarne har en betydelse, men en betydelse, som man icke är i stånd att uppvisa ¹.

Den ena av den stora Jellingestenens bilder har alltså en bestämd betydelse: Kristus. Men av detta faktum följer ovedersägligen som ett korrolar, att bilden står i samband med vad som läses där- under: auk tani karpi kristna. Den direkta mot- bilden till denna Kristusfigur är djuret: det intager

¹ Sophus Müller i Aarb. 1880, s. 321, och i Vor Oldtid, 681; Wimmer, I: 1, cv.

alldeles samma plats på sin sida, det har samma dominerande storlek och står i en till Kristusfigurens svarande omramning. Om det också — vad Sophus Müller visat — mångenstädes är ett ornament, har det här upphört att vara det. Vad det betyder kan icke längre med bestämdhet påvisas. Men det har som Kristusfiguren sin underskrift: ala auk Nuruiak, och liksom denne vetter mot söder, därifrån kristendomen kom i Harald Gormsens tid, vetter djuret mot norr, mot Norge.

Den undersökning, som här verkställts, har sålunda givit vid handen, att inskriften å konung Haralds sten i Jellinge i första hand gäller honom, som reste den, icke dem över vilka den skulle vara rest. Men det har därjemte visats, att Kristusbilden är att betrakta som illustrationen till den ena av de bedrifter, utförda av konung Harald, som omtalas i texten, och att djuret, motbilden till denna, så vitt man kan se, är avsett att illustrera en annan av dem. En ny belysning faller därmed över Jellingemonumentet. Vad Harald vill ha sagt är tydligen icke, att kublen rests över Gorm och Tyre, utan att *han* har rest dessa kubl, vunnit sig allt Danmark och Norge och gjort danskarna kristna. Stenen är ett minnesmärke, som han satt sig själv. I inskriftens förra del — den är huggen efter kristet

bruk på den sida, som står mot öster — knyter han sitt livs gärning samman med dem som levat före honom, sin fader och sin moder, och erinrar om det minne han rest dem båda -- kublen, Sven Ågesens tumuli, högarne på ömse sidor om stenen. I det följande — icke en bisats, utan fortfarande huvudsatsen — fastslår han i bild och ord de bragder i sitt liv, som för honom stodo som de största: allt Danmarks enande i ett rike, Norges erövring och danskarnas kristnande.

Så fattat står Jellingemonumentet — ett monument, som icke eger någon plats för en Gorms sten över Tyre — som ett av de stoltaste minnesmärken en nordisk konung satt sig. Redan de stora högarne tala högt om Harald Gormsen. Den väldiga stenen mitt emellan dem ger i ord och bild grundlinjerna i denne nordiske faraos konungagärning.

Den bevarade litteraturen utanför runstenen har intet att meddela om att Harald »vann sig allt Danmark». Denna bragd, i den mån minnet därom är bevarat, tillskrives här i stället hans fader konung Gorm. Enligt Adam, som anför Sven Estridsen som sagesman, vann en Olof, vilken kom från Sverige, det danska riket med vapenmakt och hade

många söner, av vilka Chnob och Gurd fingo riket efter fadrens död¹; enligt vad han senare uppgiver med åberopande av samme sagesman följde Sigerich efter Olof, Sueonum princeps, som härskade i Danmark med sina söner, och denne Sigerich blev efter att ha härskat i kort tid berövad riket av Hardegon, Svens son, som kom från Nortmannia². Denne Hardegon är, enligt vad Steenstrup visat, identisk med Gorm³. I Ragnarssona þáttr i Hauks bok från omkring 1300 far konung Gorm över hela Jylland och ödelägger alla näskonungar helt söderut till Sle⁴, och i den större Olav Tryggvessonssagan från första hälften av det 14:de århundradet heter det omskrivet och utvidgat på följande sätt: »Konung Gorm for med sin här in i det rike i Danmark, som är kallat Reidgotaland, men nu kallas Jotland, mot den konung, som där rådde; han het Gnupa. De höllo några strider

¹ Adam I, 50: Successit illi [ɔ: Heiligoni] Olaph, qui veniens a Sueonia regnum optinuit Danicum vi et armis habuitque filios multos, ex quibus Chnob et Gurd regnum optinuerunt post obitum patris.

² Adam I, 54: Post Olaph . . . Sueonum principem, qui regnavit in Dania cum filiis suis, ponitur in locum eius Sigerich. Cumque parvo tempore regnasset, eum Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia, privavit regno.

³ Steenstrup, Danmarks Sydgrænse, 39.

⁴ Hauksbók, 465.

samman, som ändade med, att konung Gorm fällde denne konung och tillegnade sig hela hans rike. Därefter for Gorm mot den konung, som var kallad Silfraskalli, och hade med honom krig och strider, och konung Gorm fick ständig seger och till slut fällde han denne konung. Därefter gick han upp i Jylland och for så med härsköld, att han ödelade alla konungar söderut till Sle»¹.

De här anförda källorna tillskriva alltså konung Gorm tillintetgörandet av Gnupas och Sigerichs rike. Men den härskande uppfattningen inom historieskrivningen sätter, med underkännande av dessa källor, konung Haralds uppgift om sig själv, att han vann sig allt Danmark, i samband med undergången av Gnupas och Sigerichs välde. Stöden därför hämtas från inskrifterna å två runstenar, Vedelspangs- och Gottorpsstenarne, lästa i sammanhang med ett par från utlandet stammande samtida uppgifter.

Inskriften å den sten, som funnits vid Vedelspang omedelbart söder om Hedeby, lyder: *asfriþr karþi kumbl þaun aft siktriku sun (s)in aui knubu* : »Asfrid gjorde detta kumbl efter Sigtryg, sin son, på Gnupas vi», inskriften å Gottorpsstenen: *ui asfriþr karþi kubl þausi tutiþr upinkars aft siktriku kunuk*

¹ Fms. I, 116.

sun sin auk knubu 3: »Vi-Asfrid gjorde detta kubl, Odinkars dotter, efter Sigtryg konung, sin och Gnupas son»¹. Av dessa båda inskrifter är den sista avfattad på danska; den första visar, enligt Wimmer, svenska runformer och svensk dialekt².

¹ Wimmer I: 2, 55, 57.

² Enligt Wimmer I: 2, 69—71, vittnar den ena stenen om fadren Gnupas och hans släkts anknytning till Sverige, den andra om modren Asfrids danska härkomst, ty att »Odinkars dotter» var i nära släkt med den berömde »slesvigske» jarlen, vars ättlingar vi längre ned i tiden möta i de tvenne bekanta biskoparne av detta namn »med konunga-blod i ådrorna», är för honom utom allt tvivel. Olikheterna i de båda runinskrifternas innehåll förklaras efter Wimmers mening tillfyllest, om man fasthåller, att den ena stenen särskilt skulle tala till svenskarne, den andra till danskarna. »Netop den danske sten viser os Asfrid som den stolte og trodsige kvinde, der også efter nederlaget bærer hovedet højt og træder frem som sine fjenders jævnbyrdige modstander. De Danske har overvundet og fældet Sigtrygg, hvem de naturligvis ikke har anerkendt som 'konge'; men Asfrid rejser mindesmærket efter »kong Sigtrygg». Og selv føler hun kongebloodet rulle i sine årer. Ligesom den vendiske fyrstedatter Tove, Harald blåtands hustru, på Sønder Vissing-stenen med stolthed mindes sin kongelige byrd og kalder sig »Mistivis datter», således lader Asfrid sine fjender høre, at hun er »Odinkars datter». Lige over for sine trofaste svenske mænd behövede hun derimod ikke at fremhæve sin og sönnens fornemme byrd; for dem havde hun altid været »dronningen» og han »kongen»; derfor mangler disse ord ganske naturlig på den svenske sten. Men Svenskerne satte pris på, at Asfrid holdt fast ved den gamle tro; derfor indviede hun på hedensk vis som protest mod den dåb, der var påtvungen hendes ægtefælle Gnupa, den plads, hvor han blev stedet til hvile; og på Gnupas 'vi' rejste hun

Det kan icke råda något tvivel därom, att de båda i dessa inskrifter omtalade Gnupa och Sigtryg äro identiska med Adams och isländingarnes Chnub, Gnupa och Sigerich, men å andra sidan måste Gnupa också vara identisk med den danskar-
nas konung Chnuba, om vilken Widukind berättar, att Henrik I tvang honom att låta sig döpa (934)¹, och enligt den allmänna meningen är också Sigtryg identisk med en historisk person: den Se-

tricus rex paganus, om vilken man under hänvisning till Flodoard av Rheims², som skrev ungefär samtidigt, uppgiver, att han kom såsom hövatter sönnens kumbl. Om denne trodsige kamp mod kristendommen bærer bægge stene vidne, den ene ved at nævne »Gnupas vi», den anden ved at kalde Asfrid med det folkelige hædersnavn, som hendes vedhængen ved den gamle tro havde skaffet hende. At dette navn står netop på den danske sten, synes mig også at indeholde ligesom en trusel mod fjenderne. — Ud af bægge stenes korte indskrifter tror jeg da at læse navnet på en kvinde, viljekraftig, stolt og trodsig, som har opflammet manden og sønnen til dåd. Har ikke netop kappestriden mellem Asfrid og Tyre Danebod — to hinanden jævnbyrdige og værdige modstandere og bægge mulig jarledøtre fra Sønderjylland — fra først af givet stødet til de vældige kampe, som i lange tider førtes mellem deres mænd og sønner?»

Det är mig omöjligt se, huru allt detta liksom mycket av det följande i Wimmers framställning I: 2, 71—72, kan med något anspråk på objektiv giltighet läsas ut av inskrifterna å de båda runstenarne.

¹ Widukind III, 40.

² Flodoard, 88.

ding för en skara hedniska vikingar »från andra sidan havet», kämpade mot hertig Hugo av Francia och slutligen föll i Normandie i kamp mot västfrankernas konung Ludvig (943). Denne Setricus omtalas icke såsom fördriven från sitt hemland, och Gustav Storm har i anslutning därtill hävdad, att icke heller runstenarnes Sigtryg kan hava varit detta. Man har, säger han, rätt att sluta därtill av den grund, att minnesmärken över honom resas på skilda ställen i hans hemland, att det ena av dessa uttryckligen kallar honom konung, att begge de bevarade minnesmärkena resas av hans närmaste släkt, hans egen moder, och att inskrifterna sättas både på danska och svenska. Med »full historisk säkerhet» hävdar därpå Storm, att det svensk-danska riket vid Slesvig bestått i varje fall mellan 934 och 943. Men har Sigtrygs välde egt bestånd ännu 943, är det icke konung Gorm, vilken enligt Storm avled 935 eller 936, utan hans son Harald, som erövrat det ¹.

Denna Storms bevisföring är även under förutsättning, att runstenarnes Sigtryg och Flodoards Setricus verkligen äro identiska, icke bindande. Av en uppgift, som saknas hos den främmande annalisten från Rheims, kan tydligen ingenting slu-

¹ Gustav Storm i norsk Historisk tidskrift III: 3, 360, 367.

tas ifråga om förhållandena i den hedniske konungens hemland, och att runinskrifterna av modren sättas på skilda ställen både på danska och svenska förutsätter lika litet existensen av ett danskt-svenskt välde, då det icke är närmare bekant, när och under vilka omständigheter de båda stenarne restes. Detsamma gäller den konungatitel Asfrid giver sin döde son. Denna titel behöver icke ha haft samma betydelse som i våra dagar, och det är att märka, att den icke förekommer å den stora stenen, som hon reste på »Gnupas vi», alltså offentligen, utan å den nära hälften mindre, som påträffats i Gottorps-bastionen och om vars ursprungliga plats man ingenting känner.

Vad här anförts gentemot Storms bevisföring är emellertid icke nödigt att anföra: själva dess bärande premisser äro obestyrkta.

Konung Gorms dödsår låter sig icke närmare bestämma. Adam och med honom de danska källorna¹ ävensom Knytlingasagan² upplysa visser-

¹ Adam II, 26; Roskildekrönikan i Script. rer. Dan. I, 376; Annales Lundenses i M. G. SS. XXIX, 198; Rydårboken i M. G. SS. XVI, 398. I Rydårboken sättes Gorms död till 950, i Nestvedsårboken (Script. rer. Dan. I, 368) till 949.

² Knytl., 183. Jmfr Jvs. (AM. 291), 56, där Harald Gormsens regeringstid uppgives till 47 vintrar.

ligen, att Harald Gormsen, vilken den förstnämde uppgiver hava dött före 988, var konung i femtio år, men denna årsbeteckning liksom Snorres likartade uppgift om en svensk konung Björn vid samma tid¹ och deras utsago, att Gorm regerade 100 eller nästan 100 år², kan icke tagas efter orden: den är tydligen endast beteckningen för en lång regeringstid. Och Flodoard berättar icke alls, som Storm säger, att efter hertig Vilhelm av Normandies död hans sons förmyndare kallade till sin hjälp hedniska vikingar »från andra sidan havet», och att hövdingen för dessa kom från samma land och var Setricus rex. Han säger endast, att Hugo, frankernas hertig 943 hade täta sammandrabbningar med norrmanerna, vilka kommit såsom hedningar eller återvände till hedendomen, och att konung Ludvig av Vestfranken sammandrabbade med norrmannen Turmod samt den hedniske konungen Setricus och dödade dem³. Fram under nästa år

¹ Hkr. I, 139.

² Jvs. (AM. 291), 14, (Sth.), 6; Fms. I, 119.

³ Flodoard, 88: Hugo dux Francorum crebras agit cum Nordmannis, qui pagani advenerant vel ad paganismum reyertebantur, congressiones; a quibus peditum ipsius christianorum multitudo interimitur. At ipse, nonnullis quoque Nordmannorum interfectis ceterisque actis in fugam, castrum Ebroicas, faventibus sibi qui tenebant illud Nordmannorum christianis, obtinet. Ludovicus Rodomum re-

944 omtalar han så, utan samband med föregående notis, att Bretagne härjades av norrmanerna. Dessa vinna slutligen seger i en stor drabbning, nedhugga bretagnarna och jaga dem ur deras land. Det heter därefter: »Dessa samma norrmaner, som nyligen kommit från trakterna på andra sidan havet, bemäktigade sig deras land»¹.

Det visar sig alltså, att Flodoard, i motsats till vad Storm uppger, icke har det ringaste om att de norrmaner, som 943 stridde i Normandie, och den hedniske konungen Setricus voro komna från andra sidan havet; den senare omtalas icke ens som deras hövding. Flodoards uttalande gäller i

---

petens, Turmodum Nordmannum, qui, ad idolatriam gentilemque ritum reversus, ad hæc etiam filium Willelmi aliosque cogebat regique insidiabatur, simul cum Setrico rege pagano congressus cum eis interemit.

¹ Flodoard, 94: Subsecuta mox Brittonum pernicies, qui discordia inter se principum Berengarii et Alani divisi, a Nordmannis, cum quibus pactum inierant, pervasi et magna sunt cæde attriti. Civitas eorum Dolus nomine capta, et episcopus ejusdem confugientium in æcclesiam multitudinum stipatione oppressus et enecatus est. Reparatis denique Brittones viribus certamen ineunt, in quo superiores Nordmannis extitisse visi sunt. Tertia tandem congressione inita, magna ex utraque parte cecidit multitudo; victoria vero potiti Nordmanni Brittones usque ad interfectionem cædunt et a terra ipsorum disperdunt. Ipsique Nordmanni, qui nuper a transmarinis advenerant regionibus, eorum terras invadunt.

stället de norrmaner, som följande år härjade Bretagne, men om dessa säger han uttryckligen, att de nyligen (nuper) voro anlända. Under sådana omständigheter föreligger ingen som helst grund att utan vidare identifiera Flodoards Setricus rex paganus med runstenarnes konung Sigtryg. Detta är så mycket mindre möjligt, som Sigtryg vid den tid, varom här är fråga, var det allmänna namnet inom den norska konungasläkten på Irland. Gustav Storm har också själv tidigare sökt hans hemland här ¹.

Det av Storm framställda, senare av Wimmer, Sophus Müller ² och andra godtagna påståendet, att Gnupas och Sigtrygs rike — av Adam att döma, snarare det danska riket än ett rike i Danmark ³ — bestått ännu 943, och att konung Harald Gormsen varit den som förenat det med det danska riket, låter sig således icke bevisa. Det enda årtal, som hänför sig till detta välde, är årtalet för Henrik I:s angrepp på Gnupa 934, och i fråga om

¹ Storm, Kritiske Bidrag etc., 212. Häremot Steenstrup i Hist. Tidsskrift IV: 6, 496. — Om Flodoards rex paganus varit verklig konung eller endast en sjökonung, kan naturligtvis icke avgöras.

² Wimmer I: 2 (Tilføjelse og Rettelser, 8); IV: 2, LXXXIV; Sophus Müller i Nordiske Fortidsminder I, 241.

³ Jmfr s. 16 not 1—2.

dess tillintetgörande nå vi icke utöver Adams okontrollerbara uppgift, att Sigerich, om vars död och tiden för densamma intet är känt, efter att ha härskat i kort tid blev berövad sitt rike av Hardegon.

Vad Harald Gormsen avsåg, då han om sig lät rista orden på Jellingestenen, att han vann sig allt Danmark, är höljt i dunkel. Men intet säger, att icke här och var i Danmark, även utanför Slesvig, ännu kan ha suttit konungar, som slagit under sig större eller mindre sträckor av landet. När omkring år 900 Wulfstan seglade från Hedeby in i det östra Östersjöbäckenet, uppger han, att Bornholm hade sin egen konung. Om Blekinge uttalar han, att det tillhörde svenskarne¹. Men i slutet av 900-talet, då en gränsläggning mellan Sverige och Danmark företogs, gick gränsen efter all sannolikhet redan vid Brömsesten mellan Blekinge och Möre².

Det ligger i sakens natur, att de samtida isländska skalderna i sin utpreglade nationalkänsla icke direkt uttala, att Harald — vad Jellingestenen otvetydigt

¹ King Alfred's Orosius, ed. Henry Sweet, 19.

² Se nedan s. 71.

intygar — »vann sig Norge». Harald går hos dem i skuggan för den norske Håkon jarl. Eyvind Skaldaspiller säger i Håleygjatal endast, att hela landet österut till Agdernas hemvist är i (Håkons) makt.¹ Einar Skålaglam yttrar i sin dråpa om Håkon jarl, att denne är satt i de kraftiga furstars säte, och i Vellekla, där han nämner jarlen »landets modige väktare», att den rättskaffne, silkebandsprydda hövdingen fick sju fylken under sig, och att allt nordan för Viken ligger under jarlen; »var vet man», heter det på ett annat ställe, »att ett sexton jarlars land ligger så under en jordegare?»² Thorlef jarlsskald och Tind Hallkelsson nämna Håkons vida välde och land,³ Thord Kolbenson på tal om Erik jarl hans faders land.⁴ Uttrycken förekomma i lovkväden och äro hållna i allt för allmänna ordalag för att berättiga till någon som helst slutsats i fråga om Håkons politiska ställning. Endast på ett ställe, i Vellekla, kommer denna tydligare fram. »Skeppen gledo nordanfrån», säger Einar, »med den kloke krigaren söderut till Danmark, och hördernas härskare,

¹ Skjalded. A. 71, B. 62 (15).

² Skjalded. A. 122, 125, 126, 131, B. 116, 117 (1), 119 (14), 120, (17), 124 (37).

³ Skjalded. A. 141, 146, 147, B. 132 (1), 137 (6), 138 (10).

⁴ Skjalded. A. 213, B. 203 (2).

Dovres drotten med skräckhjelman, sökte till möte med den danske konungen. Och den mörka skogens jords givmilde konung ville pröva stridsalfen, som var kommen nordanfrån i frosttid, den gång konungen bjöd den oböjlige krigaren att värja virket (virki) mot krigarne. Det var ej lockande att gå emot deras här, fast krigaren gjorde en hård kamp, då en annan krigare trängde fram sunnanifrån med sina skaror av friser, franker och vander; sjöns hästs ryttare eggade till strid. Där uppstod en kamp . . . Sjökrigaren brakte sachsarne att fly; fursten värjde befästningen (gard) mot fienderna med sina män». ¹ Det är tydligt, såsom också hela den följande isländska litteraturen fattat det, att det här är jarlen, som kommer till sin konung, och att denne bjuder honom att å angiven plats upptaga kampen mot fienderna.

Sagalitteraturen är rik på underrättelser om den danske konungens och den norske jarlens förhållande till varandra. Enligt Ågrip vinner Håkon efter Harald Gråfälls fall och dråpet på Guldharald, en broder till Harald Gormsen, den förres rike med skattskyldighet till Danmark och innehar därefter »nästan hela Norge» under jarls namn ². Theodricus i

¹ Skjalded. A. 128, B. 121 (26—29).

² Ågrip, 21.

sin *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* angiver de närmare villkoren: Håkon har att årligen betala 20 hökar, och om Harald angripes, att med sin krigshär komma till hans hjälp.¹ Odd förklarar rent ut, att efter Harald Gunhildssons och Guldharalds fall förenades de två rikena Norge och Danmark; Harald insatte därefter Håkon till styresman och jarl över Norge mot att han årligen betalade danakonungen skatt; det bestämdes därjemte vid förlikningen efter Guldharald, att jarlen skulle komma Harald till hjälp, om hans land bleve överfallet.² I *Jomsvikingasagan* möta uppgifterna hos Theodricus vidare utvecklade. Skatten är här i arnemagnæanska redaktionen 60 hökar och 100 mark vart tredje år, Håkons ledingsplikt erkänd, men begränsad till en gång; själv skall jarlen likväl städse komma, när konungen sänder bud och vill spörja honom till råds.³ I *Fagrskinna* omredigeras och fullständigas skildringen. Harald Gormsen vin-

¹ Mon. Norv., 11.

² Odd. II, 257, 246. Hos Odd I, 15, heter det om Håkon efter Harald Gråfälls fall och Guldharalds dråp: Síþan var hann iarl at Noregi með raðe Dana konungs oc gallt skatt Dana konunge. XIII. vetr. oc voro sva Norðmenn vndir því oke.

³ Jvs. (A.), 11, 13, (AM. 291), 18, 20, (Flat. I), 107. — Jvs. (Sth.), 6, har endast orden: Enn síðan tok Hacon iarl við ein ualldi yfir Noregi ok skyldi giallda skatta Dana konungi.

ner sig här allt Norges rike först efter att hava företagit ett tåg dit upp med hela sin här. Samtidigt blir Ågrips »nästan hela Norge» till landet österut till Lindesnæs; det överlämnas åt Håkon, som får jarls namn, mot skattskyldighet till danakonungen.¹ Snorre går vidare: han detaljerar allt minutiöst. Han ger Harald en flotta, på ett ställe om 600, på ett annat om 700 skepp; med denna låter han honom styra norrut till Viken, där allt folket går under honom; han låter honom därefter komma till Tönsberg, varest en stor mängd män driver till honom; han låter slutligen Harald giva hela den här, som var kommen till honom i Norge, i Håkon jarls hand, och denne därjämte få styret över Velleklas 7 fylken — de få nu namn och givas på samma villkor, som dem Harald Hårfagre gav sina söner; dock skall Håkon där liksom i Trondhjem tillegna sig alla kungsgårdar och all landskatt och hava krongodset, såvida han därtill trängde, om det var krigshär i landet. Ledingsplikten är underförstådd, men något skatteutlägg till danakonungen vet Snorre icke av. Håkon jarl rådde för Norge, säger han, och betalde icke någon skatt av den orsak, att danakonungen eftergav honom alla skatter för

¹ Fagrsk., 68.

det omak och de omkostnader, som jarlen hade för att värja landet mot Gunhildssönerna.¹

Av de samtida skalder, som lovsjungit Håkon jarl, röjer ingen någon kännedom om att Harald Gormsen och jarlen någonsin stått på spänd fot till varandra. Detta har betydelse, särskilt vad Einar Skålaglam beträffar, då hans kväde Vellekla spänner över Håkons hela liv till och med slaget i Hjörungavåg, och dennes beroende av den danske konungen otvetydigt framgår av kvädet. Även den äldre norska traditionen, sådan denna framträder i Ågrip, saknar varje bestämd uppgift om en brytning mellan konungen och hans jarl — endast ett i förbigående fällt uttryck om Håkon: »han hade ännu vänskap med konung Harald» synes möjligen antyda ett nytt betraktelsesätt.²

För detta nya betraktelsesätt hade redan, då Ågrip nedskrevs, traditionen hopat ett betydande

¹ Hkr. I, 278, 296. Vid sidan om Håkon jarl inträder hos Snorre Harald Grenske såsom Harald Gormsens länsman i Norge: han erhåller Vingulmark, Vestfold och Agder till Lindesnæs.

I Knytl., 179, heter det: sidan för Haraldr konúgr i Noreg með her sinn, ok lagði land allt undir sik, ok setti þar yfir höfðingja Håkon jarl Sigurðarson, en Danakonúgr tók skatta af landi öllu.

² Ågrip, 23.

stoff. Det berättade detaljerat om hur Håkon frigjorde sig från det främmande oket.

Traditionen härom anknyter till Velleklas skildring av Håkons strid, då han som konung Haralds man värjde ett virke mot friser, franker, vender och sachsare. Detta virke identifieras med Danmarks stora virke Danevirke, och fiendehären blir under inflytande från traditionen hos Adam en tysk kejsarlig här och kejsaren, själv närvarande, i regel tidens store kejsare Otto den förste. Traditionen flyter ännu oklar hos Theodricus. Det säges här endast, att Håkon på tionde året efter konungamodern Gunhilds död bröt fördraget med Harald och som hedning fann anledning därtill i det förhållande, att kejsar Otto lät kristna danakonungen och allt hans rike.¹ Hos Odd ligger allt klarare: här är det icke längre den mer eller mindre ideella synpunkten, kristen eller icke kristen, som är det avgörande. Håkon begagnar sig av sin länsherres trångmål i kampen mot kejsaren och gör sig fri. Om hur det tillgick har Odd två versioner. Den ena berättar endast, att på det trettonde året av Håkons jarladöme stred kejsar Otto med danakonungen; Harald och Håkon jarl flydde, och Hå-

¹ Mon. Norv., 13.

kon betalade aldrig sedan skatt av Norge.¹ Den andra versionen visar en betydligt längre hunnen sägenutveckling. Av kejsarens härtåg mot Danmark har det blivit två. Det första slutar med att Håkon och Harald jaga kejsaren på flykten; under det andra kämpar kejsaren först med Harald, som helt naturligt viker tillbaka, därefter med Håkon, som lika naturligt tvingar honom att med sin flotta draga bort. I denna vanskliga belägenhet låter sagaskrivaren nu Olav Tryggvesson uppträda och anknyter därvid tydligen utan vidare till en vers i Hallfreds Olavsdråpa om att Olav en gång kämpat sunnan för Hedeby.² På hans råd tänder kejsaren en natt Danevirke; morgonen efter faller i behaglig tid ett så starkt regn, att elden släckes, och hären drager strax fram över den nedbrända befästningen. Harald och Håkon bliva slagna med skräck och flykta, förföljda genom landet av kejsaren; efter tre förlorade fältslag begära de fred. Men före det andra fälttågets början har Håkon satt danakonungen valet mellan att antingen se den norska hären draga hem igen, med undantag blott för honom själv och tolv av hans män, eller också eftergiva alla skatterna av Norge. Harald har gått in på

¹ Odd I, 15; II, 257.

² Skjalded. A. 157, B. 149 (5).

det senare, och efter freden med kejsaren, säger Odd, regerade nu Håkon ensam över hela Norge, utan att betala konung Harald någon skatt, så att deras vänskap var mycket i avtagande.¹

Den framställning Odd giver är i stort sett densamma som Jomsvikingasagans; enligt P. A. Munchs² och Finnur Jónssons³ mening är den till och med lånad därifrån. I Jomsvikingasagan förekomma emellertid vissa skiljaktigheter. Håkon jarl förklarar sålunda här redan efter det första fälttågets slut, att han icke ser sig i stånd att utreda skatterna, som han ville, och då han enligt sagan i dess mest utvecklade form endast en gång är skyldig att med ledingen komma danakonungen till hjälp, sättes han i en helt annan dager än hos Odd, när han vid början av det andra fälttåget befinnar sig eftergivande av skatterna från Norge så väl för det förflutna som för framtiden. Men därjämte möter i de yngsta redaktionerna en helt ny huvudhändelse: vänskapen mellan konung Harald och Håkon är icke längre endast i avtagande, utan förvandlar sig i fiendskap. När Håkon jarl kommit tillbaka till Norge, utbjöd

¹ Odd II, 245.

² Odd I, 83, 84.

³ Finnur Jónsson II, 397.

konung Harald, heter det, leding över allt Danmark, drog till Norge med en mäktig stor här och lät, då han var kommen upp förbi Lindesnæs i det rike, som jarlen hade lösrivit från skattskyldigheten till honom, eld och järn rasa över landet; han ödelade därvid alla socknar i Norge längs med havet ända upp till Stat på fem gårdar i Læredalen när. Först vid Sulenöarne, där han sporde, att Håkon fått en stor här samlad, vände han tillbaka till Danmark.¹ Såsom stöd för berättelsen om detta nya härtåg anföres i Jomsvikingasagan en vers av Eyolf Valgerdsson. Det heter däri emellertid endast: »här i Gandvigens gamla töckenland skola vi bida Gorms son».²

Historien om konung Haralds tåg till Norge efter Håkons affall tages utan vidare för god i Fagrskinna liksom hos Snorre. Samtidigt äro emellertid kejsarens två fälttåg reducerade till ett, och episoden om Olav Tryggvesson struken i Fagrskinna.³

¹ Jvs. (A.), 14, (AM. 291), 22, (Flat. I), 107, 152. — I Jvs. (Sth.), 7, heter det endast: Litlu siðar kom Otti keisari af Saxlanndi til Danmerkr með micklu liði. ok þa kom Olafr Trygua son til liðs við hann. Þeir bruto Haralld konung til kristni ok Hacon Iarl. uar þa kristnuð öll Danmörk. Enn Hakon Iarl geck aprt til heiðni þegar hann kom aprt til Noregs ok gallt alldri skatta siðan.

² Jvs. (AM. 291), 36.

³ Fagrsk., 74; Hkr. I, 298, 315. Jmfr Knytl., 179.

Utvecklingen inom den norsk-isländska litteraturen är därmed avslutad. Men hos Saxo, som även berättar om Håkons skattskyldighet till Danmark och hurusom han under kriget mot kejsaren vägrade att utreda skatten, lägges ännu en länk i kedjan. »Då Harald», säger han, »sporde om Håkons affall, menade han, att han borde straffa den norska ungdomens trots så mycket strängare, som den fräckt hade rest nacken emot honom». Han sände därefter den julinska rövareflocken — jomsvikingarne — till Norge, och Saxo liksom en senare tids historieskrivning låter i detta sammanhang slaget i Hjørungavåg bilda avslutningen på konungens och jarlens mellanhavande med varandra.¹

Den utvecklingslinje, som historien om Harald Gormsens och Håkon jarls inbördes förhållande följer inom litteraturen ligger klar. Den samtide Einar Skålaglam, de senare sagaskrivarne och Saxo berätta alla om den norske jarlens beroende av den danske konungen. Men medan den förre i sitt stora lovkväde, behandlande Håkons hela liv till och med slaget i Hjørungavåg, intet nämner om en förändring härutinnan, förkunnar, men först 200 år efter händelsen, hela den följande litteraturen,

¹ Saxo I, 482. — Om Hjørungavågsslaget jmf Exkurs II.

med en svag begynnelse i Ågrip, i ständigt crescendo, diktande händelse på händelse och utmålande dem i detalj, duplerande och triplerande dem, att Håkon jarl gjorde sig och sitt land fritt från det främmande herraväldet.¹

Den historiska vetenskapen har blott ett att göra: att resolut utsöndra ur kretsen av sina källor hela den stegvis fortgående sägenutveckling, som sagorna och Saxo i detta fall ha att uppvisa. Men till Jellingestenens och den samtida isländske skaldens vittnesbörd om förhållandet mellan å ena sidan Harald Gormsen, å den andra Norge och Håkon jarl kan den lägga ännu ett av den älste historiske författare, som behandlat ämnet, Adam av Bremen. Detta vittnesbörd samstämmer med den historiska slutsats, till vilken undersökningen av sägerna om Håkon jarl synes leda. Harald, berättar Adam, utsträckte sitt välde på andra sidan havet över nortmannerna. Den av honom här insatte jarlen Håkon dog efter att ha regerat i trettiofem

¹ Historieskrivningen har hitintills helt förbisett sägenutvecklingen och framställt händelserna efter de yngsta källorna. Se P. A. Munch I: 2, 51, 65, 87; Maurer, I, 181; II, 481; Wimmer I: 2, 29; Steenstrup i Danmarks Riges Hist. I, 330, 339; Alexander Bugge i Norges Historie I, 205.

år, »lämnande såsom arvinge till spiran Hartild (o: Harald), vilken på en gång innehade Danmark och Norge». ¹

Den äldsta underrättelse, som är bevarad om att Harald »gjorde danskarna kristna» ², läses hos den samtida Ruotger i hans levernesbeskrivning över ärkebiskop Bruno av Köln, författad något av åren 966—969. Ruotger omtalar här, att ärkebiskopen vid norrmanernas infall dämpade barbarernas vildhet och deras grymhet, som icke längre stod att tåla. »Ja, vid denna tid», tillägger han, »ödmjukade sig också deras konung Harald med en stor mängd av sitt folk för konungarnes konung Christus och stötte ifrån sig sina avgudars fåfänglighet». ³

Nästa underrättelse följer några få år senare hos Widukind. Det möter hos honom en verbal anklagning till Ruotger. ⁴ Men därjämte möter också en detaljerad skildring av hur det tillgick vid konungens

¹ Adam II, 22. — Namnet Hartildus är en paleografiskt lätt förklarlig misstolkning av a som ti. Albert av Stade, som under året 984 anför notisen, har Haroldus.

² Jmfr för det följande de avvikande framställningarna hos P. A. Munch I: 2, 65; Maurer II, 481; A. D. Jörgensen, 204; H. Olrik, Konge og Præstestand I, 78; Steenstrup i Danmarks Riges Hist. I, 334; Biereye, 70.

³ M. G. SS. IV, 270.

⁴ *Ruotger*:

Siquidem eo tempore et

Widukind:

Christum deum solum

och danskarnas omvändelse. För första gången infördes klerken Poppo i historien. »Danskarna voro av gammalt kristna», säger Widukind, »men tjänade icke desto mindre sina gudar efter hedniskt bruk. Det inträffade emellertid, att vid ett gästabud, där konungen var närvarande, strid uppstod om gudar-nes dyrkan, därvid danskarne tillstodo, att Kristus visserligen vore gud, men att de andra gudarne voro större än han, enär de uppenbarade sig genom mäktigare tecken och under för de dödlige. Gentemot detta vittnade en klerk vid namn Poppa, vilken nu är biskop och för ett fromt liv, att gud fader vore en med sin enfödde son, vår herre Jesus Kristus, och den helige ande, men deras gudar vore demoner och icke gudar. Konung Harald, om vilken man berättar, att han är snabb att höra, men sen att tala, frågar då, om han vill styrka denna sin tro med en gudsdöm. Han svarar utan dröjsmål ja. Konungen befäller då, att klerken skall tagas i förvar till morgondagen. Nästa morgon låter konungen glödga ett stycke järn av stor

rex eorum Haroldus cum magna suæ multitudine gentis regi regum Christo colla summittens, vanitatem respuit idolorum.

colendum decrevit, idola respuenda subiectis gentibus imperat.

Jmfr Sven Ågesen (M. G. SS. XXIX, 32): Idolatriæ respuens spurcitas, Christi crucem adoravit.

tyngd och befaller klerken att till bevis för sin katolska tro bära det glödande järnet. Utan tvekan griper den gudsbekännaren järnet och bär det, så länge som konungen bestämmer. Han visar sin oskadda hand för alla och övertygar alla om sin tros styrka. Härefter omvände sig konungen och beslöt att dyrka Kristus som den ende guden, befallde sina underlydande folk att sky avgudarne och visade därefter guds präster och tjänare tillbörlig heder». ¹

På grundval av Widukind berättar Thietmar ² och Siegebert av Gembloux ³ om Harald Gormsens och danskarnes omvändelse. Adam däremot utskjuter helt berättelsen om Poppo's underverk ur Haralds historia, och i stället för att låta omvändelsen försiggå vid ett fredligt gästabud låter han denna framträda såsom en följd av kejsar Otto I:s härnadståg mot Danmark och seger över danskarne. Enligt Adam är Harald redan före denna tidpunkt vänligt stämd mot kristendomen: ärkebiskop Unni av Bremen har på den missionsresa genom de danskes land, som slutade i Birka, där han fann sin grav, redan drivit det så vitt, att

¹ Widukind III, 65.

² Thietmar II, 8.

³ M. G. SS. VI, 351. Jmfr Adams schol. 21.

Harald offentligent tillåtit kristendomen, som alltid varit hans fader förhatlig.¹ Efter nederlaget i striden mot kejsaren lovade nu Harald att kristna Danmark. »Han döptes omedelbart själv», säger Adam, »jämte sin gemål Gunhild och sin lille son, vilken vår konung höll över dopet och gav namnet Sven Otto».²

Varifrån Adam har denna berättelse uppger han icke, och någon grund, att sagesmannen skulle vara samme biskop, som meddelat honom uppgiften om Henrik I:s danska tåg, en biskop, som man utan stöd identifierat med Ratulf av Slesvig,³ föreligger icke. Huruvida berättelsen i stället härrör från Sven Estridsen, låter sig icke avgöra. Säkert är endast, att under inflytande från Adam de nordiska sagorna ha kombinationen mellan kejsar Ottos seger och Haralds och danskarnes omvändelse.

De första spåren av denna nordiska tradition påträffas hos Theodricus i hans uttalande, att kejsar Otto häftigt ansatte danakonungen för att omvända honom med hela hans land till Kristus, vilket han också med samme frälsarens hjälp åstadkom.⁴ I den yngre sagalitteraturen utvecklar sig

¹ Adam I, 61.

² Adam II, 3.

³ Biereye, 38.

⁴ Mon. Norv., 13.

detta motiv i regel så, att kejsarens tåg, som enligt Adam är ett hämdetåg för mot honom och sachsarne föröfvade fientligheter, förvandlar sig till ett korståg med ändamål att kristna Danmark. Detta korståg resulterar i att Harald och danskarna låta sig döpa. »Man säger», tillägges det hos Snorre, tydligen under nära inverkan av berättelsen hos Adam ¹, »att kejsar Otto höll konung Haralds

¹ Snorres oberoende av Adam är en oemotsagd trossats, som utan tvivel i stort sett är riktig. Men i fråga om skildringen av Harald Gormsens strid med kejsaren och danskarnes omvändelse föreligger direkt eller indirekt ett beroende. Följande parallellställen ge detta vid handen.

Adam:

II, 3. Rex cum exercitu statim invasit Daniam ... Cui egredienti Haroldus apud Sliaswig occurrens bellum intulit. In quo utrisque viriliter concertantibus Saxones victoria potiti sunt, Dani victi ad naves cesserunt.

II, 33. Poppo, vir sanctus et sapiens, et tunc ad Sliaswig ordinatus ... Aiuntque cum ... ignitum ferrum gestasse manu et illaesum apparuisse.

II, 3. Baptizatus est ipse Haroldus cum uxore Gunhild et filio parvulo, quem rex noster a sacro fonte susceptum Sueinotto vocavit.

II, 22. Haroldus, rex Da-

Heimskringla:

I, 301. Ótta keisari snýr þá her sínum til Slés... Þá ferr hann (∴ Haraldr) í móti með sinn her, ok verðr þar orrosta mikil, ok at lykðum fær keisari sigr, en Danakonungr flýði undan til Limafjarðar.

I, 302. Poppó byskup heilagr... hann bar glóanda járn í hendi sér ok sýndi Haraldí konungi hǫnd sína óbrunna.

I, 305. Svá segja menn, at Ótta keisari gerði gudsi-fjar við Svein, son Haraldz konungs, ok gaf honum nafn sitt, ok var hann svá skírðr, at han hét Ótta Sveinn. Ha-

son Sven över dopet och gav honom sitt namn, och blev han döpt således, att han därefter het Otto Sven». I släptåget efter Haralds omvändelse följer i de senaste källorna Håkon jarls. Men då Vellekla genomgående framställer denne som en stor blotman, kunde sagamännen icke annat än låta honom motvilligt taga dopet. De låta honom också kort därefter kasta kristendomen och sända tillbaka de präster han fått med sig.

De isländska sagorna återgiva emellertid icke endast — med tillägg av Håkon jarlsepisoden — den tradition, som också föreligger hos Adam: med denna tradition kombinera de i sin ordning historien om Poppas underverk. Icke vid Widukinds gästabud, utan vid det möte, som efter avslutandet av kejsar Ottos härtåg hålles mellan seg-raren och de besegrade, är det som enligt sagorna Poppo uppträder. Men grunddragen i historien äro ännu hos Odd, i Fagrskinna och hos Snorre desamma som hos Widukind; endast i den arnemagnæanska redaktionen av Jomsvikingasagan utbytes det glödande järnet, som biskopen håller i handen,

norum ... christianitatem ...
constanter retinuit usque in
finem.

raldr Dana-konungr helt vel
kristni alt til dauðadags.

mot ett glödande järn, över vilket han skrider nio steg framåt.¹

Tidpunkten för Harald Gormsens och danskarnes omvändelse kan bestämmas till något år mellan 953 och 965: det första av dessa år tillträdde Bruno ärkebiskopsdömet i Köln, det senare dog han.² Därmed liksom av tiden för Ruotgers författarskap är uteslutet, att händelsen kan stå i samband med Otto II:s danska krig, som historiskt kan fastslås till 974. Men den kan heller icke ha inträffat under ett härnadståg till Danmark av hans företrädare Otto I, då ett sådant tåg aldrig ägt rum.³ Redan hos Widukind säges det emellertid, att förtjänsten av Haralds och hans folks omvändelse och den heder konungen visade kyrkorna och prästerskapet med rätta tillskrives kejsar Otto I.⁴ Hos Adam är detta fasthållet, och sedan hos honom Otto II:s fälttåg flyttats över på företrädaren, förlägger han omvändelsen till detta tåg. I den

¹ Odd II, 245, 251; Jvs. (A.), 14, 19, (AM. 291), 22, 31, (Sth.), 7, (Flat. I), 107, 113; Fagrsk., 75; Hkr. I, 296, 301; Knytl., 179.

² M. G. SS. IV, 259, 273. — Ett misslyckat försök att på grundval av det feltolkade uttrycket: *Popponis capellani domini papæ* i Rydårboken (M. G. SS. XVI, 399) tidsätta Harald Gormsens och danskarnes omvändelse till våren 965 hos Biereye, 71.

³ Maurer II, 481; Steenstrup, Danmarks Sydgrænse, 49.

⁴ Widukind III, 65.

nordiska litteraturen kvarstår i regel Otto I såsom den vilken för kriget, och här äger omvändelsen rum under denne.

Det är givet, att Adam och sagorna måste utmönstras. Vad som därefter står kvar är Ruotger och Widukind. Deras likartade uppgift om Haralds och danskarnes omvändelse går, då de äro oberoende av varandra, tillbaka till samma källa. Denna uppgift är hos Widukind utlagd och förfullständigad med den redan legendariskt utsmyckade berättelsen om Poppo.

Harald Gormsen hade vunnit sig allt Danmark och Norge och gjort danskarna kristna. I stolt självkänsla satte han på den stora bildstenen mellan sina föräldrars gravhögar i Jellinge den inskrift, som för samtid och eftervärld skulle vittna om hans bedrifter. Men redan i hans livstid vacklade verket. Att Norge redan då gled undan det danska väldet, visar sig osannolikt, och det kan icke konstateras, att danskarna, såsom Adam uppgiver,¹ kastat kristendomen. Men det Danmark Harald vunnit gick förlorat för honom. I spetsen för rörelsen stod hans son Sven Tjugeskägg.

---

¹ Adam II, 25. Jmfr nedan kap. IV.

II.

Harald Gormsen och Sven Tjugeskägg. — Sven Tjugeskäggs
bortrövande.

Det föreligger om Sven Tjugeskäggs börd växlande, sins emellan oförenbara uppgifter. Den äldsta släkttraditionen, bevarad i Gesta Cnutonis, har utsagon, att han ledde sitt ursprung från högförnäma föräldrar, av vilka fadern omtalas såsom konung i Danmark,¹ den yngre, representerad av Adam, nämner honom såsom son av Harald Gormsen.² Enligt Saxo var hans fader Harald och hans moder en syster till den svenske Styrbjörn, Gyriþa, vilken konungen, då hon med brodern kom flyende till Danmark, skall ha äktat.³ Men enligt isländsk tradition är Sven en son på sidolinien. Hans moder skall ha varit en kvinna vid namn Æsa, även kallad Saum-Æsa, och Harald skall hava gjort hennes bekantskap, enligt en version, då han var till gille hos Palnatoke, enligt en annan, då han

¹ Gesta Cnut. I, 1.

² Adam, II, 3, 25.

³ Saxo I, 485.

en ovädersnatt tog in hos hennes fader Atle den svarte.¹ Denna isländska tradition, som mest utvecklade föreligger i Jomsvikingasagan, tjänar här som första motivering för den fientliga stämning, som behärskade Harald Gormsen mot Sven, och det uppror, som till slut jagade fadern från land och rike.

Liksom ifråga om Sven Tjugeskäggs börd stå ifråga om hans deltagande i detta uppror källorna i skarp motsats till varandra.²

Den äldsta av dessa källor, Gesta Cnutonis, framställer Sven Tjugeskägg som i det längsta stående utanför händelsernas utveckling och endast såsom en ofrivillig orsak till denna. »Så stor gunst», heter det, »vann honom hans utomordentliga duglighet, att han redan såsom gosse blev innerligt älskad av alla. Men hans egen fader såg av idel missundsamhet snett på honom, utan att därtill bidrog något fel å gossens sida. När han blivit yngling, tillväxte han dag för dag i folkets kärlek, men

¹ Jvs. (A.), 23, (AM. 291), 43, (Sth.), 9, (Flat. I), 157, (AM. 510), 10; Fms. I, 257; Knytl., 182.

² Tidigare framställningar av Harald Gormsens och Sven Tjugeskäggs strid hos P. A. Munch I: 2, 124; A. D. Jörgensen, 299; Steenstrup i Danmarks Riges Hist. I, 362; Biereye, 110. Jmfr Steenstrup I, 165, och i Danmarks Riges Hist. I, 302, samt Storm, Kritiske Bidrag etc., 211, och i norsk Hist. Tidsskrift III: 3, 361.

därav ökades endast mer och mer faderns avundsjuka; denne lät icke längre i hemlighet utan öppet förstå, att han ville driva Sven ur riket, och svor, att han icke skulle komma i besittning av makten efter honom. Häröver sörjde krigshären, övergav fadern, slöt sig till sonen och försvarade honom med iver». ¹

På ett helt annat plan är händelsernas utveckling förlagd hos Adam. »Sven Otto, son till den store Harald, danskarnas konung», säger denne, »lade många onda anslag mot sin fader, som redan var till åren och icke längre i sin kraft, i avsikt att beröva honom riket, och höll råd med dem, som hans fader mot deras vilja hade nödgat till kristendom. En sammansvärjning kom oväntat till stånd; danskarna övergåvo kristendomen, korade Sven till konung, förklarade Harald krig». ² Här är Sven Tjugeskägg själva den drivande kraften i rörelsen mot fadern; till honom sluter sig det hedniska partiet i landet.

De riktlinjer, som angivas i Gesta Cnutonis och hos Adam, av vilka den förra är en lovskrift över Sven Tjugeskägg, den senare, såsom längre fram skall visas, har en icke mindre utpräglad tendens

¹ Gesta Cnut. I, 1.

² Adam II, 25.

åt annat håll,¹ gå igen i den följande litteraturen. Den danska traditionen, representerad av Sven Ågesen och Saxo, sluter sig därvid närmast till grunduppfattningen i den äldsta källan och sätter Sven Tjugeskägg i det längsta utanför handlingen. Orsakerna till upproret finner Sven Ågesen i Haralds införande av den kristna läran och hans olidliga förtryck; befolkningen reser sig och fördriver konungen; därefter koras Sven Tjugeskägg i hans ställe.² Saxo, som ifråga om orsakerna till upproret endast omskriver sin föregångare,³ låter de upproriske, innan de skrida till handling, förhöra sig hos Sven Tjugeskägg, som är befälhavare på flottan, om han vill gripa till vapen och komma i besittning av riket; först efter att ha mottagit detta erbjudande låter han förleda sig att trakta efter kronan och blir offentligen korad till konung.⁴ I den isländska litteraturen står däremot Sven Tjugeskägg liksom hos Adam från början i förgrunden. I Jomsvikingasagan, som gör honom till Palnatokes fosterson, köper Harald alldeles som det i samma saga berättas om konung Gorm i för-

¹ Se nedan kap. IV.

² M. G. SS. XXIX, 32.

³ Jmfr s. 51.

⁴ Saxo I, 489.

hållande till Harald själv, sonen bort genom att ge honom fartyg och krigsfolk; han härjar därefter på sin faders rike och tvingar slutligen denne att möta sig med sin flotta.¹ Enligt Snorre kräver Sven rike av sin fader; då denne icke vill tveskifta Danmark och icke ge honom rike, samlar den unge konungasonen härskepp och lägger till strid med fadern.² Samma grunduppfattning går igen i Knytlingasagan.³

I spetsen för den vidare utvecklingen av de händelser, som här berörts och vilkas verkliga sammanhang på grund av källornas art icke längre kan fastställas, sätter Saxo en plastiskt åskådlig scen, där orsakerna till upproret reduceras till det enkla motsatsförhållandet mellan tyrannen, med hans drag av egyptisk faraon, och det trälände folket. Man hade, berättar Saxo, på den jylländska kusten funnit en osedvanligt stor sten; Harald bestämde sig för att därmed smycka sin moders gravhög och befallde, att den skulle föras dit. Konungen utbjöd i sin maktfullkomlighet rikets hela krigsmakt för att lämna sitt bistånd; flockar av män-

¹ Jvs. (A.), 24, (AM. 291), 46, (Sth.), 10, (Flat. I), 158, (AM. 510), 12.

² Hkr. I, 318.

³ Knytl., 182.

niskor och oxar trälade i hans åsyn med arbetet. I detta ögonblick kom en man från flottan. Harald sporde honom, om han någonsin sett människokraft ge sig i kast med ett så väldigt block. Mannen svarade härtill, att han nyss med egna ögon sett människor släpa en ännu större börda. Och då konungen fortfor att spörja, sade han: »Jag såg nyss Danmarks rike släpas ifrån dig». ¹

Utgångspunkten för denna berättelse är tydligen att söka i det stora, ännu bevarade monumentet från denna tid, konung Haralds sten i Jellinge. Denna sten fick aldrig, som bruket krävde, sin plats uppe på en av de två högarna; den stod i stället nedanför dem. Man såg orsaken därtill i upproret mot Harald — konungen var sysselsatt med att forsla den väldiga stenen upp på sin moders hög, då upproret utbröt. I denna gestalt, endast till denna punkt utvecklad, möter berättelsen hos Sven Ågesen. ² Saxo anknyter omedelbart därtill — Svens ord lysa igenom i texten hos honom. ³ Men med

¹ Saxo I, 489.

² M. G. SS. XXIX, 32.

³ Att Saxo begagnat Sven Ågesen har förnekats av Vel-schow i Prolegomena, LXIV, och av Paludan-Müller i Hist. Tidsskrift IV: 5, 351; icke ens Waitz i Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde XII, 24, har ansett sig kunna påstå det. Ovan s. 7 har visats, att Saxos skildring av Jellingemonumentet är en omskrivning av Svens; huru nära han i fråga

motivet från Sven Ågesen kombineras hos Saxo ett annat. När Erling Skjalgsson och hans hirdmän besegrats av Olav den helige, träder enligt sagorna i ett obehagligt ögonblick Aslak Fitjeskalle, konungens stävbo, fram och hugger den mäktige hövdingen på Sole banesår i huvudet. Olav säger: »Nu har du huggit Norge ur min hand». ¹ Detta motiv har varit Saxo bekant i den närliggande form det tagit i Olav Tryggvessons ord, då Einar Tambaskjælvers båge brustit vid Svolder. ²

Om den strid, som följde mellan Harald och hans son, berättar Gesta Cnutonis: »de drabbade samman i strid; fadern blev sårad och förjagad,

om utbrottet av upproret mot Harald Gormsen sluter sig till sin föregångare, torde framgå av följande parallelställen:

Sven Ågesen:

Qui dum exercitum emitteret ad immanissimam petram protrahendam, quam matris tumulo ob memoriale insignium destinavit erigendam, intestina orta seditione, tum propter novæ religionis ritum, tum propter servitutis iugum intolerabile popularis coepit effervere tumultus, adeo ut ipsum regem plebs insana regno expelleret.

Saxo:

Post hæc Haraldus totam regni classem exerens . . . inusitata magnitudinis saxum . . . quo matris tumulum insigniret, abstrahi jussit. Interea qui cum Svenone classi præerant, Haraldus imperium, tum quia divino cultui favorem tribuerat, tum quia inusitatis plebem oneribus adigebat, perosi, quendam . . . qui Svenonem . . . callide percontantur, inducunt.

¹ Ågrip, 46; Leg. Olavssagan, 54; Hkr. II, 406.

² Saxo I, 505.

flydde till slaverna och dog där kort därefter». ¹ På liknande sätt skildras striden av Adam. »I detta olycksaliga krig, värre än ett borgarkrig,» säger han med Lucanus i Pharsalia, »blev Haralds parti besegrat. Men själv flydde han sårad ur drabbningen, steg ombord på ett skepp och undslapp till den stad hos slaverna, som kallas Jumne. Han mottogs mot all förväntan vänligt av hedningarne, men dukade efter några dagar under för sitt sår och gick som en gudsbekännare hädan». ²

Berättelsen om striden mellan fader och son, av vilken Gesta Cnutonis och Adam lämna en, som det synes, i huvuddragen exakt framställning, undergick under tidernas lopp en serie omändningar och förvanskningar. Den möter i olika utformningar, alla karakteristiska för en växande sägenbildning, så väl i Danmark som på Island och föres vidare över havet till Normandie.

Roskildekrönikan ³ och årböckerna från Lund ⁴ nöja sig ännu med att återge Adams ord, men redan hos Sven Ågesen begynna förändringarne: Harald flyr hos honom till Slavien, ingår fred med

¹ Gesta Cnut. I, 1.

² Adam II, 25.

³ Script. rer. Dan. I, 376.

⁴ M. G. SS. XXIX, 200.

befolkningen där, grundar, enligt vad det berättas, staden Hyumsburgh, inleder en underhandling med sin son och försvinner ur historien.¹ Hos Saxo växer sammandrabbningen mellan Harald och Sven ut till tre. Efter att ha övervunnits i ett slag flyktar Harald till Sjælland och efter ett nytt nederlag, denna gång på havet, till Julin, som var »fullt av danskt krigsfolk, skötet för hans trognaste krigsstyrka»; med en här av danskar och slaver angriper han slutligen för tredje gången Sven vid Helgenäs. Det kämpas här enligt Saxo en hel dag; striden blir oavgjord, och man besluter sig för underhandling. Men då Harald på aftonen går omkring, förlitande sig på stilleståndet, och kommer in i en tät skogsdunge, där han sätter sig ned för att förätta sitt tarv, blir han sårad med en pil av en man vid namn Toke, fordom hans egen hirdman, men nu brännande av begär att hämnas lidna oförrätter. Sårad föres konungen av de sina tillbaka till Julin, där han uppger andan.²

¹ M. G. SS. XXIX, 32.

² Saxo I, 490. — Saxos beroende av Adam, som förnekas av Velschow i Prologomena, LXV, och av Paludan-Müller i Hist. Tidsskrift IV: 5, 351, men som av Erslev i Hist. Tidsskrift VI: 3, 605, hävdas för Sven Estridsens historia och på vilket Waitz i Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde XII, 22, givit några få bevis, framlyser tidi-

Det sägenartade i Saxos skildring av konung Haralds strid med sin son framgår icke blott av stridens uppdelning i tre utan också av den roll, som därvid tilldelas Toke, en sagofigur, till vilken Saxo knyter äventyrsmotiv sådana som avskjutandet av ett äpple från sonens huvud och en skidlöpning utför ett brant berg, bådadera utförda efter befallning av en tyrannisk härskare, här konung Harald. Samtidigt förvandlar sig i Saxos skildring det hedniska Jumne, där Harald enligt Adam finner en tillflyktsort, till de nordiska sagadikternas Jomsborg.

Saxos Toke är isländarnes Palnatoke. De till-

gast för här behandlade period i berättelsen om Harald Gormsens död och begravning:

Adam:

Vulneratus ex acie fugiens ascensa navi elapsus est (Haroldus) ad civitatem Selavorum, quæ Iumne dicitur . . . Post aliquot dies ex eodem vulnere deficiens in confessione Christi migravit. Corpus eius in patriam reportatum ab exercitu apud Roscald civitatem sepultum est in ecclesia, quam ipse primus construxit in honore sanctæ Trinitatis.

Saxo:

Saucius a suis Julinum relatus celerem vitæ exitum habuit. Corpus eius Roskildiam missum apud sacrarium nuper ab ipso conditum solennem sepulturæ locum recepit.

lägga honom väl icke de allmänna äventyrsmotiv som Saxo, men tillskriva honom i stället ett desto större inflytande på de händelser, som förde till Harald Gormsens undergång.

När Sven Tjugeskägg, uppfostrad av Palnatoke, berättar Jomsvikingasagan, nått sitt femtonde år, började denne att egga honom till strid mot hans fader, konung Harald. Sven lydde hans anmaningar, och de tre slag, som Saxo beskriver, gå igen under formen av tre härjningståg, tämligen likartade, men icke utan ett visst crescendo, vilka den unge konungasonen företager mot sin faders rike. Det tredje av dessa tåg mynnar ut i en strid mellan Harald och Sven. De kämpa som hos Saxo en hel dag i ända; om aftonen lägger Sven sina skepp in i en havsvik, men konungen låter länka sina skepp samman tvärs över mynningen av viken, stäv vid stäv, så att hans son blir innesluten. Då kommer samma afton Palnatoke från Bretland. Han lägger till under näset — Saxos Helgenäs — han går i land och har ett pilkoger på sin rygg. Han ser konung Harald uppe i en skog; denne värmer sig vid en eld. Palnatoke lägger en pil på strängen och skjuter konungen. Enligt de flesta av Jomsvikingasagans redaktioner träffar pilen

konungen i bakdelen, går längs igenom honom och kommer fram i munnen.¹

Så långt Jomsvikingasagan, som har berättelsen i dess mest utbildade form. Hos Snorre äro Saxos tre drabningar och sagans tre härjningståg krumpna samman till en strid. Den hålles, sedan Sven Tjugeskägg med sin flotta och jomsvikingen Palnatoke svängt in i Issefjord. Sven måste här vika för övermakten och flyr, men Harald får sådana sår, att han dör.² »Han blev», tillägger Knytlingasagan kompletterande, »ihjälskjuten med en pil». ³

Den form, i vilken berättelsen om Harald Gormsens flykt nådde till Normandie, synes hava varit ungefär denna: Harald fördrives från sitt rike av sonen Sven och kommer som en hjälpsökande med skepp och krigare till »Northmannia», där han röner ett välvilligt mottagande och får sig ett jarladöme inrymt. I denna form upptecknas berättelsen vid mitten av 1000-talet.⁴ Men samtidigt kombineras därmed en annan. Redan Flodoard och efter honom Richer omtala under år 945 en norrmanisk hövding i Bayeux, som lockar den franske

¹ Jvs. (A.) 24, (AM. 291), 46, (Sth.), 10, (Flat. I), 158, (AM. 510), 12.

² Hkr. I, 319.

³ Knytl., 182.

⁴ Guillaume de Jumièges III, 9.

konung Ludvig till sig och förgör de flesta av hans följeslagare; konungen själv flyr till Rouen, men blir där tillfångatagen. Denne hövding i Bayeux bär namnet Hagroldus.¹ Hos Dudo, som skrev i början av 1000-talet, blir denne Hagroldus, qui Baiocis præerat, till Haigroldus, rex Daciæ; han inkallas av norrmanerna till hjälp mot den franske konung Ludvig och omtalas därefter såsom den, med vilken konungen har det ödesdigra mötet.² När den norrmaniske hövdingen Hagroldus sålunda förvandlat sig till den danske konungen Haigroldus, låg identifikationen mellan denne senare och den av sin son Sven — i själva verket ett halft århundrade senare — fördrivne Harald, danskarnas konung, nära. Den äger rum hos Guillaume de Jumièges. Norrmannernas sändebud träffar denne Heroldus i Cherbourg, där han hade sitt kvarter, och anhålla om hans hjälp; han och

¹ Flodoard, 98; M. G. SS. III, 598.

² Dudo, 705. Jmfr Hugues de Fleury, *Modernorum regum Francorum actus*, hos Flodoard, 216. — Gustav Storm har i *Krit. Bidrag etc.*, 211, och i *norsk Hist. Tidsskrift* III: 3, 361, framställt uppfattningen, att Setricus rex paganus, som av Flodoard omtalas under 943, hos Dudo, där han är försvunnen, sammanblandats med Hagroldus qui Baiocis præerat, varav så framgått Haigroldus rex Daciæ. Beviset härför saknas. Namnligheten torde hava varit nog för identifikationen: Hagroldus qui Baiocis præerat — Haigroldus rex Daciæ — Heroldus (Gormsen).

konung Ludvig mötas på utsatt dag och plats; den senare flyr, men tillfångatages. Harald åter, om vilken man i Normandie alltför väl visste, att han icke avlidit där, får efter väl förrättat värv återvända till Danmark, där han försonas med sin son Sven.¹

Sven Tjugeskägg var korad till konung i Danmark. »Men efter sin faders död», säger Thietmar av Merseburg, »blev han av upproriska 'northmanni' tagen till fånga och åter friköpt av sina undersåtar för en stor lösesumma».²

Den närmast efter Thietmar i tiden följande uppgiften om Sven Tjugeskäggs bortrövande återfinnes hos Adam. Det heter här: »Då han skulle begynna krig mot slaverna, blev han två gånger tillfångatagen och förd till Slavien, men lika många gånger återköpt av danskarna för en ofantlig summa guld».³ Traditionens fortsatta utveckling framgår av Roskildekrönikan: »Besegrad av slaverna i krig,

¹ Guillaume de Jumièges IV, 7, 9.

² Thietmar VII, 26. — För historien om Sven Tjugeskäggs tillfångatagande jmf. P. A. Munch I: 2, 125; A. D. Jörgensen, 387; Steenstrup i Danmarks Riges Historie I, 364; Biereye, 121.

³ Adam II, 27.

togs Sven tre gånger tillfånga och utlöstes mot sin vikt de två gångerna i silver, den tredje i guld». ¹

Thietmars northmanni framställas här såsom slaver; samtidigt är händelsen sägenmässigt duplerad och triplerad. Hos Sven Ågesen glider traditionen åter såsom hos Thietmar tillbaka till entalet; men Roskildekrönikans slaver bibehållas, och på samma gång sättes händelsen i samband med Harald Gormsens flykt ur landet.

Enligt Sven Ågesen lever den fördrivne konungen ännu i Slavien och säges där ha grundat staden Hyumsburgh. En underhandling mellan honom och hans son har inletts, och den senare har bestämt, att de skola mötas i Grönsund. Men Harald anländer icke; i hans ställe lägger Palnatoke, som här är hans rådgivare, med en väl bemannad roddarbåt till vid Sven Tjugeskäggs skepp. Denne väckes i daggryningen ur sömnen; han spørjer vad det är. »Vi äro sändebud från din fader», svaras det, »och komma för att underhandla om fred med dig». Sven Tjugeskägg sticker huvudet utanför relingen på sitt skepp. Men i samma ögonblick griper Palnatoke honom i öron och hår, drar honom ned i roddarbåten och tager, allt vad årorna hålla, flykten till Hyumsburgh. Här vilja slaverna till

¹ Script. rer. Dan. I, 376.

en början beröva Sven livet; slutligen besluter man emellertid efter hövdingarnes råd att skicka sändebud till Danmark och begära i lösen för den fångne konungen hans vikt tre gånger i guld och silver. Slaverna infinna sig med Sven vid Vindinge å; danskarne gå in på deras erbjudande; det utskrives en skatt, och då denna icke visar sig tillräckligt givande, lämna kvinnorna — som kvinnor gärna göra i sägnerna — sina smycken för att fylla birsten. Till gengäld, heter det hos Sven Ågesen, utverkade danskarne av konungen, att skogar och lundar gjordes till allmänningar; syster fick nu rättighet att ärva hälften mot broder.¹

Sven Ågesen och Roskildekrönikan lämna stoffet till den lärda sägenkompilation om Sven Tjugeskäggs bortrövande, som möter hos Saxo. I fråga om antalet gånger anknyter denne omedelbart till Roskildekrönikan, men missförstår dennas uttryck: bis argento, tertiâ vice auro ponderaretur, och låter konungen i lösen få betala sin vikt två gånger i silver och till ena tredjedelen i guld var och en av de tre gånger han friköpes. På dessa tre gånger utplottrar Saxo därefter med talrika utvikningar Sven Ågesens uppgifter. Skogar och lundar avhändas efter andra tillfångatagandet; kvinnorna utfylla med

¹ M. G. SS. XXIX, 32.

sina smycken vad som brister i lösesumman efter det tredje; till detta förlägges också den detaljerade skildringen av bortrövandet. Men då Saxo redan tidigare låtit Harald Gormsen skiljas hädan, nödgas han utskjuta honom ur berättelsen; samtidigt låter han också konungens baneman Palnatoke försvinna. Styrmannen på den båt, som i sundet mellan Mön och Falster, alltså i Grönsund, lägger till vid kungsskeppet, träder i den senares ställe; och förevändningen för samtalen blir i stället för fredsförhandlingen å konung Haralds vägnar ett ärende av vikt, som styrmannen har att i hemlighet meddela Sven Tjugeskägg. Men med utskjutandet av Harald och Palnatoke ur berättelsen, är hos Saxo kontakten med den sägenkrets, som begynt att bilda sig kring dem, nästan helt borta. Det är slaverna, barbarerna, som bortröva den danske konungen, och uppfattningen om danskarne i Julin skyntar blott i ett vilsekommet yttrande om den kärlek till fäderneslandet, som förmådde överlöparne i staden att spara Sven Tjugeskäggs liv.¹

¹ Saxo I, 491. — Några parallellställen, som tydligt visa Saxos beroende av sina föregångare, anföras här:

<i>Roskildekrönikan:</i>	<i>Saxo:</i>
Cum a Slavibus in bello	Quippe a Julini oppidi
victus ter caperetur et bis	accolis, piratica Daniam in-

I den isländska litteraturen knyter sig historien om konung Svens bortrövande helt till sägenkretsen

argento, tertia vice auro ponderaretur . . .

Sven Ågesen:

Is cum ad Danorum pervenisset exercitum . . . 'nos', inquit, 'patris tui legati sumus, ad te de pace tractanda transmissi'. Quod cum didicisset, patris statum diligentius cupiens percunctari, paulo extra navis suggrundam caput exseruit. Quem illico prætaxatus Palno Toki per aures et capillos corripens, licet frustra renitentem, in suam navim tunc potentior attraxit invitum, et quamvis pauxillum clamore perstreperet, ceteris ignaris, valido remorum impulsu fugam vehementius accelerabat.

Exhaustis Danorum opibus . . . Ast ubi census eius solutioni non sufficeret, decreverunt matronæ suis ornatibus summam redemptionis explere.

cessentibus, captus, facta sibi redimendi potestate, corpus suum auro semel, argento bis rependendum promisit . . .

Cum ad regis usque navigium processissent, esse gubernator dixit, quod secretius eum nosse admodum oporteret. A quo rex noctu exploratæ rei nuncium afferri ratus, detracto navigii tegmine capiteque exerto, veluti familiaris colloquii gratia acclive vocanti corpus præbuit. Quem ut ille insidiis opportunum animadvertit, subito cervicem ejus perquam violento amplexu corripuit, liburnæque detractum apparitorum ope myoparoni suo injiciendum curavit. Nec segniter fugam nautæ concitatis remorum ictibus expetebant.

Nam cum exhaustis regni opibus, ne aurum quidem redemptioni ejus suppetere videretur, tanta ei matronarum humanitas affuit, ut, detractis aurium insignibus cæteroque cultu, certatim digestam pondere summam explerent.

om jomsvikingarna. Händelsen framställs samtidigt något olika och får genom de nya sägenmotiv, med vilka den sammanväves, vida större konsekvenser än i Danmark.

Sigvalde jarl, så berättas i den arnemagnæanska redaktionen av Odd, seglade en sommar med 3 skepp och 300 man till Sjælland; han lade till vid ett näs, i vars närhet konung Sven med omkring 600 man befann sig på gästeri. Sigvalde lät vända förstävorna från land, fästa stäv vid stäv och lägga årorna i årtullarne. Han sände därefter bud till konungen och lät kalla honom till sig; han vore sjuk och nära att dö; det gällde Svens liv och rike. Då konungen med sitt följe kommit ned till skeppen och skulle gå ombord, släpptes efter Sigvaldes befallning endast 10 man över på varje skepp; själv fördes Sven Tjugeskägg till det yttersta, där Sigvalde låg. Han gick här bort till jarlen och sporde, vad han hade att säga. Denne svarade: »Bøj dig ned till mig, herre, så att du kan förstå vad jag säger». Men då konungen böjde sig ned, grep Sigvalde honom med bägge armar om livet och höll honom fast; han ropade till sitt folk att ro starkt undan; de gjorde så och kommo snart från land.¹

¹ Odd II, 285.

Förevändningen för samtalet med Sven Tjugeskägg är i denna Odds berättelse densamma som i Saxos, men Saxos styrman, Sven Ågesens Palnatoke, är bliven till den andre store jomsvikingen, Sigvalde jarl. I och med dennes införande i berättelsen var uppslaget givet till nya kombinationer. Sigvalde var enligt isländsk tradition gift med den vendiska prinsessan Astrid, konung Burislavs dotter, Sven Tjugeskägg med hennes syster Gunhild. Stodo icke dessa giftermål i sammanhang med bortrövdandet?

I Stockholmsredaktionen av Odd spåras det första trevande försöket att lösa spörsmålet. Sigvalde är här redan vid tidpunkten för bortrövdandet gift med Astrid, och konung Sven utlöses av danskarna mot sin vikt i guld, men det tillägges, att honom vart given Gunhild, konung Burislavs dotter.¹ I den arnemagnæanska redaktionen är stoffet ökat, det hela omkomponerat och spörsmålet löst.

Sigvalde jarl, berättar Odd, har förelagt konung Burislav ett ultimatum: antingen lämnar han Jomsborg, där han sitter som konungens lantvärnsman, eller fordrar han Astrid till äkta. Burislav svarade, att han visserligen tänkt giva sin dotter till en förnämligare man, men att han likväl icke vill visa

¹ Odd I, 29.

bort honom; »du skall», säger han, »föra konung Sven från Danmark hit till mig, så att jag har honom i min makt». Detta enligt Odd orsaken till konung Svens bortrövande. Och Odd kombinerar därmed omedelbart traditionen om konungens giftermål med Burislavs andra dotter Gunhild. »Vad är din avsikt med oss, och vad har du egentligen i sinne?» spørjer konung Sven Sigvalde, sedan jomsvikingaskeppet lagt bort från Sjølland. Jarlen svarar: »Jag skall säga eder, herre, hela anledningen till denna list; jag har friat till konung Burislavs dotter på edra vägnar; hon är skön och täckelig i allt; jag har gjort det av vänskap för eder, att I icke skulle gå miste om detta goda giftermål». Och han tillägger, att han själv fått löfte om konungens andra dotter. När Sigvalde därefter kommer till konung Burislav, tillkännager han, att han är kommen för att äkta hans dotter; han tillägger, att nu var konung Sven i Jomsborg i bådas våld. »Men jag har överlagt, att du skall gifta din dotter Gunhild med konung Sven och därigenom göra hans färd hit god och hedersam, men han skall däremot till gengäld eftergiva alla avgifter och skatter». Och allt detta, slutar Odd, gick nu så för sig, såsom Sigvalde hade sagt.¹

¹ Odd II, 285.

I denna framställning har bortrövandet fått sin motivering: Sigvalde är ännu icke gift med Astrid och för att få henne bortrövar han Sven Tjugeskägg. Det guld, med vilket denne enligt den äldre traditionen utlöstes, förvandlar sig i de avgifter och skatter, som Sven efterger konung Burislav, och som ett vederlag därför mottager den danske konungen den vendiska prinsessan.

Sägnerna om Sven Tjugeskäggs bortrövande, sådana dessa utvecklats hos Odd, gå i huvudsak igen i Jomsvikingasagans olika redaktioner.¹ I den yngsta av dessa liksom i Fagrskinna och hos Snorre göres emellertid ännu en ny kombination med ett nytt giftermålsmotiv: Tyremotivet.² Denna lärda kombination har sin förklaring i den sägenutveckling, som skapas för att motivera slaget vid Svolder.

¹ Jvs. (A.), 35, (AM. 291), 85, (Sth.), 21, (Flat. I), 176, (AM. 510), 46.

² Jvs. (AM. 510), 52; Fagrsk., 82; Hkr. I, 320.

III.

Den svenska konungalängden under 900-talet. — Slaget på Fyrisvallarne. — Hellestads- och Sjörupsstenarne.

Det föreligger om den svenska konungalängden under århundradet före Olof Skötkonung en serie av växlande uppgifter inom de olika nordiska litteraturerna.

Enligt den danska, hos Adam bevarade traditionen skall hos svearne, då ärkebiskop Unni (på 930-talet) besökte landet, ha regerat en konung Ring med sina söner Erik och Emund,¹ mot slutet av Harald Gormsens tid Emund Eriksson; den senare stod i förbund med konung Harald och övade mildhet mot de kristne, som kommo till hans land.² Den näste konung hos svearne, som Adam omnämner, är Erik, vars tillnamn Segersäll han synes antyda, då han kallar honom victor, Olof Skötkonungs fader.³ I årböckerna från Lund iden-

¹ Adam I, 63.

² Adam II, 22.

³ Adam II, 28, 33, 36, 37.

tifieras utan vidare Rings son Erik med Erik Segersäll.¹ Den tradition åter, som Saxo representerar, upptager så väl Erik som Olof, men utskjuter ur konungaräckan de övriga. I stället göres Erik till son av en ny Olof; såsom dennes broder nämnes den svenske konung Björn, fader till Styrbjörn, som fördrives av Erik.²

Det synes antagligt, att Saxos svenska konungalängd närmast står under inflytande av isländsk tradition. Men den återger denna långtifrån exakt. Enligt den isländska uppfattningen hade Erik Segersäll till samregent sin broder Olof, fader till Styrbjörn; deras fader var Björn, som enligt Snorre i femtio vintrar styrde landet; hans fader åter Erik Emundsson, vilken efter sin fader blev Uppsala-konung. Denne Erik Emundsson, som i Hervararsagans svenska konungakrönika bär namnet Erik Önundsson, uppgives av Snorre hava dött, då Harald Hårfagre i tio vintrar varit konung över Norge.³

Det dröjde länge efter det att traditionen om den svenska konungalängden utbildat sig i de andra nordiska länderna, innan en inhemsk sådan uppteck-

¹ M. G. SS. XXIX, 200.

² Saxo I, 495, 497, 479.

³ Odd I, 38; Odd II, 283, 313; Hkr. I, 139; Leg. Olavs-sagan, 4; Hist. Olavssagan, 13, 27; Hauksbók, 3; Knytl., 180; Hervararsagan, 294; Flat. II, 70. Jmfr Exkurs I.

nades: av de svenska konungalängderna före Olof Skötkonung¹ stammar den ena från 1344, den andra omfattar tiden till och med 1333 och är väl nedskreven kort därefter. Dessa längder, som visa beroende av varandra, ge en helt ny rad av konungar: de begynna med Inge och fortsätta med Erik Väderhatt, Erik Segersäll, Erik Årsäll och Olof Skötkonung.² Av de nya namnen är endast Erik Väderhatts känt annorstädes ifrån: Saxo nämner honom i sin sagohistoria såsom son av Ragnar Lodbrok och konung av Sverige.³ I Inge, den förste konungen, ser P. A. Munch representanten för Ynglingaätten i dess helhet. Erik Årsäll är endast en dublering av företrädaren. Tillnamnet stammar möjligen ursprungligen från den konung Erik, som enligt Snorre skall ha funnits i Sveavälde under förra hälften av 1100-talet,⁴ men har i så fall redan i den isländska litteraturen bytt bärare: i den legendariska Olavssagan kallas Erik Segersäll för Erik den årsälle.⁵

Vid sidan av de upplysningar, den äldre histo-

¹ P. A. Munch i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1850, 297. Jmfr Knut Stjerna, *Erik den helige*, 18.

² *Script. rerum Svec.* I, 15, 4.

³ Saxo I, 458.

⁴ *Hkr.* III, 297.

⁵ *Leg. Olavssagan*, 4.

riska litteraturen har att erbjuda ifråga om den svenska konungalängden under 900-talet och av vilka tydligen framgår den historiska existensen av Erik Segersäll och Olof Skötkonung, föreligger ännu en uppgift. Den läses i en anteckning om en gränsläggning mellan Sverige och Danmark och har följande lydelse:

»Emund Slemme var konung i Uppsala och Sven Tjugeskägg i Danmark. De satte gränser mellan Sverige och Danmark. Då nämdes av Sverige Cakaldi av Tiundaland, Botn av Fjärdhundra-land, Gasi av Västmanland, Grimaldi av Östergötland, Nænnir av Småland, Thorsten av Västergötland, Tolle av Jutland, Toti och Toki av Jutland, Gymkil av Sjælland, Dan av Skåne, Grimitun av Halland.¹ De tolv satte sex stenar mellan rikena.

¹ De tre runhandskrifterna (AM. 28 8°, Kungl. bibl. C 14, B 81) hava delvis andra namn. AM. 28: Rangaldi af Tiunda landæ, Boþuipær af Hælsingga landæ, Botæ af Fjæþrunda landæ, Grimaldæ af Östra Götlandæ, Tolæ ok Totæ ok Tokkæ af Iutlandæ, Gunkkil af Sialandæ, Dan af Skanæ, Grimmulf af Grimitunum af Hallandæ. C. 14: Tolæ och Tottæ af Oplandi, Gremaldæ af Syrmana landi, Gasæ af Væstmanna landi, Boþvidr af Hælsinga landi, Tori af Væstrgötlandi, Torstin af Östrgötlandi, Tokkæ af Iutlandæ, Gunkil af Siælandi, Ubo af Fynæ, Dan af Skanæ, Grimulf af Grimulutunum af Hallandæ. B. 81: Takalþi Töttæ af Tiunþa lanþi, Böttil Töllæ af Fiæþrunþa lanþi, Bötuiþr af Hælsinkalanþi, Grimalþi af Östirgötlanþi, Törstæn af Væstrgötlanþi, Grimol af Suþrmanlanþi, Gasæ Rabbesun af Væstrmanlanþi,

Första sten å Suntrv asi, andra i Danabäck, tredje Kinnesten, fjärde i Vraksnäs, femte Vitasten, sjätte Brömsesten mellan Blekinge och Möre. Danaholmen är skiftad i tre lotter. Har en lott Uppsala-konungen, andra har danakonungen, tredje lott har Norges konung.»¹

Denna anteckning om en gränsläggning mellan Sverige och Danmark är införd i den äldsta handskriften av den äldre Västgöotalagen med den tidigaste där förekommande handstilen, härrörande från tiden kort efter 1281. Detta datum är visserligen sent, men anteckningen återgår tydligen direkt till en annan eller möjligen själva urkunden såsom sin källa: den svenske konungen är konung i Uppsala, ombuden, till antalet tolv, uppräknas vid namn, deras hembygder angivas noga, den exakta, ordknappast möjliga formen saknar varje folklig eller litterär överarbetning och överensstämmer nära med den i likartade och liktidiga angelsachsiska urkunder. Då ingen anledning finnes att anse anteckningen för en förfalskning, bör den med sina detaljerade uppgifter ursprungligen härröra från en tid, som ligger gränsläggningen nära. Ett

þan af Skanö, Grimulf af Grimultunum i Hallanþi, Gunkil af Siælanþi, Ubbö af Fynæ, Tökkæ Tönisun af Iutlanþi.

¹ Sveriges traktater I, 46.

ytterligare stöd därför erbjuder, såsom av det följande torde framgå, konunganamnet Emund.

Man har på olika sätt under tidernas lopp sökt lösa den ohjälpliga motsägelse, som föreligger mellan konunganamnen i gränslägningsanteckningen och dem i den isländska litteraturen. Strinnholm drog sig icke för radikalkuren att stryka såväl namnet på den svenske som danske konungen och satte utan vidare gränsläggningen ett hundratal år fram i tiden, till 1101.¹ Sven LagerBring liksom senare Suhm nöjde sig med mindre: han strök blott det ena konunganamnet Emund Slemme och ersatte det med Erik Segersäll.² Schlyter och i enlighet med honom Olof Simon Rydberg slutligen hava inskränkt sig ända därhän, att de endast strukit det ena konunganamnets ena hälft och flyttat gränsläggningen hälften så långt fram i tiden som Strinnholm. Då i gränslägningsanteckningen den svenske konungen och de svenska ombuden nämnas först, anser Rydberg, som väl också antagligt, anteckningen vara av svenskt ursprung. Men är den av svenskt ursprung, säger han, är det sannolikare, att det misstag, som ligger i den ene av

¹ Strinnholm, Svenska folkets historia I, 487, III, 41.

² LagerBring, Svea rikets historia I, 180; Suhm, Historie af Danmark III, 156.

de tvenne konungarnes namn, vidlåder den främmande furstens, och att Sven Tjugeskägg skall vara Sven Estridsen. »I den ursprungliga anteckningen har den danske konungen möjligen endast benämnts Sven, vilket namn en senare avskrivare på ett olyckligt sätt sökt förtydliga genom tillsättande av binamnet». Stödet för att gränsläggningen verkligen företagits vid mitten av 1000-talet under Emund Olofsson, av traditionen tillagd binamnet Slemme, finner han i den uppgift om denne, som läses i samma Västgötalagskodex' konungalängd: »Tredje [konung] var Æmundær Slemæ, ty var han slisker och ej god att sätta sig emot i ty mål han ville främja, och han gjorde skäl mellan Sverige och Danmark såsom säges i landæmærum». Rydberg styrker sin uppfattning yttermera med en uppgift i en annan »trovärdig urkund», den köbenhavnska handskriften av Södermannalagen, skriven ej långt efter 1335: »den konung Sveriges landamäre utvidgar är bättre än Edmunde Slemæ, som det med falsko sinne mycket minskade, då han konung var».¹

Strinnholms och LagerBrings tolkningar av

¹ Schlyter, Om Sveriges äldsta indelning i landskap 23; Juridiska afhandlingar I, 50; Rydberg i Sveriges traktater I, 53.

gränsläggningssanteckningen äro länge sedan övergivna, men Schlyters och Rydbergs äro av den historiska vetenskapen numera allmänt antagen.

Ingenting visar tydligare den förtrollning, i vilken den isländska litteraturen bundit och binder den historiska vetenskapen. Man drager icke i tvivelsmål, att Västgöotalagens gränsläggningssanteckning är en historisk källa av hög rang, och att den har sitt ursprung från en äldre anteckning, vilken som Rydberg säger, till tiden ligger vida närmare själva gränsläggningen än vare sig det trettonde eller tolfte århundradet. Men denna historiska källa motsäges i fråga om konunganamnen av några isländska uppgifter hos ett par sent skrivande författare, repeterade på andra håll, och utan vidare förklaras anteckningen i denna punkt oriktig. En uppgift, införd i samma kodex som gränsläggningssanteckningen, ger åt en av Olof Skötkonungs söner och efterträdare Emund tillnamnet Slemme och upplyser, att han gjorde skäl mellan Sverige och Danmark, såsom säges i »landæmærum» — denna uppgift, vars sista ord för varje oförvillat öga röjer, att den är influerad av gränsläggningssanteckningen, förvandlas till bevis emot denna. Och slutligen framdrages ännu en uppgift, till åldern 350 år yngre än gränsläggningen, och efter allt att döma

blott en självjord utläggning av denna, under alla omständigheter utan historiskt vitsord, och man gör av denna nya uppgift ännu en länk, den sista, i beviskedjan.

Då man på grundval av det föreliggande materialet söker att rekonstruera den svenska konungalängden närmast före Erik Segersäll — det enda som för 900-talet torde vara möjligt — har man tydligen icke att, såsom hittills alltid skett, utgå från de sena uppgifterna i den isländska litteraturen. Den fasta utgångspunkt, som närmast erbjuder sig, är gränslägningsanteckningen: enligt denna är Emund med tillnamnet Slemme konung i Uppsala samtidigt med Harald Gormsens efterträdare Sven Tjugeskägg i Danmark. Denne Emunds regering bör falla under början av Sven Tjugeskäggs, ty samtida med Sven voro även sveakonungarne Erik Segersäll och dennes, såsom det enstämmigt uppgives¹, son och närmaste efterträdare Olof, vilken överlevde den danske konungen. Den konung av

¹ Uppgiften om en konung Emund Sigríðsson efter Erik Årsälls död i det sägenartade kap. 5 i den leg. Olavssagan eger här intet vitsord gentemot isländarne i övrigt och Adams ord: Olaph . . . post obitum patris Herici regnum super suevos accepit. Denne Emund uppgives dessutom endast hava varit samkonung med Sigríð i Götland, icke konung i Uppsala.

Sverige, Adam, den älsste historiske författare, som behandlat ämnet, nämner omedelbart före Erik Segersäll, är, såsom redan omtalad, Emund Eriksson; han placerar honom i tiden mot slutet av Harald Gormsens regering i Danmark. Adams Emund Eriksson och gränslägningsanteckningens Emund Slemme stå alltså varandra i tiden så nära som gärna möjligt. Låter det sig också icke fullt exakt avgöra, att dessa båda Emundar äro en och samme, torde det dock med en till visshet gränsande sannolikhet kunna slutas, att så är förhållandet.

Gränslägningsanteckningens betydelse är emellertid icke inskränkt endast till konunganamnen. Att döma av densamma har redan i Emund Slemmes tid det svenska rikets gräns i söder följt den linje, som sedan i sex och ett halft århundrade skulle skilja de båda nordiska huvudmakternas landområden.¹

Erik Segersäll, den näste efter Emund hos Adam omtalade konung i Sverige, är i nordisk

¹ I enlighet med Södermannalagens, såsom ovan framhållits, icke vittnesgilla utsago, att Emund Slemme Sveriges landamäre med falsko sinne mycket minskade, har redan Schlyter hävdad, att gränsläggningen »skett på ett sådant sätt, som länt Sverige till förfång», och, fortsätter han, »då man jämför den omständigheten, att Emunds binamn Slem-

litteratur mestadels omnämnd i förbindelse med den seger han skall hava vunnit över Styrbjörn, vilken uppgives hava varit hans brorson och ha måst rymma riket för farbrodern.

me utan tvivel syftar på denna råläggning, därmed, att i konungalängden vid VGL. samma binamn synes grundas därpå, att Emund 'var slisker ok eigh goper at þra (d. ä. girig och ej lätt att göra motstånd) i þy mali han vildi fræmia', så tyckes man därav kunna sluta, att Emund av girighet och för egen vinst, efter ett fruktlöst motstånd av svenska män, envist genomdrev den vid mötet på Danaholmen bestämda, för Sverige menliga gränsskillnaden emellan de tre nordiska rikena.» Juridiska afhandlingar I, 50. I sin avhandling Om Sveriges äldsta indelning i landskap, 23, bestämde Schlyter den del av Sverige, som genom gränsläggningen blef afsöndrad från Sverige, till Blekinge och möjligen nordöstra delen av Skåne, och uttalade samtidigt, s. 8, den förmodan, att genom gränsläggningen icke allenast Viken, utan ock de troligtvis ursprungligen till Västergötland hörande Inlanden blefvo därifrån skilda. Rydberg i Sveriges traktater I, 54, anser vad Schlyter anför i motiveringen för denna senare förmodan vara av intresse, men påpekar fullt riktigt, att det ingenstädes antydes, att konung Emund skulle till Norge avträtt den omskrivna landsdelen. Däremot glömmes han totalt, att förhållandet är detsamma med Blekinge, och utvecklar yttermera, att detta landskap genom gränsläggningen gick förlorat för Sverige. Hans Hildebrand, Sveriges historia intill tjugonde seklet I, 12, 84, följer ifråga om Blekinge Rydberg. Stille, Till frågan om Blekings förbindelser med Sverige i äldre tid (Skånska Saml. III: 2, 19), är den förste, som framhållit, att hela berättelsen om att en svensk konung Emund skulle hava lämnat Blekinge till Danmark är så dunkel och erbjuder så stora kronologiska svårigheter, att hela förhållandet får anses obevisat.

Om denna seger över Styrbjörn berättar efter all sannolikhet en lausavers, tillskriven Björn Bredvikingakappe Åsbrandsson: »Mina bedrifter under Styrbjörns guldinvirkade fanor spordes; Erik med järnhjälmen fällde männen i kamp; nu beträdde jag den vida hedens land och for illa vilse, ty jag fann icke vägen i hexkvinnans våta oväder». ¹ I denna vers, vilken säkerligen är oäkta ² och i varje fall historiskt obrukbar, nämnes intet om platsen för slaget, och om dess förlopp framgår endast, att Erik avgick med segern.

Uppgifterna om Styrbjörnsslaget vidtagna inom den prosaiska litteraturen hos Odd. Det berättas här, att i det berömda slag, som konung Erik av Sverige höll med Styrbjörn, Odin gav konungen seger, varemot denne lovade att efter tio år tillhöra guden. »Styrbjörn», tillägges det, »var en särdeles dugande man och vida berömd för sina härtåg; han hade en så stor här mot konungen, då han gick i land i Svearike, att konung Erik fruktade mycket för hans makt. Men män säga, att djävulens kraft verkade, att konung Erik fällde de två delarna av hans här med trolldom, och på

¹ Skjalded. A. 134, B. 126 (6).

² Versen anses oäkta av K. Gislason i Aarb. 1889, s. 35, och av Hugo Gering i Eyrbyggja Saga, xxiii, äkta av Finnur Jónsson I, 510.

sistone föll allt hans folk och därefter Styrbjörn själv». Det säges, att efter detta slag blev Erik kallad den Segersälle.¹

I den med Odd närmast samtida danska traditionen, hos Saxo, fixeras tidpunkten för striden mellan Erik och Styrbjörn närmare genom framdragandet av nya drag i den senares saga. Styrbjörn kommer enligt Saxo, sedan Erik berövat honom riket, jämte sin syster Gyrytha till konung Harald i Danmark för att bönfällande söka hans hjälp och finner honom så mycket mera redobogen till vänskap, som Styrbjörn går med på att giva honom sin syster till äkta. Samtidigt med anknytningen till Harald sker också anknytningen till sägenkretsen om jomsvikingarne. Harald har bemäktigat sig Slavien och lagt en stark besättning i Julin; Styrbjörn, säger Saxo, blir hövding däröver. Men Styrbjörn söker i sin hämdlystnad alltjämt upprättelse för den oförrätt han lidit och begär Haralds hjälp för ett angrepp mot Erik. Harald hade redan hunnit till Halland, då den tyske kejsar Ottos krigståg mot Danmark kallade honom tillbaka. Men utan att invänta hans återkomst, eggad av sina krigares hånfulla tillmälen, inlät sig

¹ Odd II, 283. Jmfr 220 och uppgifterna hos Odd I, 7, 29.

Styrbjörn i slag och stupade själv efter att lättsin-
nigt ha utmanat svenskarne.¹

Liksom hos Saxo fastslås i den följande isländ-
ska litteraturen Styrbjörns samtidighet med Harald
Gormsen, men förhållandet mellan dem båda fram-
ställs här i en helt annan dager. I det tal, med
vilket Snorre låter Olof Skötkonung mottaga Olav
den heliges utsänding Hjalte, heter det: »Harald
Gormsen lade Norge till sitt rike och gjorde det
skattskyldigt, och dock tycktes oss konung Harald
Gormsen stå långt tillbaka för Uppsalakonungen, ty
vår frände Styrbjörn kuvade honom och Harald
blev hans man, men min fader Erik Segersäll steg
över Styrbjörns huvud, då de mätte styrka med var-
andra». ² Enligt Knytlingasagan kommer Styrbjörn
med sin här till Danmark och tager Harald till
fånga; denne giver honom sin dotter Tyre till äkta
och drager därefter med honom till Sverige. ³ I
Styrbjörns þáttr är Styrbjörn liksom hos Saxo och
även i Eyrbyggjasagan ⁴ knuten till Jomsborg: han
kommer dit efter tre års härjningar i Österlanden
och blir hövitsman där. Efter någon tid går han

¹ Saxo I, 479.

² Hkr. II, 118.

³ Knytl., 180.

⁴ Eyrbyggja Saga, herausgeg. v. Hugo Gering, 109.

vidare i viking till Danmark, får Tyre till äkta, och hotar slutligen med att vilja sätta sig fast i danskarnas land, om han icke till redan erhållna 100 krigsskepp erhåller 200 nya och den anförare han själv väljer; han väljer då konung Harald, och de segla därefter till Sverige.¹

Någon egentlig skildring av Styrbjörns färd till Sverige och hans nederlag där lämnar varken Odd, Saxo eller Snorre; icke heller är platsen för slaget omtalad. Detta sker först i Knytlingasagan och Styrbjörns þátr.

Det heter i Knytlingasagan: »Styrbjörn brände alla sina skepp, innan han gick upp i land. Men då konung Harald blev det varse, att Styrbjörn var utan skepp, höll han med sina skepp ut på Lögen och sedan undan åter till Danmark. Styrbjörn höll slag på Fyrisvallarne med Erik den segersälle, sveakonungen, sin farbroder; där föll Styrbjörn och mesta delen av hans här, men somliga flydde; det kalla svearna Fyriselta».² I Styrbjörns þátr banar sig Styrbjörn och hans folk, efter att med icke mindre än 1,200 skepp ha landat i Sverige, väg genom den skog, som kallas Myrkvid. Med hela sin här kommer han därefter till

¹ Flat II, 70.

² Knytl., 180. Jmfr Hervararsagan, 295.

Fyrisvallarne. Striden här faller i tre avdelningar. Första dagen driva trälarna och gement folk hästar och oxar, på vilka det lagts ok med broddar och spjutblad, mot vikingarne; Styrbjörn lider därav stor manspillan. Andra dagen hålles träffning med fylkad här; båda parterna visa sig då lika starka. Men då natten skilt de stridande, faller utslaget. Redan hos Odd spelar ett övernaturligt motiv in: Erik segrar, men genom Odins — »djävulens» — mellankomst. I Styrbjörns pått offerar nu Styrbjörn till Thor, men samma natt ser man en rödskäggig man i Styrbjörns tält, vilken i en vers hotar med undergång. Samtidigt går Erik i Odins tempel och viger sig till honom för seger mot att ha tio års frist att leva; kort därefter ser han en stor man med en sidhatt, vilken ger honom ett rö i handen och befäller honom att kasta detta över Styrbjörns här med orden: »Odin äger eder alla.» Striden på Fyrisvallarne är bliven en gudarnes strid. Då Erik kastat röet, »såg han ett spjut flyga genom luften; det flög öfver Styrbjörns folk, och strax blev Styrbjörns här och sedan han själv slagen med blindhet; och därefter skedde så stort under, att ett fjällstycke brast loss, och störtade ned på Styrbjörns här och dräpte allt hans folk. Men då konung Harald såg detta, begåvo

han och alla danskar sig på flykt och fingo sin syn igen, så snart de kommo bort från det ställe, därifrån spjutet kommit och flugit över dem; de kommo tillbaka till Danmark. Styrbjörn bjöd sina män att sätta märkesstängerna i marken och icke fly. Där föll Styrbjörn och all hans här.»¹

De äldsta sagaverk, i vilka denna sägenbildning om striden mellan Erik Segersäll och Styrbjörn bevarats, äro upptecknade omkring 200 år efter händelsen, och den gestalt, i hvilken berättelsen då och senare framträder, visar tydligt, i huru hög grad den stått under folkfantasiens och sagamännens ombildande inflytande. Sägenbildningen är i konstituerande delar hos Odd likaväl som i Styrbjörns þáttur flyttad över på ett plan utanför verkligheten, där övernaturliga makter ingripa och avgöra händelsernas gång, och är invävd med allmänt gängse sägenmotiv — mannen, som utfäster sig att dö inom viss tid för att nå sitt önskemål, Odins spjut, som far genom luften och förgör dem, över vilka det stannar. Fjällraset ute på Uppsalaslätten, under vilket Styrbjörns här och allt hans folk begravas, är baserat på en misstolkad skaldevers² och ökar icke intrycket av trovärdighet. För-

¹ Flat. II, 71.

² Skjalded. A. 117, B. 111 (2).

läggandet av slaget till Harald Gormsens tid och dennes deltagande i striden, vilket tidigast inträffar hos Saxo, ett huvudmoment i skildringen, står icke i samklang med den kronologi, som Västgötalagens gränslägningsanteckning synes göra antaglig. Platsen för slaget är ännu onämnd av Odd, Snorre och Saxo; när den tidigast namnges, i Knytlingasagan, är den lokaliserad till de i dikten ryktbara Fyrisvallarne i närheten av den svenska konungastaden Uppsala.

Det låter sig med tämligen stor visshet bestämma, vilka de omständigheter voro, under vilka slaget kom att förläggas å ena sidan till Fyrisvallarna, å den andra till Harald Gormsens tid.

Slagets förläggande till Fyrisvallarna synes hava skett under inflytande av tvenne skaldevers, vilka uppgivas vara diktade omedelbart efter slaget av isländaren Thorvald Hjaltesson. Dessa vers berättar om ett slag, som en Erik hållit vid fästningsgården på Fyrisvall, där han nedhögg sina motståndare, byteslystna vikingar, som styrt hemifrån till Sverige. Detta slag, som icke angives som Styrbjörnsslaget, har utan vidare, men först bortåt 300 år efter händelsen, identifierats med detta. »Blott de av vikingarnes tallösa här», heter det,

»är i live, som flydde.»¹ Uttalandet omändras i Knytlingasagan till orden: »där föll Styrbjörn och mesta delen av hans här, men somliga flydde.»² I den andra fristående text, där slaget lokaliserats, i Styrbjörns þáttr, återfinner man Thorvalds verser.³

Orsaken till sammanställningen av Styrbjörn och Harald hos Saxo kan icke uppvisas, men är möjligen beroende av isländsk uppfattning, för vilken, så vitt man kan se, också en skaldevers ligger till grund. Denna skaldevers, som saknar författarenamn, lyder: »Icke ville jyderna bringa godset till skeppen, förrän Styrbjörns stranddjur stodo på land; nu är Danmarks drotten gången i kämparnes här; berövad land och folk lever han kuvad av ödet».⁴ Denna skaldevers är i Styrbjörns þáttr anförd såsom bestyrkande dennas uppgift om att Styrbjörn tvingade konung Harald att följa sig,⁵ och i de båda övriga isländska sagaverk, i vilka sammanställningen göres, förekommer intet därutöver. Snorre säger: »Styrbjörn kuvade honom, och Harald blev hans man»,⁶ Knytlingasagan:

¹ Skjalded. A. 117, B. 111.

² Knytl., 180.

³ Flat. II, 73.

⁴ Skjalded. A. 186, B. 176.

⁵ Flat. II, 71.

⁶ Hkr. II, 118.

»Styrbjörn kom med sin här till Danmark och fick Harald konung i sin hand.»¹

Berättelserna om striden mellan Erik Segersäll och Styrbjörn äro resultatet av stegvis fortgående kombinationer närmast på grundval av skaldevers och tydligen ur historisk synpunkt fullständigt värdelösa — icke ens det grundfaktum, som ligger bakom, kan exakt konstateras.

Den kedja av dikt och sägner, i vilken Styrbjörns påttrs skildring utgör den sista länken, förelåg avslutad omkring år 1300. Men i det nittonde århundradet har man med Saxos och sagornas skildring av striden mellan Erik Segersäll och Styrbjörn kombinerat de uppgifter om ett slag vid Uppsala, vilka läsas å en av de i kyrkomuren i Hellestad i Skåne insatta runstenarne och å en liknande i Sjörup. Därmed har en fortsatt utveckling kommit till stånd. Uppslaget kan ledas tillbaka till P. A. Munch (1853);² de slutliga konsekvenserna ha utdragits av Ludvig Wimmer.

¹ Knytl., 180.

² P. A. Munch I: 2, 100, not. 3. Jmfr Rafn, *Antiquités de l'Orient*, 182; Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* I, 109; Brate i *Antiqvarisk tidskrift* 10: 1, 286. — Den äldre uppfattningen hos N. R. Brocman i *Sagan om Ingvar Widtfarne och hans son Swen etc.*, 194, samt hos Sven Bring, *De origine urbium antiquarum Sviogothiae*, 10. Jmfr *Svea Rikes historia* I, 350.

Inskriften å Hellestadsstenen lyder: askil sati stin þansi ifti[R] tuka kurms sun sar hulan trutin sar flu aigi at ub salum. Satu trikar iftir sin bruþ(r) stin a biarki stuþan runum þir kurms tuka kiku nistir. På nysvenska: »Askel satte denna sten efter Toke Gorms son, sin hulde drott. Han flydde ej vid Uppsala. Satte hjältar efter sin broder sten på »berget», stödd med runor. Gorms son Toke gingo de närmast.» Sjørupsstenen är satt av Saxe efter Asbjörn, hans vän och följeslage, Tokes son. Det heter om denne: »Han flydde icke vid Uppsala, men stred, så länge han vapen hade.»

Med ledning av dessa inskrifter och ännu andra å två runstenar i Hellestad och en i Aars på Jylland, vilka omtala Tokes hirdmän och en drott Val-Toke, har Wimmer givit sin nya, av forskningen godtagna skildring av slaget på Fyrisvalarne. De danskar, om vilka det berättas, att de följt Styrbjörn, ha enligt honom varken, som Knytlingasagan vill, alla dragit bort före slaget eller, som det säges i Styrbjörns þátr, flyktat under detta: hövdingen och flera av hans yppersta män ha fallit efter en tapper kamp. Denne hövding är icke längre sagornas konung, den danske Harald: Wimmer förklarar, att sägnen överfört på honom vad som egentligen gällde en annan, den »hulde

drott» Toke Gormsen, vilkens namn för alltid skulle varit glömt, om icke stenen, som Askel reste, bevarat det till våra dagar. Påståendet stödes på följande sätt. Gorm, heter det, är ett så utomordentligt sällsynt namn, att man ovillkorligen kommer att tänka på den danske konung Gorm den gamle, så mycket mera som Toke till följe inskrifterna uppträder som en mäktig hövding, omgiven av en skara hirdmän. Både för att ytterligare framhäva hans förnäma börd och för att tydligen skilja honom från de många andra män, som bur det allmänna namnet Toke, är på den ena av Hellestadsstenarne faderns namn fogat till hans eget. Toke Gormsen är alltså en av historien förgäten son till Gorm den gamle, en yngre broder till Harald Gormsen. När denne Toke i spetsen för en här, som utan tvivel till största delen bestod av skåningar, fallit med sin son Asbjörn och flere av sina bäste män, var det enligt Wimmer som danskarne togo till flykten, och till minne om de ypperste av de fallne reste de efter hemkomsten till Skåne stenarne vid Hellestad och Sjørup; en annan hirdman, en jyde, satte i sitt hem vid Aars stenen över Val-Toke.¹

¹ Wimmer I: 2, 80, 91, 101.

Wimmers framställning vilar å ena sidan på identifikationen mellan den sena Knytlingasagens Styrbjörnsslag å Fyrisvallarna och ett slag vid Uppsala, i vilket en viss Toke Gormsen deltagit, å den andra på identifikationen mellan denne Toke Gormsen och en son av konung Gorm den gamle, vilken till yttermera visso icke är känd i historien. För att kunna göra dessa identifikationer tidsätter Wimmer inskrifterna å runstenarna till tiden närmast efter åren 980—985, till hvilka han förlägger striden mellan Erik Segersäll och Styrbjörn. Men en dylik skarpt begränsad tidsättning är givetvis lika omöjlig, då det gäller odaterade inskrifter med runor som med en senare tids bokstäver. Det kommer därtill, att Wimmer för att kunna få runstenarne i Hellestad och Sjørup förlagda just till denna tid, har måst skapa det ej oviktiga faktum, att runskriftens utveckling försiggått något hastigare i det västra Danmark, i Skåne, än i det östra, på Jylland och på öarne.¹

¹ Wimmer III, 3.

IV.

Berättelsen om Erik Segersäll i Danmark och Sven Tjugeskägg i Britannien. — Sven Tjugeskäggs återkomst till sitt rike. — Gunhild och Sigrid Storråda.

Det har förut framhållits, att Adam i sin skildring av striden mellan Harald Gormsen och Sven Tjugeskägg framställer den förre såsom den fördelade och föremålet för en sammansvärjning, i vilken den senare spelar huvudrollen. Denna sammansvärjning sätter Adam i förbindelse med ett allmänt avfall av danskarna från kristendomen och berättar, att Sven Tjugeskägg efter vunnit seger lät en stor förföljelse gå över de kristna i sitt land. Det säges, heter det, att ärkebiskopen av Bremen gjorde honom föreställningar genom sändebud och täta föräringar för att därmed mildra den vildsinte konungens sinnelag mot de kristna. Men denne visade dem tillbaka och rasade vidare, i sin grymhet och trolöshet.¹ Berättelsen möter

¹ Adam II, 25, 27.

förkortad i Roskildekrönikan,¹ upprepas i årböckerna från Lund² och går med undantag av historien om ärkebiskopens budskickningar igen även hos Saxo.³

I nära sammanhang med berättelsen om Sven Tjugeskäggs uppträdande mot de kristna sätter Adam den utveckling de följande händelserna togo. Svenskarnes mäktige konung Erik, säger han under hänvisning till Sven Estridsen som sin sagesman, samlade en här, »oräknelig som havets sand,» och ryckte mot Danmark. Sven mötte honom i strid, men under de många sjöslag, som utkämpades, föröddes danskarnes hela styrka; den segrande Erik tog Danmark; Sven blev fördriven från sitt rike.⁴

¹ Script. rer. Dan. I, 376.

² M. G. SS. XXIX, 200.

³ Saxo I, 491.

⁴ Adam II, 33, framställer Erik såsom hedning, men tillfogar (II, 36), att han blev döpt i Danmark. Enligt Sven Estridsens berättelse skall emellertid Erik senare hava fallit tillbaka i hedendom; andra förtalde Adam, att han inlät sig i strid med Otto III, men blev besegrad.

Till Eriks regeringstid i Danmark förlägger Adam (II, 33, 34), uttryckligen åberopande Sven Estridsen, Poppo bekanta underverk. Denne Poppo uppgives här vara ordinerad till biskop i Slesvig; han göres till kejsarens och biskopens av Hamburg sändebud. Berättelsen faller på Widukind, och detsamma är förhållandet med berättelserna i Roskildekrönikan (Script. rer. Dan. I, 377) och hos Saxo (I, 498), där händelsen utspelas ungefär samtidigt, men i Eriks ställe insättes Sven Tjugeskägg. I Adams tid loka-

I en scholie, vars hela avfattning ger den utseende att härröra från Adam själv, tillägges det, att Erik ingått förbund med polackarnes mäktige konung Boleslav, och att till följd därav danskarna på en gång angrepos av slaver och svenskar.¹

Den senare danska traditionen om den svenska erövringen av Danmark visar genomgående inflytande från Adam. I Roskildekrönikan insättes emellertid i den svenske Erik Segersälls ställe den norske Olav Krakaben, som här liksom hos Adam göres till sonson av Håkon; erinrande sig, heter det, att Harald satte hans fördrivne farfar till riket, angriper Olav vid underrättelsen om konungens död omedelbart danskarne, fördriver konung Sven och bemäktigar sig riket.² Årböckerna från Lund nöja sig med att avskriva Adams text.³ Enligt Saxo är Eriks tåg till Danmark ett hämdetåg: han utkräver å sonen straffet för den hjälp fadern skall ha lämnat Styrbjörn. Den avgörande striden förlägger Saxo icke till havs utan till Skåne.⁴

liserades händelsen av några till Ribe, av andra till Hedeby; den berättades hava egt rum »in medio populi circo.» Roskildekrönikan utvecklar detta till »in generali regis et populi conventu»; Saxo gör därav utan vidare Isöre ting.

¹ Adam II, 28; Schol. 25.

² Script. rer. Dan. I, 376.

³ M. G. SS. XXIX, 200.

⁴ Saxo I, 495.

Har berättelsen om Sven Tjugeskäggs uppträdande mot de kristne och den om Erik Segersälls erövring av Danmark någon sannolikhet för sig? För att kunna lämna ett svar härpå är det nödvändigt att sammanställa den med berättelsen om de händelser, som hos Adam följa närmast, och underkasta det samlade stoffet en kritisk granskning.¹

Även för de följande händelserna refererar Adam till Sven Estridsen. »Övergiven av de sina,» säger han, »kom Sven som en hjälpsökande flyktling till norrmännen, där Tryggve Håkonsson då var konung. Men denne var hedning och rördes därför icke till medlidande med den landsflyktige. Sviken av lyckan, tillbakastött överallt, satte han då över till England, förgäves sökande tröst hos sina ovänner. Vid denna tid regerade Adelrad, Edgars son, över britannerna. Han mindes väl de oförrätter, danskarne sedan långt tillbaka tillfogat engelsmännen, och stötte den landsflyktige ifrån sig. Slutligen förbarmade sig skottarnes konung över den olycklige och mottog honom väl; Sven dröjde där i

¹ Äldre framställningar hos P. A. Munch I: 2, 125, 239; A. D. Jörgensen, 388, och Hist. Afhandl. I, 218; H. Olrik, Konge og Præstestand I, 102; Steenstrup, Danmarks Sydgrænse, 71, och Danmarks Riges Historie I, 367, 369, 380; Biereye, 111.

landsflykt två gånger sju år.» Först då Eriks länge efterlängtade död inträffat, återvände han, tog ånyo sina fäders rike i besittning och gifte sig med sin företrädares enka. Men detta giftermål gagnade honom intet. Olof, som efter sin fader Eriks död tagit väldet över svenskarne, kom över honom med en krigshär, utdrev den olycklige Sven ur riket och bemäktigade sig själv Danmark. Men efter någon tid återinsatte Olof honom i hans rike, eftersom han hade hans moder till äkta.¹

I denna Adams skildring, som återfinnes i årböckerna från Lund,² har Saxo vidtagit en och annan ändring. Den norske konung, till vilken Sven Tjugeskägg hos honom kommer, är Olav Tryggvesson, och i en mellansats, som röjer inflytande från Roskildekrönikan,³ framställer han denne såsom glömsk av den välgerning Harald Blåtand skall hava visat hans fader, då han återinsatte honom i hans rike. Adams Adelrad blir hos Saxo den redan 979 avlidne konung Edvard, som enligt Saxo ännu är i späd ålder; det okända Skottlands konung är däremot fortfarande namnlös. De två gånger sju åren — samma tid som

¹ Adam II, 32, 37.

² M. G. SS. XXIX, 200.

³ Script. rer. Dan. I, 376.

Jakob fick tjäna Laban för Rachel och i motsats till vad man alltid ansett endast ett hyperboliskt uttryck för en lång prövotid — förkortas utan vidare till den ena perioden eller sju år. Sven Tjugeskäggs andra fördrivande av Olof uteliminerar, och Saxo låter den senare jämte sin moder omedelbart efter Eriks död vända tillbaka till Sverige.¹

En Sven Tjugeskägg, som fördriven från sitt rike flyr till angelsachsarnes konung och söker sin tröst hos denne sin ovän, förefaller eo ipso som en orimlighet. Men Adams berättelse har icke desto mindre en real bakgrund.

Den angelsachsiska krönikan är den första källskrift, som här erbjuder sig. Det berättas i denna under år 994, att Anlaf och Swegen den dag, då den heliga jungfruns födelsefest firades, kommo seglande med 94 skepp upp till London. De angrepp staden och försökte att sticka den i brand. »Men», säger krönikan, »gud vare lov, de rön te mera svårigheter och motgångar än de någonsin trott, att borgarne skulle vålla dem. Guds heliga moder visade denna dag sin godhet för stadens bebyggare och befriade dem från deras fiender.» Härjningarne gingo då istället ut över kusterna av Essex,

¹ Saxo I, 496.

Kent, Sussex och Hampshire. Till sist skaffade sig främlingarne hästar och på sina snabba färder in i landet gjorde de »obeskrivlig skada.» Den angelsachsiske konungen och hans witan fattade då beslutet att erbjuda fienderna skatt och proviant mot löfte om härjningarnes upphörande. Erbjudandet antogs. Vikingafloktan gick till Southampton, där den övervintrade; kost och proviant lämnades från Wessex, och en summa om icke mindre än 16,000 pund utbetalades.

Det råder intet tvifvel, att den Anlaf, även Anlaf cinge, som här omtalas, är Olav Tryggvesson, och att Swegen är identisk med Sven Tjugeskägg. Olav mötte efter danagäldens utbetalande Ethelred i Andover; han lovade honom, vad han också höll, att aldrig mer draga på härtåg till England.¹ Sven däremot varken mötte Ethelred eller gav några löften. Angelsachsarnes land hade köpt sig fritt från härjningar; såvitt man kan se, vände han nu i stället med sin flotta mot Wales. Sven, Haralds son, berättar de walesiska krönikorna, kom till Gwynedd; han härjade ön Anglesey, och i ett stort slag, som han där hade med fursten av Gwynedd, blev den senare slagen. Därefter drogo danskarne,

¹ A. S. Chron., 126. Jmfr med ovanstående den starkt färgade skildringen hos Florentius I, 151.

inkallade av en av landets furstar, till de sydvästliga delarne av Wales; de kommo till Ceridigion och brände Narberth. Även ön Man ödelades av Sven, Haralds son.¹

Om något synes klart, är det detta: Adams i landsflykt kringirrande konung Sven är konung Sven i viking. Liksom hos Adam kommer han i den angelsachsiska krönikan till England. Från angelsachsiskt område beger han sig därefter, om icke till Skottland, så till ett annat land i Britannien, till Wales. Till Norge kommer han veterligen icke, men också här är en konnex till landsflyktingens historia: när Sven går i viking, gör han det väl icke med Tryggve, men med den norske konung Saxo insatt i dennes ställe, Tryggves son Olav.

Vad är orsaken till att Sven Tjugeskägg hos Adam och hans eftersägare Saxo förvandlar sig från en mäktig sjökonung till en hjälpsökande landsflykting?

I sin skildring av Sven Tjugeskägg är det två brott, som Adam har att tillvita konungen. Sven står för honom efter utgången av den kamp, vilken slutade med Harald Gormsens död, som en fadermördare. Men han är också en avfälling och

¹ Gwent. Chron. 994; Annal. Cambriæ 995; Brut y Tywysogion 994. Jmfr Steenstrup III, 244.

en förföljare av de kristna. Detta är bakgrunden. Och i skarp belysning mot denna bakgrund, icke, som här ovan skett, endast de nakna händelserna uppradade efter varandra, är det som Adam sida för sida tecknar hans bild. För dessa två brott träffar under en följd av år Guds straff den rebel-liske konungen. *Iratus est furore Dominus.* Utom att han två gånger bortföres till Slavien, är det därför, som den svenske konung Erik driver honom ur hans rike, därför som han en hjälplös flykting kastas från land till land, och, väl återvänd till sitt rike, ånyo utjagas därifrån. Det är enligt Adam den lön han förskyllt. Men andra gången fördriven kommer Sven äntligen till kunskap om att Herran är Gud; han återvänder till sitt bättre jag, hans synd står honom klar för ögonen och ångerfull anropar han Herran. »Och Herran hörde honom och lät honom finna nåd för sina ovänners ögon, och Olof återinsatte honom i hans rike.¹»

Den ram, i vilken Sven Tjugeskäggs bild inför-satts och som förvandlar hans historia till en uppbygglig berättelse i tidens stil om synd och straff, ånger och nåd, är icke en uppfinning av Adam. Han har mottagit sitt stoff redan genomsyrat med prästerlig, moraliserande tendens av sin sagesman.

¹ Adam II, 25, 26, 27, 28, 32, 37.

Då han frågade Sven Estridsen om Harald Gormsens död, teg denne till en början »lik en annan Tideus», men då han framhöll fadermordet, sade konungen: »det är detta, som vi hans efterkommande få sona och som fadermördaren själv fick sona genom sin landsflykt.» Då Adam slutat skildringen av Erik Segersälls erövring, tillägger han: »så gick det efter vad den yngre Sven själv berättat oss, hans morfader efter Guds rättfärdiga dom, då han vände sig bort från den Gud, som varit hans faders gode beskyddare.» Och efter skildringen av landsflykten: »detta berättade konung Sven oss om de faror hans morfader, som var sin faders baneman, måste fresta, och vi ryste, då vi hörde därom. ¹»

Det är tydligt att med en uppfattning som Sven Estridsens och Adams, med denna berättelsens skarpt moraliserande tendens den angelsachsiska krönikans Sven Tjugeskägg icke låter sig användas. Den segrande sjökonungen förvandlar sig naturligt till en hjälpsökande landsflykting, »övergiven av de sina, därför att Gud övergivit honom. ²»

För kännedomen om Sven Tjugeskäggs avfall och uppträdande mot de kristna liksom om Erik

¹ Adam II, 26, 28, 32.

² Adam II, 32.

Segersälls därpå följande erövring av Danmark är Adam den enda till buds stående källan.¹ Det följer redan därav, att själva fakta icke kunna exakt konstateras. Adams skildring av dessa händelser står emellertid i det närmaste samband med historien om Sven Tjugeskäggs landsflykt. I denna historia lysa Svens vikingatåg igenom, men framställningen av dessa är för tendensens skull fullständigt deformerad. Under sådana omständigheter blir det därmed samhörande till ytterlig grad misstänkliggjort som historiskt stoff.

Det är emellertid möjligt att gå ännu ett steg. Sven Estridsens och Adams »conte moral» är modellerad på en annan.

Historien läses i fjärde konunga- och andra krönikeböckerna och handlar där om Manasse. Liksom Sven Tjugeskägg är Manasse en avfälling, han tillbedjer avgudarne och utgjuter de oskyldiges blod. Men Guds vrede når honom. Han låter den assyriske konungens krigshär komma över honom; Manasse blir tagen, slagen i bojor och

---

¹ Man har tidigare ex silentio från Thietmars och Gesta Cnutonis skildring slutit till att Adams icke är riktig, men detta är givetvis fullständigt omöjligt. Lika omöjligt är det även att göra Sven Tjugeskägg till kristen, därför att Sven Ågesen framställer honom såsom sådan. Varför icke också med Sven Ågesen göra Harald Gormsen till en avfälling?

förd till Babylon. Men nu anropar Manasse Gud och gör bot, och Gud hör hans bön och för honom tillbaka till Jerusalem och hans rike, och Manasse kommer till kunskap om att Herran är Gud.¹

I denna berättelse är berättelsen om Sven Tjugeskäggs vikingatåg inarbetad. Manasses tillfångatagande och förande till Babylon ha fått vika för Svens landsflykt.

Kännedomen om Sven Tjugeskäggs återkomst till sitt rike reducerar sig under dessa förhållanden till det enkla faktum, att denne, efter att som en mäktig sjökonung ha seglat kring i de brittiska farvattnen och lagt England och dess grannland öde, efter mitten av 990-talet återvänt hem. Det är från denna utgångspunkt de framställningar skola

¹ Följande verbala överensstämmelse mellan Adam och texten i Versio Vulgata anföres här:

Andra krönikaboken kap. 33, v. 12—13:

Oravit Dominum Deum suum et egit penitentiam . . . et exaudivit orationem ejus reduxitque eum Jerusalem in regnum suum et cognovit Manasses, quod Dominus ipse esset Deus.

Adam II, 37:

Cognovit autem Suein, quod Dominus ipse est Deus . . . poenitensque oravit ad Dominum, qui exaudivit eum . . . et restituit eum Olaph in regnum suum.

ses, i vilka man på grundval av bevarade runinskrifter sökt kasta ljus över detta dunkla skede i nordisk historia.

De runinskrifter, om vilka det här är fråga, äro inhuggna å tre stenar, av vilka de två, Hedeby- och Danevirkestenarne, haft sin plats strax utanför det gamla inom halvcirkelvallen vid Hedeby Nor belägna nordiska Hedeby, utländingarnes Slesvig, den tredje härrör från Århus. Inskriften å Hedebystenen lyder: þurlf risþi stin þansi himþigi suins eftir erik filaga sin ias uarþ tauþr þa trekiar satu um haiþa bu ian han uas sturi matr tregr harþa kuþr ¹ ɔ: »Torlv, Svens hirdman, reste denna sten efter Erik, sin vän och följeslage, som vart död, då tappre män belägrade Hedeby; men han var skeppsförare, en mäktig god man.» Å Danevirkestenen läses: suin kunukr sati stin uftir skarþa sin himþiga ias uas farin uestr ian nu uarþ tauþr at hiþa bu ² ɔ: »Sven konung satte stenen efter Skarde, sin hirdman, som var dragen västanpå, men nu vart död vid Hedeby.» Å Århusstenen slutligen läses det enligt Wimmer: [. . .] R þigsla [risþi sti]n þansi i(f)[ti](R) amuta [filaga sin ia]s ua(rp t)u[þr a](t) hiþabu, vilket är tolkat:

¹ Wimmer I: 2, 112.

² Wimmer I: 2, 116.

»Ulv (?) teksle reste (satte) denna sten efter Åmunde, sin vän och följeslage (son), som vart död vid Hedeby¹».

Inskrifterna å Hedeby- och Danevirkestenarne synas samtida; det kan knappast heller vara tvivel underkastat, att det är samma händelse de åsyfta, och det torde väl också kunna anses givet, att den enes »Sven» är identisk med den andres »Sven konung.» Vad angår Århusstenen, är denna ungefär samtida med de båda övriga, men den man, som därå omtalas såsom död vid Hedeby, kan tydligen icke sättas i något som helst historiskt sammanhang med de personer och händelser, som nämnas å de andra stenarne. Dessa slutsatser utöver själva innehållet i inskrifterna torde vara de enda, till vilka man på vetenskapens nuvarande ståndpunkt med någon säkerhet kan nå. Men i Danmarks Historiske Runemindesmærker fastslås på grund av run- och språkformer, att inskrifterna med ett runt tal tillhöra år 1,000, och att den man, som å de två av stenarne bär namnet Sven, endast kan vara Sven Tjugeskägg. Det knytes därefter an till ett uttalande, som biskop Ekehard av Slesvig enligt Thangmars Vita Bernwardi och Wolfheri Vita Godehardi skall ha fällt år 1,000 på ett biskopsting

¹ Wimmer I: 2, 123.

i Gandersheim, då ärkebiskopen av Mainz förbrådde honom, att han blandade sig i främmande strid istället för att sörja för sin egen kyrka: »mitt biskopsdömes område är förhärjat av barbarernas vildhet, staden övergiven, kyrkan öde; jag har intet säte.» En ödeläggelse av Hedeby har alltså ägt rum före år 1,000 — det torde efter allt vad som föreligger, förklarar Wimmer, få anses som säkert, att svenskarne under Erik Segersäll bemäktigat sig Hedeby, och han antager, att den svenske konungens erövring av staden just har varit den barbariska våldsgärning, som tvang biskop Ekehard till flykt. Wimmer ger därefter en ingående skildring av händelsernas vidare utveckling. »Efter intagandet av Hedeby», heter det, »var Eriks makt på sin höjdpunkt; till och med Svens ställning som Danmarks konung var nu hotad. Då äntligen måste han bekväma sig att uppgiva sitt härtåg i väster för att bekämpa de främmande erövrarne i sitt eget rike. Han vänder tillbaka till Danmark och rycker med en här mot Hedeby, som svenskarne hava befästat, så att det först efter en längre belägring och ett stort manfall lyckas Sven att återerövra staden.» Allt detta läser Wimmer ut ur runinskrifterna. Om Erik själv eller en av hans härförare stått i spetsen för de svenskar, som Sven

belägrade i Hedeby, anser han sig visserligen icke kunna avgöra, men hela situationen synes honom kräva, att Nordens båda konungar personligen tagit del i den kamp, som gjorde slut på svenskarnes herradöme över Danmark, och att Erik alltså icke, som Adam berättar och man allmänt antager, har dött kort före Svens hemkomst från England, utan först efter sitt fördrivande från Danmark, väl på våren 996. Stenarne vid Hedeby och Danevirke måste enligt Wimmer antagas vara resta snarast då eller på hösten föregående år. Och till sist uttalar han den förmodan, att den ena förvarar minnet av jomsvikingen Skarde, en av de tolv, vars liv skall ha skonats i slaget i Hjörungavåg; det är högst sannolikt, att han med sina stallbröder återvänt till Danmark, och att han här trätt i Sven Tjugeskäggs tjänst, som han ledsagat på hans Englandståg och senare följt till Slesvig. I den andra stenens Erik ser han den skeppshövitsman, »som säkert har styrt konung Svens eget långskepp.» Om Åmunde upplyses intet. Men satsen, »som vart död vid Hedeby,» stämmer, säger Wimmer, helt med de båda andra stenarnes utsago om Skarde och Erik, och då alla tre minnesmärkena äro samtidiga, måste Århusstenen avse samma händelse som de två andra.¹

¹ Wimmer I: 2, 117, 124; I: 1, xcviII.

Den framställning Wimmer givit av den fullständigt okända kampen vid Hedeby har av senare forskare godtagits, men understundom i något ändrad form. Kampen har enligt Biereye stått icke emellan Sven Tjugeskägg och Erik Segersäll utan istället — och han citerar här Adam — mellan Sven och Olof Skötkonung. Efter en strid, rik på förluster, har Sven slutligen tagit platsen och jagat svenskarne ur landet.¹ Alexander Bugge sammanställer underrättelserna om striderna vid Hedeby med Hallfreds vers om att Olav Tryggvesson en gång kämpat sunnan för staden och låter även denne uppträda på arenan.² Det är den fjärde i ordningen av Nordens konungar.

Sven Tjugeskäggs giftermål är hos Adam satt i förbindelse med hans återkomst till Danmark. Med vem var konung Sven gift?

Adam har intet namn, men hans uppgifter äro upplysande. »Sven äktade», säger han, »Eriks änka, Olofs moder, vilken födde honom Knut.» Han tillägger, att Olof återinsatte Sven i hans rike, »emedan han hade hans moder till äkta», och upp-

¹ Biereye, 127.

² Alexander Bugge i Aarb. 1910, 8. Jmfr Norges Historie I, 240.

repar senare, att Knut och Olof voro bröder eller, som det på annat ställe noggrannare säges, germani fratres, halvbröder.¹

Hos Saxo är Svens giftermål icke satt i förbindelse med hans återkomst till Danmark; det är först någon tid senare, som han äktar Erik Segersälls änka. Men i likhet med Adam fasthåller Saxo, att Olof, sonen till Erik, och Knut, sonen till Sven, äro bröder. Han nämner också deras moder, en kvinna vid namn Syritha.²

I denna Saxos Syritha igenkänner man utan svårighet den isländska traditionens ryktbara Sigrid Storråda, vars existens litterärt sett kan föras tillbaka till sista hälften av 1100-talet. Hon var enligt sagornas utsago gift med Erik Segersäll. Men konungen lät skilja sig från henne. Han kunde icke tåla hennes övermod och stolthet och satte henne att vara drottning över Götland, heter det på ett ställe hos Odd; enligt en annan utsago ville Sigrid icke längre hava konung Erik, enär det var lag i landet, att när mannen dog först, skulle hustrun högsättas hos honom, och hon visste, att konungen för att vinna seger över Styrbjörn hade gjort det löfte att icke leva längre än tio år. Lik-

¹ Adam II, 37, 50, 71.

² Saxo I, 504, 497.

som enligt Saxo var enligt den isländska traditionen Olof Skötkonung son av Sigrid och Erik, men denna tradition känner i motsats till Saxo intet om att Sigrid skulle vara moder till Knut. Den nämner istället såsom sådan en dotter till konung Burislav av Venden, vilken liksom Harald Gormsens slaviska gemål Tofa bär ett nordiskt namn: Gunhild. Denna är ännu åren före den avgörande drabbningen mellan Sven och Olav Tryggvesson den danske konungens gemål, men kort därefter dör hon, och Sven gifter sig med Sigrid.¹

Den isländska traditionen om en vendisk prinsessa såsom moder till Knut är obetingat riktig. Redan den med händelserna samtide Thietmar omtalar, att hertig Misicos av Polen dotter, Boleslavs syster, födde åt Sven sönerna Harald och Knut. Han tillägger, att denna Svens drottning levde länge förskjuten av sin gemål,² och man finner också av Gesta Cnutonis, att Harald och Knut efter faderns död begåvo sig till Slavien och hämtade därifrån sin moder.³ Men å andra sidan

¹ Odd I, 7, 32, 37, 46; Odd II, 219, 283, 292, 313, 332; Fagrsk. 83, 116, 206; Hkr. I, 419; Leg. Olavssagan, 4, 12; Hist. Olavssagan, 13, 27; Knytl., 183, 206; Hervararsagan, 295; Sögubrot i Fms. XI, 420.

² Thietmar VII, 28.

³ Gesta Cnut. II, 2.

har traditionen om att Knut och Olav Skötkonung hade samma moder vitsord framför isländarnes uppgifter om de två. Skulle också — vilket är möjligt, men icke kan visas — Saxo i denna punkt vara beroende av Adam, kan denne senare på grund av sin ställning till Sven Estridsen, Sven Tjugeskäggs dotterson, icke gärna i fråga om en så närliggande släktledning antagas hava misstagit sig. Till trakterna söder om Östersjön såsom hemlandet för Erik Segersälls gemål visar också det scholion till Adam, som berättar om Eriks förbund med polackarnes konung Boleslav vid tiden för angreppet på Danmark: »Boleslav lämnade Erik sin dotter eller syster till äkta.»¹

I svensk tradition förekommer Sigrid tidigast i den konungalängd, som slutar med år 1333. Hon kallas här hin rikæ och säges ha givit namn åt den danska konungaättens besittningar i Sverige: Sighrida leff.² Dessa besittningar äro först omtalade så sent som i kung Valdemars jordebok.³ Att de på 1300-talet sättas i förbindelse med Sigrid har, så vitt man kan se, sin grund i den is-

¹ Adam schol. 25. Jmfr ovan s. 92.

² Script. rer. Svec. I, 4.

³ Kong Valdemar den andens Jordebog, udg. av O. Nielsen, 44.

ländska traditionen, som dels framställer henne såsom rik på gods, dels gör henne till stammoder för den Estridska konungaätten.¹

Sigrid Storråda införes sålunda först inemot 200 år efter den tid, då hon skall ha levat, i Erik Segersälls och Sven Tjugeskäggs historia. Det visar sig, att hon då delvis övertagit den roll, som tidigare tillskrivits en annan, en slavisk prinsessa, vilken historiskt kan konstateras såsom modern till Olof Skötkonung och Knut den store. Hon får redan från början på sin lott den ene av dessa söner, Olof Skötkonung, och hon blir liksom Thietmars polska prinsessa förskjuten av sin gemål.² Denna Sigrid är icke historisk.

Det återstår frågan, om Sigridsgestalten i övrigt är historisk. Svaret möter i den sägenutveckling, som ligger till grund för de händelser, som föregå slaget vid Svolder.

¹ Jmfr not. 1 s. 108. — Liksom i Sverige Sigrid till Sigridlef, knytes i Norge Tyre, Sven Tjugeskäggs syster, till Tyrelef. Odd II, 294, berättar: »där är några, som säga, att hon blev gift med en man vid namn Björn, och att hon uppehöll sig någon tid i Norge på det ställe, som kallas Tyrelef.»

² Doktor John av Klercker, som på annan väg kommit till samma resultat som de här framställda om identiteten mellan de två personer, som i källorna bära namnen Gunnhildr och Sigridr, har fäst min uppmärksamhet på betydelselikheten mellan dessa båda personnamn.

V.

Svolderslagets förhistoria. — Slagets gång. —
Slagets följder.

När det av Harald Gormsen vunna Norge gled undan det danska väldet, låter sig icke med viss-
het bestämma. Men »när männenas svek», som
Thord Kolbenssons ord falla, »gjort ända på Håkons
liv», skall Tryggves son, »då hären for västanfrån»,
ha kommit till landet.¹ Tidpunkten bör ha varit icke
före 995. Ty ännu detta år uppträdde Olav Tryggves-
son och Sven Tjugeskägg tillsammans såsom ledare
för den nordiska vikingafloTTan i Britannien.

Sedan även Sven Tjugeskägg återvänt hem, synes
striden mellan honom och konung Olav icke allt-
för länge hava låtit vänta på sig. Denna strid, i vil-
ken också den norske Erik jarl och den svenske
Olof Skötkonung deltaga, leder till den katastrof,
som går under namnet slaget vid Svolder.

Den tidigaste skildring av den historiska situa-
tion, ur vilken detta slag framgick, läses hos Adam.
Denne anknyter omedelbart till förhållandena efter

¹ Skjalded. A. 212, B. 202 (2).

Erik Segersälls död. Sven Tjugeskägg är återkommen till sitt fäderneärvda rike; han har äktat Eriks änka. Hennes son Olof och Sven sluta därefter ett nära förbund. I detta ögonblick ingriper Olav Tryggvesson, eggad av sin gemål, den stolta Thore, som han hemfört från Danmark. När han hör om de båda andra nordiska konungarnes samförstånd, upptändes han av vrede mot Sven, samlar en tallös flotta och börjar krig mot danskarnes konung; striden står mellan Skåne och Sjælland, där konungarne gemenligen hava sin valplats till sjös, närmare bestämt vid Helsingborg, där överfarten över det baltiska havet är kort, ett kärt tillhåll för sjörövare, och där Sjælland kan ses från Skåne.¹

Det är i denna Adams skildring särskilt att lägga märke till, hurusom huvudmotivet till kampen är förbundet mellan Sven Tjugeskägg och Olof Skötkonung, ett förbund, som av Adam anges ha till syfte kristendomens hävdande i eget land och dess utbredande i andra. Men samtidigt framhålles det, att den norske konungen eggas till striden av sin gemål Thore; han uppgives vara den angripande, och den strid, till vilken det kommer, står vid Helsingborg.

¹ Adam II, 34, 37, 38.

Först ett hundratal år efter Adam möter den motsvarande norsk-isländska traditionen. Denna tradition fördelar sig på två olika skriftgrupper, den ena representerad av Ågrip och Historia Norwegiæ, den andra tidigast av Theodricus och Odd.

I Ågrip är förbundet mellan Sven Tjugeskägg och Olof Skötkonung skjutet ur orsakskedjan: här är det Olav Tryggvessons gemål Tyre, Sven Tjugeskäggs syster, som ensam ger anledning till striden. Hon hade, säges det, mot sin vilja varit bortfästad till en hertig i Vendland, men sedan hon därefter gift sig med Olav, innehöll konung Sven vad som var lovat och bestämt till systemens medgift, och för att hämnas denna förhåelse, samlade hennes gemål en här mot Danmark och bidade sitt folk vid landamäret. Men då det varade något länge, innan folket kom samman, höll konungen kurs över mot Vendland med endast 11 skepp, i hopp att hären skulle komma efter. Sedan Olav lämnat landet, vände emellertid folket genast hem igen; han hoppades då på understöd i Vendland, men därav blev intet, ty konung Sven hade förbundet sig med den svenske konungen Olof och Håkon den ondes son Erik, och de kommo emot honom vid Sjælland.¹

¹ Ågrip, 37.

Historia Norwegiæ, som synes skriven antingen med Ågrip eller dess källa som grundlag, visar vissa ändringar, utfyllande framställningen och delvis antydande ett längre framskridet utvecklingsstadium. Tyre har här icke blott varit bortfäst till en hertig i Slavien, utan gift med honom. Vad konung Sven efter giftermålet med Olav förhåller henne, anges till hela Sjælland; den styrka med vilken Olav beger sig från landamäret, i hopp att de andra skola följa efter, uppgives närmare till östländingarne och några från Gulatingslagen. När konungen på väg till Slavien för att där få understöd seglar utmed Sjælland, blir han, förande en flotta om 11 skepp, överfallen av sina fiender.¹

I Ågrip likaväl som i Historia Norwegiæ är det Olav Tryggvesson, som begynner kriget, men han överraskas, varom Adam intet har att berätta, av de förbundne vid Sjælland. »Som ett lam av vargar överfölls han försåtligt av sina fiender», heter det i Historia Norwegiæ. Man skymtar i detta ut-

¹ Mon. Norv., 116. — Storms uppfattning i Mon. Norv., XXI, att Historia Norwegiæ's uppgift om Sjælland som platsen, vid vilken slaget stod, är lån från Adam och senare övergått till Ågrip, är obevisad och redan angripen av Finnur Jónsson II, 608; den senares uppfattning, att ett fyrir Suold blivit läst som fyrir Siold ∴ Siolandi är en nödhjälphypotes, vars oriktighet torde framgå av den här nedan givna framställningen.

talande liksom i uppgiften om Tyres giftermål i Vendland redan den andra uppfattningen av Olav Tryggvessons katastrof.

Denna andra uppfattning får ett av sina tidigaste uttryck i litteraturen hos Theodricus. Hos honom är det icke längre Olav, utan de förbundne, som begynna kriget. Och krigsskådeplatsen är förändrad. Slaget står icke längre som hos Adam, i Ågrip och Historia, Norwegiæ i Öresund: det utkämpas »vid den ö, som kallas Svold och ligger i närheten av Slavien, vilket på vårt modersmål kallas Vinnland.»¹

I traditionen hos Theodricus var grunden lagd till en omvälvning i uppfattningen av striden mellan Olav Tryggvesson och hans motståndare. Ty stod, som Theodricus uppgivit, slaget vid Svolder, och var det Olav Tryggvesson, som angreps av sina sammansvurna grannar, måste tydligtvis de tidigare historiska förutsättningarna för slaget förändras.

Denna förändring framträder tidigast, om också ännu ofullkomligt gestaltad, hos Odd.

Hur motiverar Odd, att detta slag mellan de nordiska konungarna utkämpades vid det fjärran Svolder? Hos honom förekommer först Historia

¹ Mon. Norv., 23.

Norwegiæns utsago, att Tyre, konung Svens syster, var gift med en hertig, här konung av Vendland, men denne konung Burislav, tillägges det, var »hedning och gammal», och när Tyre äntligen efter åratals uppskov hade tvingats att bege sig till honom i Vendland, stannade hon hos honom endast några få dagar; hon varken åt eller drack, och slutligen lät Burislav henne resa. Hon begav sig då till Falster; konung Olav kom till henne där, och hon blev förmäld med honom. Men Burislav behöll det gods, hon fått i brudgåva av honom. När denna punkt i sägenutvecklingen blivit nådd, låg redan motiveringen för att slaget kom att stå vid Svolder nära. Men denna motivering framträder ännu icke klart i Stockholmsredaktionen av Odd. Tyre klagar väl här över de jordagods, om vilka hon gått miste, men dessa gods ligga ännu i Danmark, och det är dessa hon manar sin gemål att kräva av konung Sven. Först då konung Olav, nästan som av en tillfällighet, kommit att hamna i Vendland, heter det, att han där erhöll den brudgåva Tyre fått av Burislav. I den arnemagnæanska redaktionen åter är godsmotivet vida mera utnyttjat. Godset på Sjælland har här krympt samman till en tandgåva i pänningar, som konung Sven innehar; Tyre manar också här konung Olav

att kräva den, men hon erinrar honom samtidigt om sina stora jordbesittningar i Vendland, som ingen ditintills haft makt eller dristighet att kräva; »jag har mången dag», tillägger hon, »gråtit över att jag så skändligt berövats min egendom.» Nästa sommar drager Olav till Vendland. Han träffade där samman med sina vänner från fordom och hade lycka i sitt förehavande: när han begärde Tyres jordbesittningar av Burislav, gav denne honom ersättning i lösöre och lät föra det ut på konung Olavs skepp. Men kort därefter skedde överfallet i de vendiska farvattnen. Det kom till slaget vid Svolder.¹

Den motivering för att slaget kom att stå vid Svolder, som Odd här lämnar, framträder emellertid icke i fullt så klara linjer, som det av framställningen kan synas framgå. Den ligger sida om sida med en annan motivering för konungens uppbrott från Norge, vilken i sig innesluter en reminiscens av Ågrips och Historia Norwegiæ tradition om konung Olavs uppehåll vid landamäret. Denna andra motivering är invävd i Odds berättelse om hur det kom sig, att Sven Tjugeskägg, Olof av Sverige och Erik jarl blevo de angripande.

För första gången, inemot 200 år efter händelsen,

¹ Odd I, 36, 47; II, 309, 336, 339.

föres Sigrid Storråda in i den historiska situation, som föregår Svolderslaget. Enligt Odd är det i första hand hon, som föranleder Olav Tryggvessons katastrof. Han skildrar, hurusom Sigrid efter Erik Segersälls död fästat den norske konungen, men fästningen brutits — enligt den ena av de hos Odd bevarade versionerna därför, att konungen sänt henne en ring i fästgåva, som visade sig vara endast förgyld, icke av guld, enligt den andra därför, att hon var hedning, han kristen, och ingen ville foga sig efter den andre i fråga om religionen. Sedan Sigrid därefter gift sig med Sven Tjugeskägg, gjorde hon enligt Odd allt för att egga honom till strid med Olav; hon pekade på det förakt Sven lidit, då hans syster utan hans tillstånd gifte sig med den norske konungen, och manade honom att med list besegra sin fiende. Det är i detta sammanhang, som den andra motiveringen för Olav Tryggvessons uppbrott från Norge möter. Konung Sven sänder efter Sigrids anmaning till Sigvalde jarl. Denne får enligt Stockholmsredaktionen i uppdrag att bege sig till Olof Skötkonung och förmå denne att ställa sig så, som om han ville taga kristendomen; Sigvalde skall i detta sammanhang förmå Olav Tryggvesson att komma till möte med sveakonungen och samtidigt laga så, att

Erik jarl, hans fiende, möter honom. Enligt den arnemagnæanska redaktionen är Sigvaldes uppdrag att samla de nordiska konungarne till ett möte vid Brännöarna, där man skall söka få Olav Tryggveson i ett bakhåll. Sigvalde utför sin mission först i Sverige, därefter i Norge. Han lyckas i allt. Men då den norske konungen med en stor här — 120 skepp, säger Odd — kommer till Brännöarna, är den svenske konungen icke där; han väntar förgäves i två veckor och fortsätter därefter till Vendland. Det kommer här omsider till ett ledingsbrott på den norska flottan och därefter till överfallet.¹

Den oklarhet, som ännu vidlåder Odds motivering för att slaget kom att stå vid Svolder, och att angreppet gjordes av de förbundne, finnes icke längre i Fagrskinna och hos Snorre. Hos dem båda är historien om Sigvalde jarls mission och mötet vid landamäret obarmhärtigt struken. Och för att ge en verkligt förtroendeingivande motivering åt konung Olavs färd till Vendland, kombinera samtidigt båda Tyremotivet med historien om Sven Tjugeskäggs bortrövande.

Historien om konung Svens bortrövande, sådan denna framträder hos Odd och i Jomsvikingasagan,

¹ Odd I, 29, 32, 37, 46; II, 284, 292, 313, 332, 339, 341.

hade resulterat i dubbelgiftermålet mellan å ena sidan Burislavs dotter Gunhild och Sven Tjugeskägg, å den andra dottern Astrid och Sigvalde jarl.¹ I Fagrskinna liksom hos Snorre skjutes nu Astrid och Sigvalde ur spelet; de bibehållas väl ännu i den yngsta redaktionen av Jomsvikingasagan, men här som hos de förra kommer ett nytt giftermål till mellan Sven Tjugeskäggs syster Tyre och konung Burislav själv. Enligt Snorre avtalas det, att de egendomar, som Gunhild haft i Venden, skulle Tyre hava; enligt Fagrskinna och Jomsvikingasagan, där sägenutvecklingen är driven till sin spets, äger ett verkligt mageskifte rum: till gengäld får här Gunhild alla de egendomar, som Tyre hade ägt i Danmark. Uppslaget till denna utveckling ligger hos Odd: det säges här, att Burislav hade Tyres gods i Vendland, men att denna, före giftermålet med Burislav, satt på de gods på Falster, som konung Sven hade givit Gunhild.² I Fagrskinna liksom hos Snorre är det kravet på dessa Tyres gods i Vendland — och endast detta — som driver den norske konungen till hans härfärd och slutligen för honom till Svolder.³

¹ Se ovan s. 64.

² Odd I, 36; II, 309, 340.

³ Fagrsk. 82, 114; Hkr. I, 420, 429; Jvs. (AM. 510), 52.

Men medan sålunda i Norge och på Island den uppfattning, vars första spår möter hos Theodricus, når sin slutgiltiga utformning och med undanträngande av den andra blir den ensamt härskande, anknyter ungefär samtidigt i Danmark Saxo med utgångspunkt från Adam ¹ till den motsatta uppfattningen. Hos honom är Olav Tryggvesson fortfarande den som begynner kriget; Sven, som kallat sin styvson Olof till hjälp, möter honom till sjös. Var striden står, är väl icke nämt, men allt antyder, att Saxo tänkt sig någonstädes i de danska farvattnen. Motivet till Olav Tryggvessons angrepp ser han uteslutande i det uppförande Sven Tjugeskägg skall ha visat den norske konungen. Saxo berättar vidlyftigt och med knappast dold sympati, hur Sven först genom en list lyckades förmå sin motståndare att uppge tanken på drottning Sigrid, med vilken han i stället själv gifte sig, och därefter avslog att giva honom sin dotter Tyre, som han tidigare lovat honom. Detta avslag sätter Saxo i

¹ *Adam*: Ratus eum quasi derelictum a Deo tociensque depulsum, a sua etiam multitudine facile posse depelli. Collecta igitur classe innumera, bellum intulit regi Danorum.

Saxo: Verum quia Svenonem parum prospere bella gerere solitum noverat, facta non virium ejus, sed fortunæ æstimatione, instructoque nobilis famæ navigio, armis ultionem exequi parat.

samband med den behandling, som Olav Tryggvesson skall ha låtit komma Sigrïd till del. Då hon efter konungens inbjudan besökte honom, hade en planka utlagts som bro mellan stranden och det kungliga skeppet, men Sigrïd hade icke väl satt foten på plankan, förrän den drogs undan, och hon störtade på huvudet i vattnet. Det är vid detta tillfälle Saxo fäller sina bekanta, om hans starka antipati mot norrmännen vittnande ord: »En äkta norsk hövïskhet. Den som visar det folket godhet och vänlighet må sannerligen vara beredd på att få allt annat än tack därför.»¹

Det är av vad som här anförts tydligt, att två sinsemellan oförenbara uppfattningar gjort sig gällande inom litteraturen ifråga om striden mellan Olav Tryggvesson och hans motståndare: enligt den ena är Olav den som begynner kriget och slaget står i Öresund, enligt den andra är det han som angripes och slaget står vid Svolder. Men dessa båda uppfattningar äro icke lika gamla och löpa icke parallellt med varandra. Den ena försvinner och avlöses så småningom av den andra. Det gäller att fastslå sammanhanget dem emellan.

¹ Saxo I, 502.

Enligt den i Ågrip nedlagda uppfattningen hade Tyre, Olav Tryggvessons gemål, tidigare varit bortfästad till en hertig i Vendland. I det ögonblick valplatsen kom att förläggas från Öresund till Svolder, blev bortfästningen till giftermål, och efter ett vanligt medeltida sagomotiv, men för övrigt i strid mot historiska fakta,¹ förvandlades den vendiske konungen till en åldrande hedning, hos vilken den kristna prinsessan såg sig ur stånd att uthärda mer än ett fåtal dagar. Med denna historia kombinerades godsmotivet från Ågrip; man endast flyttade de gods, Olav, eggad av Tyre, for att kräva från Sjælland till Vendland och förvandlade namnet på den orättfärdige godsinnnehavaren från Sven till Burislav. Det är mot denne senare konung Olav rustar sig; han seglar emot honom med en flotta om icke mindre än 120 skepp. Men denna betydande styrka decimeras, i det sagamannen anknyter till det i Ågrip omtalade ledingsbrottet; han endast förlägger detta från landamäret till Vendland, men här med alldeles samma utgång, att konungen endast kommer att förfoga över 11 skepp. Med dessa 11 skepp flyttad ned till det fjerran Svolder, på härfärd icke mot Sven Tjugeskägg utan Burislav, kunde konung Olav icke

¹ Thietmar IV, 19, 28, 37; Adam schol. 25.

rimligen vara den som angrep de förbundne nordiske furstarne, utan var nödvändigtvis den angripne, och även här fanns en anknytningspunkt till uppfattningen från Ågrip: när konungen enligt denna källa kom seglande med sina 11 skepp, blev han överraskad av de förbundne.

Det är av allt detta klart, att den framställning av den historiska situationen före Olav Tryggvessons katastrof, vilken mot slutet av 1100-talet tränger sig fram, har sin utgångspunkt från en uppfattning sådan som den i Ågrip — denna saga representerar den äldre, till grund för den andra liggande uppfattningen. Men i utvecklingen av denna andra uppfattning har också nytt stoff dragits in, och under inflytande därav är det, som Sigrid Storrådas gestalt når sin slutliga utformning.

Redan i den äldsta historiska källa, som står till buds, hos Adam, är det en kvinna, som eggjar till striden mellan Olav och Sven Tjugeskägg: den förres gemål, den senares syster Thore. Även i de äldsta norsk-isländska versionerna står hon som upphövet till kampen mellan svågrarne. Men då med den nya uppfattningens genombrott Olav icke längre var den angripande utan den angripne, avdämpas Tyres roll i striden mellan Olav och Sven mer och mer, för att slutligen helt utelimineras, och

som den eggande träder i hennes ställe den nye angriparens Sven Tjugeskäggs gemål. Denna gemål är i den nordiska sagan icke den historiska Gunhild utan den kvinnogestalt, som uppstått genom en klyvning av hennes person: Sigrid Storråda.¹ Och här knyter nu mer eller mindre medvetet utvecklingen an till det stora germanska folkeposet: Sigurdsdiktningen. Det förelåg redan slående likheter i släktskapsförhållandena: liksom diktningens Sigurd var gift med Gudrun, systemen till Gunnar, så var Olav Tryggvesson, den nordiske sagohjelten, gift med Tyre, systemen till Sven Tjugeskägg. Gunnars gemål Brynhild var det som eggade till dråpet på Sigurd: det blev också hon som kom att stå modellen vid Sigridsgestaltens utformning. Sigrids tidigare historia knytes nu, liksom Brynhilds var knuten till Sigurds, samman med Olavs: hon har varit trolovad med honom, men trolovingen har brutits. »Häröver», heter det hos Odd, »blev Sigrid mäktas förbittrad, så att hon mången dag sedan lade råd upp mot konung Olav och sökte skilja honom vid livet. Och sedan gifte Sigrid sig med Sven danakonung.» Liksom Brynhild eggas hon sin gemål mot den forne älskaren och

---

¹ Jmfr ovan s. 110.

hotar, om han icke hämnas, att låta skilja sig från honom; slutligen vållar hon Olavs död.¹

Trådarne i det mäktiga drama, som ledde till Olav Tryggvessons undergång, voro lagda. Stoffet hade fullständigt omstöpts, och på samma gång en tragisk konflikt skapats, hade sagaskrivarne fått ett aldrig försummat tillfälle att öka glansen kring Olav Tryggvesson, som ej längre var den angripande utan den försåtligt överfallne. Orsaken till denna omstöpfung kan icke hava varit mer än en: den avgörande drabbningens förflyttning från Öresund till Svolder. Vad var i sin ordning orsaken till denna förflyttning?

Det möter i den isländska skaldediktningen en flokkr om ett slag vid Svolder, som Skule Thorstenson, en sonson till Egil Skallagrimsson, skall ha diktat på sin ålderdom, enligt isländsk kronologi fram mot mitten av 1000-talet.² Skalden ut-

¹ R. C. Boer, Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage III, 144, har tidigare hänvisat till den slående överensstämmelse, som finnes mellan Sigrid Storråda och Brynhild. Enligt honom är det emellertid Sigrid, som är förebilden. Hans framställning är även i övrigt så avvikande från den av mig tillämpade historiska metoden, att den icke ovan kunnat tagas i betraktande. Det har även varit mig omöjligt att godtaga Alexander Bugges med utgångspunkt från Boer givna framställning i Aarb. 1910, s. 22.

² Finnur Jónsson I, 567.

trycker sig på ett ställe i denna flokkr på följande sätt: »Jag följde frisernas fiende och Sigvalde, där spjutena sjöngo — i min ungdom vann jag rykte; nu märker man jag åldras — då vi bar det blodiga svärdet i kampen mot krigaren i söder framför Svolders mynning.»¹ På ett annat ställe i dikten, det enda jämte det föregående, som hänvisar till en bestämd händelse, heter det: »När jag framför Svolder, för att vinna rikedom, rödfärgade Reifners takeldar, samlade jag den krigiske Hölges högtak, som bestod av ringar.»²

Det kan icke betvivlas, att det är dessa vers, i varje fall det första av dem, som givit uppslaget till förflyttningen av striden mellan Olav Tryggvesson och de förbundne och den strömkantring i uppfattningen, vilken framträder vid 1100-talets slut — de äro, och det är slående i detta sammanhang, de enda ställen i hela den norsk-isländska litteraturen före denna tid, där Svolder omtalas, och den första av verserna är till yttermera visso för första gången citerad hos Odd. Men denna vers innehåller intet, som visar, att den, såsom det där hävdas, gäller Olav Tryggvessons sista strid. Benämningen »frisernas fiende» passar veterligen icke in på Erik

¹ Skjalded. A. 305, B. 283 (2).

² Skjalded. A. 306, B. 284 (4).

jarl, och Skules kamp är i hans framställning blott en vanlig vikingakamp, om vilken skalden icke har annat att förmåla än att han utkämpade den för att vinna rikedom (til auðar). Om Sigvalde säger Odd, att det talas litet om honom i slaget, men att han var med, bevisar han med Skule Thorstenssons vers.¹

Det föreligger om själva Svolderslaget samtida uttalanden i trenne i fragment bevarade kväden.²

¹ Odd I, 54; II, 351.

² Bland samtida källor räknar Wimmer (I: 2, 125, 134) den stora Århusstenens och Kolindstenens inskrifter. Den förra lyder: kunulfr auk augutr auk aslakr auk rulfr risþu stin þansi eftir ful felaka sin iar uarþ u|s|tr uti tuþr þa kunukar barþusk o: »Gunulf och Augut och Aslak och Rolf reste denna sten efter Ful, sin stallbroder, som vart öster-på död, då konungarne kämpade med varandra.» Å Kolindstenen läses: tusti risþi stin þansi ift tufa is uarþ tuþr ustr burþur sin smiþr asuiþar o: »Toste, Asveds 'smed', reste denna sten efter Tuve, sin broder, som vart död österut.» Run- och språkformer å båda dessa stenar, säger Wimmer, visa med fullkomlig säkerhet, att de härröra med ett runt tal från år 1000. Århusstenens tid faller alltså samman med tiden för »striderna om Hedeby mellan Sven Tjugeskägg och svenskarne», och det antagande kunde enligt Wimmer ligga frestande nära, att stenen avsåge dessa. Men det är, tillägger han, omöjligt, då den man, efter vilken stallbröderna reste stenen, »dog östanpå i sjöslaget, då konungarne kämpade med varandra.» »Men Sven tjugeskäg må så dog være den ene af de konger, der tænkes på i indskriften. Ti hvilken anden kamp skulde der vel menes

De båda älsta av dessa kväden är den flokk om Erik jarl, som har Halldor okristne till författare, och den Olavsdråpa, vilken Hallfred Vandrædaskald skall hava diktat kort tid efter Olav Tryggvessons fall; yngst är Thord Kolbenssons Eriksdråpa. Denna senare, vars fragmenter omfatta tiden från slaget i Hjörungavåg till striden på Ringmaredheden, är diktad först efter Erik jarls död.²

Halldor berättar, att Erik jarl, begärlig efter kamp, samlat en stor här i Sverige och styr söderut till strid; önernas konung Olav åter kommer sunnanifrån med 71 krigsskepp, då »skåningarnes jarl», efter att ha samlat en flotta, möter honom. Freden brytes. Vendernas skepp komma, som det

---

med det søslag, hvori en dansk (rimeligvis jysk) mand ved år 1000 faldt østpå, 'da kongerne kæmpede med hinanden,' end selve kongeslaget ved Svolder?» I fråga om Kolindstenen påpekar Wimmer, att den liksom Århusstenen har två skrått liggande kors som skiljetecken, och då han till de överensstämmelser, som låta sig påvisa mellan begge stenarne, lägger den likhet, att av alla danska runstenar blott de här ifrågavarande nämna strider »österpå», insätter han även Kolindstenen bland Danmarks historiska runminnesmärken och finner det i hög grad sannolikt, att också dennas »österpå» hänсыftar till samma händelse, slaget vid Svolder.

Det torde av Wimmers hela bevisföring framgå, att ingendera av dessa stenar kan göra anspråk på att anses »historisk».

² Finnur Jónsson I, 562, 567, 575; Mogk, 679, 681.

heter, långvägs ifrån. Svenske män och danske krigare följa tätt efter den norske jarlen. Striden står vid en holme — väl närmast Hven — och Ormen den långe, konung Olavs skepp, kommer i ett vanskligt läge, då jarlen lägger sitt skepp Barden med dess väldiga sida utmed Ormen. Erik uppmuntrar de sina; Olav och hans män springa tillbaka över roddarbänkarne; runt om ligga fiendliga krigsskepp. Striden rasar kring vundernas dråpsman. Hären övervinner konungen.¹

Enligt Hallfred voro trönderna icke med i striden. Ett lands här med annat manskap angrep konung Olav, och denne kämpade ensam mot två konungar och en jarl. Olav manade sina män att icke tänka på flykt, och han försvarade sitt skepp kraftigt mot danskarna. Kampen blev hård på det breda sundet vid holmen, och innan Erik jarl erövrade Ormen och vann seger, doppades mångt spjut i blod av Olav. Krigarne sjönko sårade ned från Ormen. »Man skulle näppeligen», säger Hallfred, »kunnet rädja det långa skeppet under den mäktige härskaren — blodet strömmade ned på Ormens lättböjliga sida — så länge den härlige konungens vänner kunde föra försvaret med svärd ombord; manskapet uppförde sig tappert i kam-

¹ Skjalded. A. 202, B. 193.

pen.» Först när både Tranan och begge Ormarne flöto öde, övergav den kampdjärve Torkel sitt skepp. Man berättade redan för Hallfred, att konung Olav räddat sig ur striden och ännu levde. »Men nu har man i sanning,» tillägger skalden, »hört om konungens fall i det väldiga slaget i söder. Jag gitter icke höra det lösa tal, som sprides bland folket.»¹

Endast en vers i Thord Kolbenssons Eriksdråpa, som kan anses hänföra sig till slaget, är bevarad. Det berättas däri, att Hyrning skaffade sig stor berömmelse, då han försvarade konungen med sitt svärd.²

Åt de här genomgångna kväderna kan givetvis på grund av skaldediktningens hela art med dess genomgående falska perspektiv endast skänkas en begränsad tilltro. Men huvuddragen stå klara. Slaget har utkämpats vid en holme; det har stått mellan å ena sidan Olav Tryggvesson, å den andra danskar, svenskar och Erik jarl. Resultatet av striden har varit den norske konungens och hans härs undergång. Erik jarl synes hava varit den som erövrat Ormen länge, men i vad mån han

¹ Skjalded. A. 159, B. 150.

² Skjalded. A. 214, B. 204 (5).

i övrigt haft inflytande på slagets utgång, låter sig icke avgöra.

Den yngre traditionen om slaget begynner hos Adam. »Vid Helsingborg», säger denne, »sammansdrabbade de alltså; norrmännen besegrades och drevos på flykt av danskarne. Men konung Olav, som ensam höll stånd, störtade sig i havet. Ett värdigt slut på hans liv.»¹

Are har i sin *Islendingabok* endast uppgiften, att Olav Tryggvesson enligt Sæmunds utsago föll samma sömmar som kristendomen kom till Island; han kämpade då mot danakonungen Sven Haraldsen, Olof den svenske, sveakonungen Eriks i Uppsala son, och Erik Håkonsson, som sedan blev jarl i Norge.² Utförligare möter den yngre norsk-isländska traditionen i Ågrip, *Historia Norwegiæ* och hos Theodricus. Överallt utan direkt anknytning till samtida berättelser om slaget.

Enligt Ågrip angreps Olav Tryggvesson med sina 11 skepp av sammanlagt 82: Sven Tjugeskägg hade 30, Olof Skötkonung 30 och Erik jarl 22. Såväl i *Historia Norwegiæ* som hos Theodricus undergår Olav Tryggvessons styrka ingen förändring, men den senare reducerar de förbundnes

¹ Adam II, 38.

² Ares *Islendingabók*, udg. av Finnur Jónsson, 12.

skepp till 70, den förre ger väl åt Sven och Olof var sina 30, men minskar Erik jarls till 11. Själva angreppet sker enligt Ågrip så, att de förbundne var för sig angripa Ormen länge. Först lägger Sven Tjugeskägg emot konung Olav med sina skepp, men lider en stor förlust och vänder tillbaka med skam, så Olof Skötkonung med sina, men måste med lika stor skam draga sig tillbaka, sist Erik och får överhand. Dessa tre angrepp omnämnas ej hos Theodricus, men återfinnas i Historia Norwegiæ, där uttrycken i skildringen emellertid ytterligare skärpts till förmån för norrmanen. Över stridens avslutning faller hos alla tre författarne ett legendariskt skimmer. Då striden dalade, såg man konung Olav i lyftningen på Ormen länge, säger Ågrip. Och då Erik skulle gå upp i stäven för att leta efter honom, visade det sig plötsligen ett ljus för honom; det var som en blixtn; men konungen själv var försvunnen, då ljuset var borta. Några förmoda, tillägges det, att han kommit bort på en båt, och säga, att han sedan har varit sedd i ett kloster i Jorsalaland, men andra, att han gått över bord; huru som helst är det rimligt, att Gud har hans själ. Hos Theodricus och i Historia Norwegiæ saknas miraklet med ljuset, men annars stå de nära skildringen i Ågrip. Historia Norwegiæ

är emellertid något utförligare. Enligt denna sätter konung Olav sig till det kraftigaste motvärn mot Erik jarl och mottager honom med stenar, spjut och andra kastvapen; slutligen tränga fienderna upp på skeppen och alla, som ännu äro vid liv, dödas med undantag av konungen själv, som sist är sedd stående i lyftningen på sitt skepp. Theodricus tillägger, att Erik jarl under slaget lovade att i händelse av seger taga kristendomen. Så skedde även.¹

Den danska traditionen om slaget gav inga detaljer; i den norsk-isländska uppdrages i några misstänkt klara linier slagets gång: tre akter med därpå följande apoteos.² Samtidigt skrympes Olav Tryggvessons »tallösa flotta» samman till 11 skepp; det är icke längre danskarne, icke ens deras bundsförvanter svenskarne, som segra; i den norsk-isländska traditionen gå bådadera med skam ur striden, och den norske Erik jarl hemför segern.

Huvuddragen i den norsk-isländska uppfattningen voro fastställda. Det återstod för Odd att sammansmälta denna uppfattning med skaldeversernas

¹ Ågrip, 39; Mon. Norv., 23, 118.

² De tre akterna också i Hallarstens Rekstefja. Även här har Olav Tryggvesson 11 skepp; Olof Skötkonung har 15, Sven Tjageskäg 30, Erik jarl endast 5. Jmfr Konrad Gíslasons Efterladte Skrifter I, 238.

och att i övrigt utnyttja den tradition, som ännu icke bokförts.

Det är endast högst obetydligt Odd ändrar i den fastställda uppfattningen. De 30 skepp den svenske och norske konungen vardera förfogade över höjer han till 60; samtidigt sättas Erik jarls till 19. I enlighet med Halldors uppgift är i den arnemagnæanska redaktionen av Odd antalet av Olav Tryggvessons skepp höjt till 71, men då Odd icke desto mindre vägrar att släppa den gamla uppgiften om de 11, låter han de 60 vara vendiska hjälpskepp och förklarar, att då det kom till strid, den norske konungen endast hade en ringa styrka.¹ Genom höjningen av de förbundnes skeppsantal och manövern med Olav Tryggvessons är Halldors uppgift paralyserad.

Utom Halldor känner Odd även Hallfred och inflätar flertalet av bådaderas verser i sin framställning. Han inskränker sig emellertid icke därtill: dessa verser ge i sin ordning uppslag till nya episoder under slaget. Hallfreds vers, däri Olav manar sina män att icke tänka på flykt, föranleder sålunda skildringen av ett meningsutbyte mellan konungen och en av hans kämpar Torkel Dydril, därvid Olavs ord falla: »Läggen skeppen samman;

¹ Odd I, 53, 55, 56, 50; II, 348, 352, 355, 343, 349.

låten folken rusta sig och dragen svärden; icke skola mina män tänka på flykt.» Och tillägger Odd: »Därom vittnar Hallfred således.» I detta fall motsäges meningsutbytet icke av versen. Men det inträffar också, att sagaskrivaren missförstår skaldeversens mening och diktar vidare på grundval därav. Odd berättar sålunda, att konung Olav redan efter första angreppen bjöd samme Torkel Dydril att taga Tranan, som var röjd, besätta den med de sårade och draga bort från slaget, och att till följd därav, såsom det säges i den arnemagnæanska redaktionen, Torkel lämnade valplatsen. Det visar sig emellertid, att den vers av Hallfred, varmed denna episod bestyrkes, endast innehåller, att Torkel, då Tranan och begge Ormarne flöto öde, lämnade sitt skepp.¹

Utom Halldors och Hallfreds verser har också en vers, tillskriven Stefnir Thorgilsson, ävensom Skule Thorstenssons vers om Svolderslaget haft betydelse för utformningen av skildringen. Med Skules vers om Sigvalde konstaterar Odd, såsom redan nämt, att denne var med; Stefnirs vers, som handlar om en icke namngiven, vilken svek konung Sven ur landet och bedrog Tryggves son, applicerar

¹ Odd I, 53, 55; II, 349, 354. Jmfr Fagrsk., 131, och Hkr. I, 453.

han på jarlen och får därmed hans förrådiska roll given.¹

Det nya sagostoff, som av Odd tidigast utnyttjas, torde vara baserat på en mycket sen, muntlig tradition, även där han på ett ställe omtalar Skule Thorstensson, Einar Tambarskjælver och Kolbjörn Stallare såsom sagesmän.² Denna tradition är det, som hos Odd tidigast låter de drag framträda, som för efterverlden äro oskiljaktigt förenade med striden: de förbundne hövdingarne, som från sin holme åse, hur konung Olavs flotta seglar förbi; ordvexlingen mellan konungen och hans stävbo Ulf den röde; den vendiska snäckan, som kommer seglande fram till lyftningen av Ormen länge och från vars stäv en man talar med konung Olav i ett okänt tungomål; konungens korta, skarpt karakteriserande ord om sina motståndare; Einar Tambarskjælver och hans båge. Det ligger utom möjlighetens gränser att följa detta nya stoff i dess tidigare utvecklingsfaser, och alltså även att konstatera, om någon historisk verklighet möjligen i någon punkt skulle ligga bakom. I Einar Tambarskjælversepisoden har emellertid ett

¹ Odd I, 54, 49; II, 351, 342.

² Odd I, 61; II, 365. Jmfr Finnur Jónsson II, 400.

av sagamännen allmänt omhuldat motiv spelat in;¹ skildringen av hövdingarne på holmen visar starka beröringspunkter med den berättelse, som S:t Gallenmunken ger av longobardernas konung Desiderius, vilken från sitt torn ser Karl den stores härar närma sig Pavia.² Episoden om den vendiska snäckan synes inflikad för att i sin mån motivera möjligheten av konung Olavs räddning ur slaget; åt denna räddning gives ytterligare sken av sannolikhet, då Odd på annat ställe berättar, att bland märkliga ting, som förtaldes om konungen, också var det, att han plögade simma i brynja och draga den av sig under vattnet.³

Med Odd är traditionen om slaget i all huvudsak uttömd. Vad som följer är dels den konstnärligt-kritiska utformningen av stoffet, dels ett nytt okritiskt sammanförande av detsamma på ett ställe. Det förra eger rum i Fagrskinna och med fulländat mästerskap hos Snorre, det senare i den större Olav Tryggvessons saga.⁴

¹ Jmfr ovan s. 51.

² Senast påpekad av Alexander Bugge i Aarb. 1910, s. 33.

³ Odd I, 54, 60, 38; II, 350, 365, 314.

⁴ Under det att Snorre i något högre grad än Odd använder sig av de samtida skaldeverserna, stöder sig den större Olav Tryggvessons saga även på en så ung dikt som Hallarstens Rekstefja.

Det framgår tydligt redan av Odd, vilken framskjuten plats Einar Tambarskjælver och hans båge intog i traditionen om slaget: han står i krapprummet och skjuter dagen i ända med guldomecklade pilar; där han siktar, träffar han, och när hans båge springer, äntra motståndarne upp på Ormen långe. Episoden, vilken liksom den om den vendiska snäckan uteslutits i Fagrskinna, betonas starkt även hos Snorre och i den större Olav Tryggvessonssagan. Men först hos Saxo förvandlar den sig till huvudmomentet i slaget. Bågskytten växer hos honom ut i gigantiska proportioner — han är väldig i växt, förfaren som ingen i sin konst; hans båge vidunderligt stor; och när han spänner strängen och skjuter, träffar han icke blott där han siktar, utan pilens fart är sådan, att den tränger igenom allt, skeppsmast, sköld och plankverk; den ensamme skytten är förmer än alla de andra tillhopa. I den isländska traditionen hade Einar stått och skjutit sina pilar mot Erik jarl; det var på dennes anmaning den breda pil avsköts, vilken äntligen splittrade bågsträngen. Hos Saxo åter träder helt naturligt konung Sven i jarlens ställe; förskräckt över det väldiga vapnet, mera rädd för detta än för fiendens hela flotta, manar han de sina att ödelägga bågen; då den omsider brister,

ger den ett väldigt brak. Och när konung Olav på sin fråga om vad det var som brast, mötes av Einars ord: »Norges rike ur din hand», ger han allt förlorat och störtar sig i vattnet.¹

Det återstår att visa, hur uppfattningen av slagets följder utvecklats sig.

Samtidens uppfattning av vad som skedde närmast efter slaget framgår av Thord Kolbenssons Eriksdråpa. Det heter här, att de flesta hersare, med undantag av Erling, tidigt blevo jarlarnes (Erik och Sven Håkonssons) vänner, och att efter slaget hela landet underkastade sig fursten (Erik jarl) norr ifrån Veiga söderut till Agde eller ännu längre.² Men denna underkastelse gör icke Erik till konung. »Männen njöto gott av herskaren (allvalds)», heter det på ett annat ställe hos Thord; »man likar att leva under slika villkor; han ansåg sig skyldig att hålla sin hand över Norges män. Men nu är konung Sven sagd död sunnan ifrån; hans byar voro som öde.»³ Tydligtvis är »herskaren» här

¹ Saxo I, 505. Jmfr Odd I, 56, 59; II, 356, 361; Hkr. I, 448; Fms. II, 320.

² Skjalded. A. 215, B. 204 (6). Jmfr Halldors uttryck om Erik jarl (Skjalded. A. 203, B. 194 (5)): (fjórð komt) jarl (at jörðu).

³ Skjalded. A. 215, B. 205 (7).

identisk med konung Sven. I varje fall kallas ännu hans son Knut den store av Thord för »landets herre» (hjarls drótna); han sänder bud, att Erik jarl sin plikt likmätigt (skyldligast) skall komma till honom.¹

Thords utsago visar Erik jarl såsom den vilken Norge underkastade sig efter slaget, men såsom den norske jarlens herre den danske konungen. I den äldre traditionen i Danmark nämnes endast den senare. »Efter Olav Krakabens död,» säger Adam, »innehade Sven tvenne riken.»² Den äldre norsk-isländska traditionen fasthåller även i otvetydiga ordalag, att Sven Tjugeskägg vid Olavs död vann landet, men tillägger, att han lämnade sitt nyförvärvade rike åt Erik och Sven Håkonsson; enligt Ågrip hade Erik makten, sedan Sven danakonung fallit från, och styrde i 12 vintrar Norge med jarls namn, enligt Historia Norwegiæ stodo båda bröderna 14 år i spetsen för riket såsom jarlar (comites).³

Konung Svens erövring av Norge är ännu obestridt. Men såväl i Ågrip som i Historia Norwegiæ hade Sven Tjugeskägg och Olof Skötkonung

¹ Skjalded. A. 215, B. 205 (8).

² Adam II, 39.

³ Ågrip 40; Mon. Norv., 119.

med skam vikit ur striden och Erik jarl varit den, som hemfört segern. Det var givet, att den norsk-isländska traditionen i den mån det var möjligt också skulle tilldela honom segerns frukter.

Omedelbart innan Erik jarl skall gå till angrepp mot Olav Tryggvesson låter Odd honom hålla ting med den tillbakaslagne danske och svenske konungen. De sluta här den överenskommelse att i händelse av seger var och en skall taga en tredjedel av Norge, men att jarlen mot årlig skatt skall ha även konungarnes tredjedelar i sin makt och sättas till lantvärnsman för riket. Enligt Theodricus får Erik jarl utan villkor även konung Svens tredjedel av landet; den sista tredjedelen ger Olof Skötkonung hans broder Sven i förläning. Med Snorre har man omsider nått så vitt, att gränserna för de olika tredjedelarne uppdragas; det tillägges liksom i Fagrskinna, att konung Sven behöll Viken, men att han gav Raumarike och Hedemarken i förläning åt Erik jarl. I Konungatal slutligen är det Erik, som, efter att ha besegrat Olav Tryggvesson, ensam med ära under tolv vintrar råder för riket; hans land och lösören ärvas efter hans död av Håkon och Sven jarl.¹

¹ Odd I, 56; II, 355; Mon. Norv., 24; Hkr. I, 458; Fagrsk.,

Utvecklingen är avslutad, och den härva av sägen och dikt, som fått namnet slaget vid Svolder, fullfärdig.¹ Det var icke blott så, att den norske Erik jarl, såsom Odd säger, i det berömda slaget vunnit en härlig seger: han hade också från den danske Sven Tjugeskägg tagit segerns frukter.

134; Fms. X, 425. Jmfr Leg. Olavssagan, 15; Hist. Olavssagan, 15, 27; Fms. XI, 421; Script. rer. Dan. II, 425.

¹ Jmfr P. A. Munch I: 2, 375; Maurer I, 452; A. D. Jörgensen, 392, och Hist. Afhandling I, 59; Bjørn Magnússon Ólsen i Aarb. 1878, s. 1; Steenstrup i Danmarks Riges Historie I, 371; Alexander Bugge i Norges Riges Hist. I, 271.

VI.

Sven Tjugeskägg och danskarne i England 1002—1012. —
Sven Tjugeskäggs erövring av England. — Hans död.

Den angelsachsiska krönikan har efter 995 först under året 1003 något att meddela om Sven Tjugeskägg. Efter att hava omnämnt »massakern på alla danska män i England» s:t Briccii dag 1002, berättar krönikans författare, att följande år staden Exeter förstördes i grund av vikingarne, och att de trupper, som samlats emot dem i Wiltshire och Hampshire, ånyo skingrades till följd av ealdormannen Ælfrics förräderi. »När Swegen såg», heter det vidare, »att de voro oeniga, och att de alla lupo sin väg, förde han sin här till Wilton, härjade staden och brände den; han gick därefter till Salisbury och begav sig därifrån igen till sjön, där han visste, att hans sjöhästar lågo.»¹

Under 1004 flyttas krigsskådeplatsen till Ostan-gel. Sven kommer enligt den angelsachsiska krönikan med sin flotta till Norwich; han härjar och

¹ A. S. Chron., 134, 135.

bränner staden i grund. Ulfkytel, den förnämste mannen i Ostangel, och dess witan, vilka överraskats, sluta vapenvila med honom, men mitt under denna listar sig »hären» bort från skeppen, och tre veckor efter härjningen av Norwich bränner den Thetford. Ulfkytels avsikt att förstöra vikingarnes skepp misslyckas, men morgonen efter Thetfords erövring, då fienden vill till sina skepp igen, möter han den i spetsen för en skara, som han i hemlighet samlat. I det slag, som uppstår, kämpas det hårt och med stor mansspillan på ömse sidor; till slut stupa de främste av folket i Ostangel. Men, heter det, hade hela styrkan varit samlad, skulle vikingarne aldrig kommit till sina skepp igen. Det tillägges i två av krönikans manuskript, att de själva sade, att de aldrig varit ute för en värre dust.¹

Under 1005 härjade hungersnöd i England, och flottan vände åter till Danmark. Först efter midsommar följande år visade den sig ånyo. Den lade till i Sandwich och drog sig, sedan den härjat vitt och brett, efter Martinsmessen till sitt »frikvarter» på Wight. Vid midvinterstid företog hären ett stort härjningståg genom Hampshire och Berkshire till Reading, Wallingford och Cuckamsley och åter-

¹ A. S. Chron., 134, 135.

vände efter att ha varit 50 mil in i landet över Winchester till havet. Æthelred såg sig därefter tvungen till en danagäld om 36,000 pund. Den utbetalades 1007.¹

Svens namn är under åren 1005—1007 icke nämt i den angelsachsiska krönikan; detta är icke heller fallet i dess berättelse om de nya danska härjningstågen 1009—1012. Uppmärksamheten samlar sig under dessa senare år kring »den stora fientliga här, som vi hava kallat Thurkills här,» och som 1009 anlände till Sandwich. Denna här angriper redan samma år gång efter annan London, men förgäves, förhärjar år efter år systematiskt hela det sydvästra England, och när en enstaka gång såsom 1010 i Ostangel — vid Ringmere, tillägger Florentius — större motstånd möter, slutar det med ett blodigt nederlag för angelsachsarne. Härjningarne nå sin avslutning med Canterburys intagande 1011; året efter blir dess tillfångatagne ärkebiskop Ælfheah av de beskänkta nordmännen, då han vägrar dem penningar, under ett regn av ben och oxhuvuden nedhuggen. »Hans heliga blod rann på jorden», säger krönikan, »och sin heliga själ sände han bort till

¹ A. S. Chron., 136.

Guds rike.» Samma år stiger danagälden till 48,000 pund.¹

Den skildring av konung Svens uppträdande i England före 1013, som föreligger i den angelsachsiska krönikan, går igen i den följande litteraturen i England. Tilläggen äro få. Florentius har en utförligare skildring av Exeters erövring 1003 och ser i hungersnöden 1005 orsaken till Svens uppbrott från England;² Henry of Huntingdon låter konungen i egen person återvända 1006.³ Den danske konungens uppträdande tränges i den engelska litteraturen genomgående i skuggan för tvenne händelser: massakern s:t Briccii dag 1002 och Canterburys erövring med ärkebiskop Ælfheahs martyrdöd.

Freeman har visat, att berättelsen om massakern 1002 redan i den angelsachsiska krönikan lider av överdrift, och slående framhållit, hurusom med varje ny författare, som beskriver händelsen, icke blott de utövade grymheterna, utan också blodbadets omfattning tillväxa — från de danska männen utsträcker det till att också ha gällt de danska kvinnorna och deras barn, slutligen också de

¹ A. S. Chron., 138. Jmfr Florentius I, 162.

² Florentius I, 157, 158.

³ Henry of Huntingdon, 175.

engelska kvinnor, som stått i förhållande till främlingarne, och de barn de fött dem.¹ Men även i en annan punkt, obeaktad av Freeman, kan man följa traditionens utveckling. I den angelsachsiska krönikan är massakern 1002 endast en blodig händelse av samma art som så många andra;² den är det ännu hos Florentius.³ Men hos Henry of Huntingdon är den på helt annat sätt central, och dess följder få större konsekvenser. Danskarne upptändes, säger han, av en rättmätig vrede; det var som en eld, vilken man sökt släcka med halm; de kommo som en flygande gräshoppsvärm och förstörde Exeter i grund.⁴ Redan långt dessförinnan hade i Normandie Guillaume de Jumièges gjort massakern till det drivande motivet för Sven Tjugeskäggs slutliga erövring av England.⁵ William of Malmesbury upptager tanken och utvecklar den yttermera. Svens syster Gunhild, berättar han, var gift med ealdormannen Pallig; under massakern blev hon av angelsachsarne, till vilka hon lemnat sig sjelv som gisslan, mördad, och det är i första hand för att hämnas henne, som Sven 1013 lägger

¹ Freeman I, 313, 634.

² A. S. Chron., 134.

³ Florentius I, 156.

⁴ Henry of Huntingdon, 174.

⁵ Guillaume de Jumièges V, 6, 7.

till vid Sandwich.¹ John of Wallingford nämner intet om Gunhild, men låter Sven vid underrättelsen om massakern i spetsen för de nordiska folken gå att erövra England,² och Roger of Wendover, som på grundval av William of Malmesbury berättar om Gunhild, flyttar konsekvent händelsen till 1012.³ Den nutida historieforskningen ser liksom den yngre och yngsta traditionen i massakern s:t Briccii dag den stora vändpunkten i danskarnes erövringståg till England.⁴

Utvecklingen av traditionen om Canterburys erövring, sådan den framträder i den engelska och tyska litteraturen, har ävenledes klarlagts av Freeman.⁵ Men utom denna tradition finnes det även en nordisk, och denna sträcker sig också till andra skeden av den Thorkelska härens historia.

Denna tradition utgår från de isländska skalderna Ottar Svarte och Sigvat Thordarsson, båda från förra delen av det 11:te århundradet. Ottar skildrar i sitt kväde, hurusom den norske Olav Haraldsson, kampdjärv som han var, bröt Londons

¹ William of Malmesbury, *Gesta regum* § 177.

² *Hist. Britt. script.* XX, ed. Gale, III, 547.

³ Roger of Wendover, *Chronica sive Flores historiarum*, ed. Coxe, I, 444.

⁴ Freeman I, 314; Steenstrup III, 252.

⁵ Freeman I, 350, 658.

broar; hans här staplade tunga likhögar fjerran från skeppen; Ringmarcheden rödfärgades i blod; landets innebyggare föllo till jorden i kampen, och en stor skara angler tog flykten. Det är enligt Ottar också Olav, som en morgon intar »det breda Canterbury,» medan eld och rök spela mäktigt om husen. Det är också han, den mäktige, som skaffar Æthelred hans land igen.¹ Sigvat besjunger samma bragder och pointerar starkt den här givna tidsföljden för striderna. Han låter Olav angripa Londons broar, bjuda anglerna kamp, och vikingarne försvara diket (diki), medan en del av hären har läger i Sudvirke. Han låter därefter Olav hålla strid i Ulfkels land och Ellas släkt fylla hela Ringmarcheden, då Haralds arving vållade striden; han framställer slutligen borgens herrar ur stånd att förhålla den modige konungen sin stad Canterbury.²

De händelser, som i dessa skaldekväden beröras, äro också, såsom av det föregående framgått, omtalade i den angelsachsiska krönikan. Denna nämner i manuskriptet C såsom härens ledare 1009 Thurkill,³ och såsom princeps miliciæ omtalas

¹ Skjalded. A. 291, B. 269 (7, 9, 10, 8).

² Skjalded. A. 224, B. 214 (6—8).

³ A. S. Chron., 139.

denne kort före 1013 också i *Gesta Cnutonis*; ¹ hos Thietmar är han *dux northmannorum* manus vid Canterburys erövring och dess ärkebiskops martyrdöd. ² För de båda norska lovdiktarne existerar emellertid ingen Thorkel; i hans ställe insätta de med frankt mod sin egen konung Olav Haraldsson. Att döma av diktverkens form ha de föredragit dem inför konungen sjelv, och förutsatt versernas äkthet, har denne alltså måst höra, hurusom han, icke Thorkel, utfört de beprisade bragderna i England. Och han har också måst höra den ena av dessa bragder, angreppet på London, skildras i färger, som återspegla ett senare angrepp på samma stad. Den angelsachsiska krönikan berättar under 1016, att Knut den stores krigare detta år grävde ett stort dike (*dic*) på södra sidan om London och drogo sina skepp på vestra sidan om bron. ³ Här är diket, södra sidan och bron — alla ingredienserna i Sigvats skildring.

Sagaskrivarne, som kommo efter, togo utan vidare Ottars och Sigvats diktverk för god historia och diktade på grundval av dem i sin ordning vidare. Enligt Theodricus försonar Olav i England

¹ *Gesta Cnut.* I, 2.

² Thietmar VII, 29.

³ A. S. Chron., 148.

Æthelred med hans bröder och genomdriver, att han blir tagen till konung; han befinner sig i England, då Knut den store berövar Æthelred riket, men beger sig året efter till Norge.¹ Den legendariska Olavssagan låter Olav först sluta sig till Thorkel, då denne drar i härfärd efter Sven Tjugeskäggs död, vid 13 eller 14 års ålder återinsätta Æthelred i hans rike, senare hjälpa Knut att erövra bron vid London och sluta med att å Ringmareheden, vid Canterbury och i ett redan av Sigvat omtalat slag vid Nyamoda kämpa mot danerna.² I Historia Norwegiæ kommer Olav liksom hos Adam av Bremen till England med konung Sven och sluter efter dennes död brödrskap i Danmark med Knut den store, som lovar honom halva England, om de segra. De kämpa sedan tillsammans mot Æthelreds son Edmund, och Olav lyckas därunder bryta bron vid London.³ I Fagrskinna är Olav från början till slut på angelsachsisk sida, vid Londons broar, på Ringmareheden som vid Nyamoda.⁴ Uppfattningen återfinnes hos Snorre,⁵ vilken mera i detalj än den legendariska Olavssagan och Historia Nor-

¹ Mon. Norv., 25.

² Leg. Olavssagan, 7.

³ Mon. Norv., 120.

⁴ Fagrsk., 140.

⁵ Storm, Snorre Sturlassöns Historieskrivning, 159.

wegia utmålar striden framför London. Ett första angrepp mot bron har misslyckats; då överbygger Olav skeppen, och när hären är redo, låter han ro flottan uppåt ån mot bron. Många lägga bort igen, så hårt motstånd möter, men Olav och norr-männen ro helt upp under bron; de lägga tåg om stolparne under densamma och draga den slutligen med folk och allt i djupet.¹

Förvirringen är fullständig såväl i skaldedik-terna som i de historiska romaner, vilka byggts på dem.

Sven Tjugeskäggs sista tåg till England faller under året 1013. Den angelsachsiska krönikan berättar därom: »1013 före augusti månad kom konung Swegen med sin flotta till Sandwich och seglade därefter mäktigt snabbt omkring Ostangel in i Humbermyningen och så upp längs med Trent, tills han kom till Gainsborough. Och då underkastade sig honom earlen Uhtred och alla northumbreerna och allt folk i Lindesey och därefter folket i Femborgarne och strax efter all hären nordan Watling-street; och man gav honom gisslan från varje shire. Sedan han funnit, att allt folk var

---

¹ Hkr. II, 15. Jmfr Knytl., 184.

honom hörsamt, befalde han, att man skulle giva hans här föda och hästar, och därefter gick han söderut med hela uppådet och överlemnade sina skepp och de gisslan han mottagit till Knut, sin son. Och sedan han kommit på andra sidan Watlingstreet, förövade hären det mesta ont, som någon här kunde göra. Därefter kom han till Oxford, och borgarne underkastade sig genast och gåvo gisslan. Och därefter till Winchester, och de gjorde det samma. Kom så österut till London, och många av hans folk drunknade i Themsen, enär de icke höllo sig till någon bro. Då han kom till staden, ville borgarne icke underkasta sig, utan gjorde väpnat motstånd emot honom, ty konung Æthelred var därinne och Thurcyl med honom. Då begav sig konung Swegen därifrån till Wallingford och så över Themsen vesterut till Bath och slog där läger med sin styrka. Och Æthelmer, ealdormannen, kom dit och de vestra thegnerna med honom och underkastade sig alla Swegen och gåvo gisslan. När han uträttat allt detta, vände han norrut till sina skepp och allt folket höll honom då för full konung. Och efter detta underkastade sig borgarne i London och gåvo gisslan, ty de fruktade, att han i annat fall skulle förgöra dem. Befalde så Swegen full tribut och underhåll för

sin här under vintern. Och Thurecyl befalde det samma för den här, som låg vid Greenwich, och därutöver härjade de så ofta de ville. Då röntes detta folk intet gott varken från söder eller norr. Konungen var någon tid på flottan, som låg i Themsen, men drottningen begav sig då över sjön till sin broder Richard och Ælsige, abbot i Peterborough, med henne. Och konungen sände biskop Ælfun med prinsarne Eadward och Ælfred över sjön för att han skulle taga vård om dem. Och konungen begav sig från flottan vid midvinterstid till Wight och var där under den tiden, och därefter begav han sig över sjön till Richard och var där hos honom till den tid Swegen vart död.»¹

I denna den angelsachsiska krönikans framställning uppdrages i klara linjer bilden av den nordiske erövraren, som på sina marscher genom England krossar allt motstånd och underlägger sig landet. Framställningen är lidelsefri och saklig; något personligt omdöme om Sven Tjugeskägg uttalas icke. Om hans här heter det på ett ställe, att sedan den gått över Watling-street, föröfvade den det mesta ont, som någon här kunde göra. Men omdömet om den angelsachsiska hären under Thorkel faller på samma sätt, och syftande på

¹ A. S. Chron., 143.

båda härarne heter det: »då rönte detta folk intet gott varken ifrån söder eller norr.»

Helt annorlunda återspegla sig händelser och förhållanden i Gesta Cnutonis. Här är Sven den nära nog lyckligaste av sin samtids konungar, dådrik, klok, i freden förutseende kriget, fruktad av sina grannar, älskad och förgudad av de sina, vilka följa det kungliga banéret i aldrig så stora faror. Thorkel i spetsen för en stor del av den kungliga hären har dragit till England för att hämnas sin där dödade broder; han har efter att ha vunnit södra delen av landet gått i engelsk tjänst med 40 skepp och själv tagit den ära, som tillkommer Sven. Det är av denna anledning, den danske konungen, eggad av sina krigare och med bifall av hövdingarne och folket, bryter upp för att med svärd eller svek bringa England under sitt välde. Den flotta, med vilken han går till havs, är ingen vanlig flotta: antikens och medeltidens fantastiska djurverld, kentaurer, delfiner och drakar, tävla med lejon och tjurar, än av guld och än av silver, om platserna på master, stävar och skeppssidor, och när det kungliga skeppet glider fram, är det i en skönhet så mycket före de andra skeppens som konungen i värdighet före sina krigare. Förgäves söka engelsmännen hindra den mäktiges landstig-

ning. Slagna av skräck taga de flykten, såras eller nedhuggas. Sven rycker in i landet och intager där-
efter med flottan dess hamnar. När han slutligen
kuvat hela England, är det efter så oerhörda an-
strängningar, att om någon ville giva en skildring i
detalj, han skulle komma att uttrötta sina åhörare
utan att därför rå med att beskriva allt.¹

Man plägar allmänt framhålla Gesta Cnutonis
värde såsom källskrift för Sven Tjugeskäggs historia,
men detta värde är skäligen begränsat: vad den ger
är släkttraditionens idealiserade bild av konungen
sådan denna tedde sig reflekterad i svulstiga latin-
ska fraser vid 1000-talets mitt. Skuggorna äro här
inga. Men annorstädes föllo de redan täta nog.
I Normandie, där Guillaume de Jumièges något
senare skrev sin *Historia Northmannorum*,² såg
man väl ännu icke utan sympati på den stambe-
fryndade erövraren, men i Tyskland som i Eng-
land gick den ständigt växande traditionen i be-
stämd riktning mot den svartaste svartmålning.

¹ Gesta Cnut. I, 1—5.

² Guillaume de Jumièges V, 6, 7. — Traditionen hos
Guillaume de Jumièges är redan starkt förvanskad. Det
är möjligt, men obestyrkt, att Sven, som han berättar,
före ankomsten till England kan ha besökt Normandie och
där slutit förbund med hertig Richard i Rouen, men att
han efter en belägring intagit London, är uteslutet. För
kronologien se ovan s. 57, 148.

Thietmar av Merseburg ger anslaget. Han har ofta hört, säger han, att anglerna utstått osägligt elände av Sven, Haralds son, danernas omilde konung, och brakts så vitt, att de, som förut voro apostelfursten Petrus' skattskyldige och den helige fadern Gregorii andliga söner, måste till dessa orena hundar betala en årlig tribut och till dem avstå sitt land, vars innebyggare tillfångatagits eller dödots. Thietmar beskriver Sven som en missgärningsman, vilken icke ens skonade de sina, som bytte himmelens gud och jordens mot djävulen och som hånande ideligen berömde sig av att vara en av fri vilja vitt och brett huserande fiende till de sina. »Denne tyrann hade länge, sig själv och sina medmänniskor till stort betryck, en gudlös bland gudaktiga, sin varelse här nere, och blev efter Herrans rådslut, själv orsaken till så många död, först sent överväldigad av döden.» Thietmar kallar honom Sven förföljaren och hans söner huggormars avföda.¹

Thietmar nämner i sin skildring av Knut den store och Thorkel som sin sagesman en angelsachsare Sewald;² möjligen återgår även hans karaktäristik av Sven Tjugeskägg till denne. I varje fall

¹ Thietmar, VII, 26, 28.

² Thietmar, VII, 28, 29.

genljuder den angelsachsiska litteraturen under 1000-talet och förra delen av 1100-talet av liknande skildringar. »Piratæ, pessimum genus prædonum,» är Osberns ord i Vita s:ti Elphegi om Svens krigare;¹ honom själv karakteriserar ärkedjeknen Heremannus ett tjugotal år senare, i slutet av det 11:te århundradet, som en fräck, förvägen plundrare; ingen förmår omtala vilket raseri, som bodde i hans hjerta; skonande ingen, lade han fäderneslandet öde och krävde överallt skatter, under vilka England ännu lider.² Florentius, som skriver på grundlag av den angelsachsiska krönikan, förändrar genom de tillägg han gör skildringens hela art. När Sven överskridit Watling-street, säger han, utfärdade han ett edikt, att hans soldater skulle lägga åkrarne öde, bränna städerna, skövla kyrkorna, utan förbarmande döda de av manligt kön, som föllo i deras hand, men spara kvinnorna för att sedan skända dem och i övrigt föröva allt ont de förmådde. De gjorde så, och rasande som djur kommo de i backantisk yra till Oxford. Allt folk höll honom för full konung, heter det i den angelsachsiska krönikan; konung, tillägger Florentius, om den kan kallas för konung,

¹ Script. rer. Dan. II, 439.

² Martène et Durand, VI, 825.

vilken i så gott som allt huserade som en våldsmän. När han skildrar Londons underkastelse, anger han som orsak, att innevånarna fruktade, att konungens raseri skulle gå över dem till den grad, att han skulle röva allt vad de egde, låta sticka ut ögonen på dem och hugga av deras händer och fötter.¹ Henry of Huntingdon återgår till den angelsachsiska krönikans skildring,² men hos William of Malmesbury och hans efterföljare är Sven Tjugeskägg åter mannen, som under rov och mord lägger England öde, »tyrannus atrocissimus», »tyrannus nequissimus.»³

Hos den samtide Thietmar har utvecklingen redan hunnit så vitt, att Sven Tjugeskägg är bliven den gudlöse, hånande tyrannen, som skonslöst förföljer Herrans trogna. Bilden står redan nära den, som medeltiden gjorde sig av den romerske Cæsar, som framför andra förkroppsligade heden-
domen, kristenhetens fiende, Julianus apostata. När ett århundrade senare bilden av Knut den heliges martyrdöd skapades, lånades dragen från evangeliernas berättelser om den döende Kristus;

¹ Florentius I, 166.

² Henry of Huntingdon, 180.

³ William of Malmesbury, *Gesta regum* § 179; Roger of Wendover, ed. Coxe, I, 448. Jmfr John of Wallingford i *Hist. Britt. script.* XX tom. III, 548.

på Sven Tjugeskägg överflyttades nu legenden om Juliani död.

De första antydningarne till denna legend föreligga hos Sozomenos och Theodoretos i deras kyrkohistoriska arbeten; mera utvecklade möter den hos syriern Malalas i hans omkring år 600 nedskrivna krönika. Under de närmast följande århundradena kan legendens utveckling följas hos Johannes av Nikiu i hans verldskrönika, hos Eutychius i krönikan Nothin el Gauhar och hos Pseudo-Amphilochius i *Vita sancti Basilii*.¹ Den version, som förekommer hos den sistnämnde,² återfinnes i England vid början av 1000-talet i Ælfrics homilie *De assumptione beatæ Mariæ*, vilken i övrigt är byggd på det brev till Paula och Eustochius, som tillskrives Hieronymus.

När Julianus, berättar Ælfric, på sitt tåg mot perserna kom till Cappadocia, där Basilius var biskop, hotade han honom och borgarne med att vid återkomsten förstöra staden och jemna den med jorden. Efter Juliani avresa förde innevärnarne på Basilii råd sina skatter till den heliga jungfruns kyrka för att därmed efter återkomsten blidka tyrannen. Klerkerna och allt fol-

¹ Jmfr Th. Büttner-Wobst i *Philologus* LI, 561.

² *Acta sanctorum*. Junii tomus III, 423.

ket fastade därefter tre dagar i kyrkan och anropade Guds hjälp. Men under den tredje natten uppenbarade sig den heliga jungfrun, omgiven av en stor härskara, för biskopen och befallde att hemta den helige Mercurius; då han kom, tillsade hon honom att gå emot Julianus och döda honom. Basilius begav sig därefter till den kyrka, där Mercurius låg begravnen, men helgonets vapen voro borta. Tre dagar senare kom en kejsarlig krigare, Libanius, och förkunnade Juliani död. Hären hade varit lägrad vid Euphrat, och sju väktare hållit vakt om kejsaren. Men en okänd krigare hade kommit emot honom, genomborrat honom och ånyo försvunnit. Julianus hade skrikit fruktansvärt till och utandats sitt liv.¹

I den version av legenden, som föreligger hos Ælfric, äro ett flertal episoder av äldre datum bortskurna. Enligt Sozomenos har Julianus icke blott hotat Basili biskopsstad med undergång, utan även befallt innevånarne att utlemna kyrkornas skatter och omedelbart betala 300 libræ i guld till statskassan. Enligt samma källa skall också en av Juliani tjenare, då han, färdandes vägen framåt, lagt sig till vila, hava haft en syn och däri iakt-

¹ Ælfric's Homilies, ed. Thorpe, I, 449. Jmfr Migne, Patrologia latina XXX, 122.

tagit, huru ett flertal apostlar och profeter samlades och rådslogo om vad som var att göra gentemot kejsaren, och huru tvenne av dem gingo bort från de andra; då de i en ny syn återkommo, förkunnade de Juliani död. Till detta fogas historien om en andlig man, som då kejsaren beredde sig till sitt härtåg mot perserna och hotade med att förgöra de kristna, förutsade honom hans öde.¹ I andra versioner av legenden hotar kejsaren med att pina Basilius och alla dem som icke vilja förneka Kristus; folket samlas på biskopens råd i själva den kyrka, där Mercurii grav är belägen, och omgiven av en sköldborg träffas Julianus av det dödande spjutet.²

Den äldsta underrättelsen om Sven Tjugeskäggs död läses i den samtida angelsachsiska krönikan: »Detta år (1014) ändade Swegen sina dagar vid kyndelsmessotid den 3 nonas februarii.»³ Ett femtiotal år senare heter det hos Osbern: »Konung Sven blev av den allsmäktige guden på ett fruktansvärt sätt dödad.»⁴ Hos hans yngre samtida Heremannus är Julianus-motivet utnyttjat.

¹ Migne, *Patrologia græca* LXVII, 1222, 1294.

² Så i den till en vida äldre återgående versionen i Mariúsaga, udg. av C. R. Unger, 699.

³ A. S. Chron., 144.

⁴ Script. rer. Dan. II, 439.

Konung Sven är hos Heremannus i färd att utkräva skatt i England, men då hans skatteutkrävare komma till Beodricsworth, vägra innevånarne i denna åt den helige Eadmund helgade ort att betala. De samlas i den kyrka, där den helige martyren vilar, och anropa hans hjälp mot den grymme konungen. Under nattens tystnad uppenbarar sig då Eadmund för munken Ægelwin, sänder honom till Sven, varnar för skatteutkrävningen och hotar honom, om han ej avstår, med guds och helgonets straff. När Sven på tinget i Gainsborough hör vad Ægelwin har att säga, faller han i raseri och skär tänder som ett lejon, men då Ægelwin på återvägen vid aftontid kommit till Lincoln och lagt sig till vila, uppenbarar sig den helige Eadmund ånyo för honom i sömnen och förkunnar, att innan han ännu nått hem, skall han få höra om Svens undergång. Ægelwin stiger upp och fortsätter före dag gryningen sin färd. Före och efter sig ser han vägfärande riddare; han hör dem tala danska och anar i dem skatteutkrävare. En av riddarne frågar honom, om han icke är den präst, som talat inför konung Sven på Eadmunds vägnar. Då han jakar härtill, förkunnar riddaren, att konungen natten efter hans uppträdande straf-

fats med en ond död och genomborrad med ett spjut på ett fruktansvärt sätt skiljts hädan.¹

Anknytningen till Julianuslegenden är otvetydig. Hos närmast följande författare Florentius faller en del av berättelsen bort, men i övrigt står skildringens utformning under än starkare inflytande av legenden. Konung Sven hotar, att om man icke i den stad, där den helige Eadmunds kropp vilar, omedelbart betalar skatten, skall han bränna staden med dess innevånare, i grund förstöra kyrkan och pina klerkerna på allt upptänkligt sätt. Han förklarar, att helgonet ingen helighet har.² Men mot aftonen samma dag, då han på tinget i Gainsborough upprepat sina hotelser, ser han, omgiven av danskarnas täta sköldborg, den helige Eadmund komma emot sig beväpnad. Han bleknar och utropar: »hjelpen mig, stridskamrater, hjelpen mig, den helige Eadmund kommer för att döda mig.» Och medan han ännu talar, faller han från hästen, genomborrad av den heliges spjut.³

Med den utformning berättelsen fått hos Floren-

¹ Martène et Durand VI, 825.

² Jmfr Nöldeke i Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft XXVIII, 278.

³ Florentius I, 168. Jmfr Symeon of Durham, Opera omnia, ed. Th. Arnold, II, 145.

tius är legendens innehåll i den föreliggande grundversionen i huvudsak uttömt, och när generationen efter ämnet ånyo upptages, anknytes till en annan framställning. Denna framställning kan följas tillbaka till syriern Malalas. Han berättar, att Julianus i en dröm såg en vuxen, harneskklädd man, vilken i hans tält vid Ktesifon sårade honom med sin lans. Kejsaren skrek till, och eunucher, spadoner och vakthavande soldater med facklor i händerna störtade in.¹ I anslutning härtill uppenbarar sig hos William of Malmesbury den helige Eadmund för Sven Tjugeskägg i sömnen; en ordvexling uppstår, och helgonet genomborrar konungen med sin lans. De vakthavande höra ordvexlingen och klangen av den slungade lanssen. William tillägger, att Knut den store, som kände allt detta, intet underlät för att blidka helgonet — han befäste Edmundsbury, byggde en kyrka över helgonets grav, stiftade ett kloster och lade många och stora gods till detsamma.²

Från England gå sägnerna om konung Svens död vidare. I Normandie har Guillaume de Jumièges ännu endast att berätta, hurusom han dog angripen av en sjukdom,³ men hos Ordericus Vitalis heter

¹ Philologus LI, 564.

² Migne, Patrologia latina CLXXIX, 1521.

³ Guillaume de Jumièges V, 8.

det, att den hedniske konung Sven dödades av konungen och martyren Eadmund.¹ På Island möter legenden hos Snorre och hans avskrivare. »Konung Sven,» säges det, »vart bråddöd om natten i sin säng, och engelske män säga, att konung Eadmund den helige har dräpt honom på samma sätt som den helige Mercurius drap Julianus niding.»² Men i Danmark är denna uppfattning främmande. Adam säger endast, att Sven, tre månader efter det han vunnit England, dukade

¹ Orderici Vitalis Historia ecclesiastica I: 1, 28.

² Hkr. II, 15. Jmfr Hist. Olavssagan, 19; Knytl., 184. — I norsk-isländsk litteratur sättes Sven Tjugeskäggs död icke såsom i den engelska till 1014, utan än till 1005 eller 1006, än till 1008 eller 1009. P. A. Munch I: 2, 491, och Maurer II, 545 (Jmfr Björn Magnússon Ólsen i Aarb. 1878, s. 18) hava i vidlyftiga utredningar sökt fastslå orsakerna till dessa felaktiga dateringar. Deras på mer eller mindre subjektiva skäl grundade bevisföring låter sig emellertid icke upprätthålla. Dateringarne äro gjorda på grundval av uppgifter hos engelska legendförfattare, till vilka det också hänvisas. Hos Osbern (Script. rer. Dan. II, 439) uppges Sven avlida före den tid, då Thorkel tager befälet i England och erövrar Canterbury (1011) och enligt Heremannus (Martène et Durand VI, 829; Ungedruckte anglo-normannische Geschichtsquellen, herausg. von F. Liebermann, 241) anländer Thorkel med sin flotta från Danmark (1009), först sedan konungen gått ur tiden; presten Ægelwin flyktar därefter med Eadmunds relikier till London och sammanträffar där med ärkebiskop Ælfheah, vilken vid Canterburys erövring blev danskarnes fånge.

oförmodat under för döden,¹ och Saxo låter honom mätt av år och ansträngningar, uppgående i evighetstankar, skiljas hädan i glansen av ett fulländat menniskoliv.²

Sven Tjugeskägg blev begravnen i England, enligt Symeon of Durham i York.³ Men då danskarne efter konungens död lemnade landet och Æthelred, återvänd till sitt rike, ville förgöra sin motståndares lik, blev detta, berättar Thietmar, upptaget ur graven av en angelsachsisk kvinna och av henne fört över till Danmark.⁴ Berättelsen går i något olika former igen i Gesta Cnutonis,⁵ hos Guillaume de Jumièges,⁶ Ordericus Vitalis⁷ och Heremannus⁸ och är utan tvivel förtjent av tilltro. På förstnämnda stället tillägges, att den döde konungen i Danmark mottogs av sina söner Knut och Harald och under stora hedersbetygelser staddes till vila i det kloster han uppfört och helgat åt den heliga trefaldigheten.

¹ Adam II, 49.

² Saxo I, 507. Jmfr familjetraditionen i Gesta Cnut. I, 5.

³ Symeon of Durham, Opera omnia, ed. Th. Arnold, II, 146.

⁴ Thietmar VII, 26.

⁵ Gesta Cnut. II, 3.

⁶ Guillaume de Jumièges V, 8.

⁷ Ordericus Vitalis I: 1, 28.

⁸ Martène et Durand VI, 829.

EXKURSER.

Konungakrönikan i Hervararsagan.

Den saga, i vilken den här ifrågavarande konungakrönikan¹ förekommer, är enligt Finnur Jónsson knappast yngre än circa 1250,² enligt Axel Olrik nedskreven rimligtvis före 1300.³ Konungakrönikan sjelv förekommer endast i yngre pappershandskrifter av sagan. Frågan är, från vilken tid den härrör.

Krönikans slutord äro dessa: »Hallstens söner voro Philippus och Inge, som togo konungadöme i Svithiod efter konung Inge den gamle. Philippus hade Ingegärd, konung Harald Sigurdssons dotter; han var kort tid konung». Av dessa ord drager Henrik Schüek slutsatsen, att krönikan är skriven efter 1118, året för Filip Hallstenssons död, men å andra sidan så kort efter denna tid, att författaren icke haft kännedom om Inge den yngres död, som inträffade omkring 1125.⁴

¹ Hervararsagan, 289.

² Finnur Jónsson II, 840.

³ Axel Olrik, Kilderne til Saksens Oldhistorie I, 8.

⁴ Henrik Schüek, Sveriges förkristna konungalängd, 14. Jmfr Schüek i Arkiv för nordisk filologi VIII, 219; däremot

Den slutsats, till vilken Schüek här kommer, är icke så given, som den möjligen kan synas. Därför att en krönika slutar med två konungar, av vilka den ene omtalas såsom icke längre konung, den andre icke omnämnes såsom död, är det visserligen, såvida icke en interpolation föreligger, givet, att den nedskrivits efter den förres nedstigande från tronen, men icke eo ipso att det skett före den senares bortgång. Huruvida i här föreliggande fall något kan byggas på avslutningsorden i krönikan, ger en undersökning av dennas plan vid handen.

Hervararsagans krönika angiver i sin början, att från Angantyr, den hjelte, med vilken sagan sist sysselsätter sig, »äro komna konungaätter». Detta är utgångspunkten. Den följer därefter, sedan det omtalats, att Angantyrns son var Heidrek Ulfham, konungen i Reidgotaland, vars dotter Hild var moder till Halvdan Snjalle, fader till Ivar Vidfamne,

---

Finnur Jónsson II, 373. — Enligt Schüek är Are Frode författare av konungakrönikan. Början är enligt honom med all sannolikhet konstruerad ur norska sagor och skaldevisor, eller *kan* åtminstone förklaras genom en dylik konstruktion; den senare delen från och med Erik Segersäll vilar däremot på svensk tradition, vilken meddelats Are av den isländske skalden Markus Skeggjasson, som någon tid måste hava vistats vid Inge d. ä. hov, när han veterligen diktat ett kväde till dennes ära.

de konungar, komna från den sistnämde, vilka innehaft Svea- och Danavälde. Dottersonen Randver, heter det, tog Danarike och blev konung däröver, hans broder Harald Hildetand lät giva sig konunganamn i Götland och lade sedan under sig alla de riken, som Ivar Vidfamne hade haft. Efter Randver tog hans son Sigurd Ring konungadöme i Danmark; han kämpade med Harald Hildetand på Bråvalla, där den senare föll, och rådde sedan över Danarike till döddagar, då hans son Ragnar Lodbrok blev konung. Efter Harald Hildetand tog hans son Eysten den illråde Svearike och rådde däröver, tills konung Ragnars söner fällde honom. Sedan därefter krönikan omtalat delningen av Ragnars välde efter hans död, följer den endast de ättlingar till honom, som innehaft Svearike. På Björn Järnsida låter den följa hans son Erik och dennes brorson, därefter, såvitt det kan ses av den korrumperade texten, Eriks söner, och när ätten på manssidan dör ut med Olof Skötkonungs son Emund, fortsätter krönikan med Stenkil och hans efterkommande, de senare också de komna från Angantyr, ty Stenkil var gift med Emunds dotter. Så strängt är programmet: »de konungaätter, som äro komna från Angantyr», följt, att den släkten icke tillhörande Håkan, som enligt krönikörens

egen uppgift intog tronen före Inge Stenkilsson, icke får någon annan plats i räckan än i det vilsekomna yttrandet: »Inge het Stenkils son, vilken svearne togo till konung näst efter Håkan.» När krönikan omsider avslutas med Hallsten Stenkilssons söner Philippus och Inge, är programmet fyllt, ty med den sistnämde gick den svenska tronen definitivt ur Angantyrättlingarnes släkt.

Krönikan har sålunda en bestämd plan, men denna, som strängt vidhållits, visar otvetydigt, att en datering icke kan byggas därpå, att krönikan fullt konsekvent slutar med de båda Hallstensöborna, även om den ene av dem icke omtalas såsom död. Av denna plan följer fastmera en helt annan datering. Planen är, såsom det klart framgår, lagd med utgångspunkt från Hervararsagan; denna saga härrör från tiden 1250—1300; krönikan kan under dessa omständigheter såsom historisk källskrift icke utan särskilda skäl sättas till en tidigare tid.

Betraktar man närmare krönikan i dess förhållande till andra källor, framgår ett liknande resultat.

Krönikans hela art visar denna som en compilation. Den långa skildring av Inge den äldre, som förekommer mot slutet av densamma, står icke i någon som helst proportion till det övriga,

utan synes närmast som ett kapitel ur en större saga; uttalandet om konungens företrädare Håkan måste vara kommet in annorstädes ifrån, och i stycket om Ivar Vidfamnes erövringar gå, såsom redan Heinzel visat¹, två olika källor igen, vilka det icke lyckats författaren att sammanarbeta. Krönikan antyder också sjelv i omisskännliga ordalag sin karaktär av kompilation. Det heter sålunda på ett ställe, att Eysten den illråde rådde för Sveavälde, þar til er synir Ragnars konungs feldu hann, svá sem segir i hans sögu. Är också här icke överensstämmelsen med Ragnarssagan från förra delen av 1300-talet alldeles verbal, synes dock beroendet givet: ok nú lýkr svá þeirra bardaga, at Eysteinn konungr fellr, en þeir brœðr hafa sigr². På ett annat ställe — det är stället om Ivar Vidfamne — citerar krönikans författare konungasagorna. Man har antagit, att härmed skulle avses Skjöldungasagan³, men redan Sophus Bugge⁴ har hävdad, att citatet gäller Ynglingasagan, och i sjelva

¹ Heinzel i Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften CXIV, 436.

² Fornaldar sögur I, 272.

³ Finnur Jónsson II, 839.

⁴ Hervararsagan, 291.

verket kan det icke betvivlas, att denna är den ena av de begagnade källorna.

Hkr. I, 72, 73:

Ívarr inn víðfaðmi kom . . . ok dró þegar her mikinn saman, fór þegar upp á Svíþjóð. . . . Ívarr víðfaðmi lagði undir sik alt Svíaveldi; hann eignaðisk ok alt Danaveldi ok mikinn hlut Saxlandz ok alt Austrríki ok inn v:ta hlut Englandz.

Hervararsagan, 290:

Ívarr hinn víðfaðmi kom með her sinn i Svíaveldi, sem segir i konungasögum . . .

Ívarr hinn víðfaðmi lagði þá undir sik alt Svíaveldi; hann vann ok Danaveldi ok Kurland ok Saxland ok Eistland ok öll austrríki alt til Gardaríkis; hann réð ok vestra Saxlandi ok vann hlut Englands, þat er kallat Norðumbraland. Ívarr hinn víðfaðmi lagði þá undir sik alt Danaveldi.

Krönikans sena datum som historisk källskrift torde härmed vara fastslaget. Det belyses ytterligare av de ställen, där den överensstämmer med Historia Norwegiæ, den historiska Olavssagan samt Knytlingasagan.

Hist. Norv. (Mon. Norv., 102):

Timens Ivarum cognomine withfadm regem tunc temporis multis formidabilem se ipsum cum omni comitatu suo cenaculo inclusos igne cremavit.

Hervararsagan, 290:

Ingjaldr konungr hinn illráði hræddiz her hans (o: Ivars) ok brendi sik sjálfr inni með allri hirð sinni á þeim bæ, er á Ræningi heitir.

Hist. Olavssagan, 13:

þa er Haralldr konungr enn harfagri hofse til ríkis i Noregi, var Eiricr konungr at

Hervararsagan, 294:

Eiríkr hét sun Öfundar konungs, er ríki tók eptir föður sinn at Uppsölum . . .

Uppsaulum i Sviðioð Emundar son . . . Eptir hann var konungr i Sviðioð Biornn son hans. hann varð sottdauðr. Eptir hann voro konungar i Sviðioð synir hans Olafr faðir Styrbiarnar oc Eiricr enn sigrsæli er lengi var konungr i Sviðioð. hann fecc i elli sinne Sigriði dottur Scauglartosta. þeirra son var Olafr sønsoci er síðan var konungr i Sviðioð eptir Eirik foður sinn.

Knyll., 180:

Styrbjörn barðist á Fýrisvöllum við Eirik enn sigrsæla Sviakonung, föðurbróður sinn; þar féll Styrbjörn.

Á hans dögum hófz til ríkis í Noregi Haraldr konungr hinn hárfagri . . . Björn hét sun Eiriks konungs at Uppsölum, hann tók ríki eptir föður sinn ok réð lengi. Synir Bjarnar vóru þeir Eirikr hinn sigrsæli ok Óláfr, þeir tóku ríki eptir föður sinn ok konungdóm; Óláfr var faðir Styrbjarnar hins sterka . . . Síðan réð Eirikr Sviaríki til dauðadags; hann átti Sigriði ena stórráðu. Óláfr hét sun þeira, er til konungs var tekinn í Sviþjóð eptir Eirik konung.

Styrbjörn barðiz við Eirik konung föðurbróður sinn á Fýrisvöllum; ok þar féll Styrbjörn.

Jomsborg och jomsvikingarne.

En samlad framställning av Jomsborg och jomsvikingarne synes ha förelegat redan omkring år 1200¹. Denna framställning är icke bevarad, men från en senare tid möta sådana dels i Fagrskinna och hos Snorre, dels i Jomsvikingasagan, av vilken senare icke mindre än fem olika redaktioner föreligga.

Berättelserna om jomsvikingarna hava sedan gammalt åtnjutit en vidsträckt popularitet, och med bortskärande av vissa romantiska drag hava de även inom den historiska litteraturen tagits för goda. Ännu den dag i dag stå dessa vikingar som sin tids mest frejdade nordiska hjältar; från sin slutna borg — ett mästerverk i befästningskonst — nere i det främmande Vendland, där de leva under egen hövding och egna lagar, låta historieskrivarne dem ännu spela en dominerande roll i nordisk historia. Jomsborg är numera lokaliserat till höjdsträckningen norr om Wollin vid Dievenow, Silberberg;

¹ Finnur Jónsson II, 664; Mogk, 819.

det har blivit en trossats, att gravkullarna på motsvarande höjd sydväst om staden, Galgenberg, omsluta kvarlevorna av de bortgångna nordiska kämparne.

Teorien om Silber- och Galgenberg, i Tyskland förfäktad av A. Stubenrauch¹, i Danmark af Johannes Steenstrup², saknar emellertid bärande underlag: de vid sidan av de talrika vendiska krukskärvorna ytterligt fåtaliga, till härkomsten i regel tämligen obestämbara fynden å dessa platser ge ingen som helst anledning att hit förlägga vare sig en nordisk borg eller ett nordiskt gravfält. I vad mån den historiska traditionen, vilken tydligen omedvetet påverkat arkeologerna, är förtjänt av vitsord, torde framgå af det följande.

Jomsborgs grundläggning är tidigast omnämnd av Sven Ågesen. Då Harald Blåtand, flyende för sin son, kom till Slavien, säger han, »omtalas han först hava grundat den stad, som kallas Hyumsburgh.»³ Näste författare är Saxo. Enligt honom bemäktigar sig Harald Slavien med vapenmakt, lägger en stark besättning vid Julin, den förnämsta staden i detta land, och gör den svenske konunga-

¹ Baltische Studien. N. F. II, 65.

² Venderne og de Danske, 47.

³ M. G. SS. XXIX, 32.

sonen Styrbjörn till krigarnes hövding¹. I den isländska litteraturen möter den första underrättelsen om Jomsborgs grundläggning i Fagrskinna. Det heter här, att konung Harald härjade i Vendland och lät där göra en stor borg i Jom, och är den borgen sedan kallad Jomsborg; men krigarne där, jomsvikingarne, vunno mycket av riket från konung Burislav i Vendland². I Knytlingasagan uttryckes detsamma på följande sätt: »Harald Gormsen hade ett stort jarlarike i Vendland; han lät där anlägga Jomsborg och satte där mycket krigsfolk; han gav dem sold och rätt, men de vunno landet under honom.»³

I motsats till dessa uppgifter, som alltså göra Harald Gormsen till Jomsborgs grundläggare, förlägger Jomsvikingasagan grundläggningen icke till Haralds tid utan till tiden långt efter hans son Sven Tjugeskäggs tronbestigning och nämner såsom grundläggare i stället för dennes fader hans fosterfader Palnatoke. Denne har på vikingafärd, i akt och mening att härja, kommit till Vendland; då erbjuder honom konungen där Burislav fylket

¹ Saxo I, 480.

² Fagrsk., 80.

³ Knytl., 179.

Jom mot att han värjer hans land och rike; Palnatoke går in därpå och låter göra en stor borg, Jomsborg¹. Denna uppfattning av jomsvikingarnes hövding som den vendiske konungens lantvärnsman, icke hans fiende, kommer äfven fram hos Odd, då denne låter Sigvalde jarl i Jomsborg hota den vendiske konungen med att lämna borgen, därest den senare icke giver honom sin dotter Astrid till äkta².

De skiftande uppgifterna om Jomsborgs grundläggning har P. A. Munch sökt sammanjämka och därvid refererat till Eyrbyggjasagan, enligt vilken isländaren Björn Bredvikingakappe 13 eller 15 år innan kristendomen år 1000 blev antagen på Island skall ha tagit tjänst hos Palnatoke på Jomsborg. Det kan knappast betvivlas, säger Munch, att en skara av Harald Gormsens motståndare, anhängare till hans son Sven, antingen de nu voro anförda av den mystiske Palnatoke eller ej, satt sig i besittning af Jomsborg; de ha därifrån hotat Harald med så stor fara, att denne ansett det nödvändigt att till varje pris få dem bort; han har därefter tagit Styrbjörn såsom ett slags condottiere

¹ Jvs. (A.), 29, (AM. 291), 62, (Sth.), 14, (Flat. I), 165, (AM. 510), 27.

² Odd II, 285.

i sin tjänst och med hans hjälp erövrat Jomsborg¹. I motsats till denna uppfattning, som är karakteristisk för en äldre tids historiska metod, har i modern dansk historieforskning Palnatoke utskjutits som grundläggare af borgen och i anslutning till Saxo, Fagrskinna och Knytlingasagan hävdats, att liksom i sin tid otvivelaktigt konung Godfred vid Reric Harald vid Julin lagt en borg med en dansk besättning, som var istånd att på en gång hålla staden i tygel och beskydda den². Denna uppfattning är numera allmänt godtagen. Men den kan lika litet som P. A. Munchs utan vidare anses giltig. Källorna för historien om Jomsborgs grundläggning äro alla av särdeles ungt datum, i lyckligaste fall omkring 200 år yngre än händelsen, och de visa sig vid en granskning stå i närmaste förhållande till varandra. Överensstämmelsen mellan Saxo, Fagrskinna, Knytlingasagan och Sven Ågesen är sådan, att de antingen återgå till samma källa eller representera samma tradition.³ Det följer därav, att

¹ P. A. Munch I: 2, 96.

² A. D. Jörgensen, 297; Steenstrup, *Venderne og de Danske*, 34. Jmfr *Danmarks Riges Historie* I, 324.

³ *Saxo*: Haraldus, armis Sclavia potitus, apud Julinum . . . competentia militum praesidia collocavit.

Fagrskinna: Haralldr konongr Gorms sunr hæriaðe a Vinlandd. oc let þar gera borg mikla er hæitir at Iome. oc er su borg callað siðan Iomsborgh.

intet kan bestämt konstateras om den grundläggning, Harald Gormsen skall ha verkställt. Vad Joms-vikingasagans olika redaktioner angår överensstämma dessa ifråga om Jomsborgs tillkomst verbalt sinsemellan och med den förändring, att som grundläggare istället för Harald insättes Palnatoke, märkligt nog även med de föregående². Att denne Palnatoke i detta sammanhang saknar allt existensberättigande i historien, framgår därjämte tydligt av de inkarnationer, i vilka han tidigare möter. I äldre litteratur, ja ännu hos Odd och i Fagrskinna, är han okänd, och när han under namnet Toke framträder hos Saxo, är han endast en man i Harald Gormsens, senare i Sven Tjugeskäggs hird, till vilken allmänna sagomotiv knyts, och

Knyttlingasagan: Haraldr Gormsson ... hafði ... mikit jarlsriki í Vindlandi; hann lét þar gjöra Jómsborg ok setti þar herlið mikit.

Sven Ágesen: Primus urbem fundasse dicitur, quæ Hymsburgh nuncupatur.

² *Jvs. A*: Palmatoko ... oppidum ... Jomsburgum dictum ... ædificari curavit.

Jvs. AM. 291: Oc þar lætr han göra ... sævarborg æina micla ... þa er Jóms borg er kolloþ síþan.

Jvs. Sth: Lætr hann göra þar eina borg mickla ... þessi borg er kolluð Ioms borg.

Jvs. Flat. I: Ok þa lætr Palnatoki gera æina borg mikla ... su var kollut Jomsborg.

Jvs. AM. 510: Lætur Palnatoki giora eina storra borg, oc uar hun sidann kollud Ioms-borg.

som slutar med att döda sin förste tyranniske herre¹. Sven Ågesen flyttar honom till Slavien och gör honom till tyrannens rådgivare efter dennes flykt från Danmark och grundläggning av Hyumsburgh². Först hos Snorre förvandlar han sig till jomsviking; han är hos honom en man i ledet under Sigvalde jarls hövdingkap³. I Jomsvikingasagan når han slutligen, med undanträngande av den senare, sin sista inkarnation: grundläggare och hövding för Jomsborg och jomsvikingarne⁴.

Frågan om Jomsborgs och jomsvikingasamfundets grundläggning är en fråga av allmännare historiskt intresse endast under förutsättning, att Jomsborg och jomsvikingarne en gång intagit den rangplats i nordisk historia, som tillskrives dem i dansk och isländsk litteratur och som de ännu intaga i det allmänna medvetandet. Svaret på detta spörsmål kan endast givas genom en undersökning av vad den äldre litteraturen har att förmåla om Jomsborg och jomsvikingarne.

¹ Saxo I, 486.

² M. G. SS. XXIX, 32.

³ Hkr. I, 319.

⁴ Jvs. (A.), 29, (AM. 291), 62, (Sth.), 14, (Blat. I), 165, (AM. 510), 27.

Inom den danska och isländska litteraturen äro fyra huvudhändelser knutna till jomsvikingarnes historia: slagen på Fyrisvallarne och i Hjørungavåg, konung Harald Gormsens flykt och fall, Sven Tjugeskäggs bortrövande. På vilket sätt äro dessa händelser under olika tider och hos olika författare framställda?

Slaget på Fyrisvallarne finnes inom den poetiska litteraturen omtalat i en säkerligen oäkta lausavers av Björn Bredvikingakappe Åsbrandsson. Det framställes här endast som ett slag mellan Styrbjörn och Erik; Jomsborg och jomsvikingarne omtalas ej¹. Detta är lika litet fallet i den älsta prosaiska framställningen, hos Odd². Först hos Saxo blir Styrbjörn hövding på Jomsborg, och såsom sådan beger han sig, följd av jomsvikingarne och till en början också av Harald Gormsen och hans här, mot Erik³. Men ännu hos Snorre och i Knyttlingasagan, där Styrbjörn kommer till valplatsen från Danmark, är hans förbindelse med Jomsborg icke omtalad⁴. Kännedomen därom möter i den

¹ Skjalded. A. 134, B. 126 (6).

² Odd I, 7, 29; II, 220, 283.

³ Saxo I, 479.

⁴ Hkr. I, 245, II, 118, 120; Knyttl., 180.

isländska litteraturen först så sent som i Eyrbyggja-sagan och i Styrbjörns þátr¹.

Slaget i Hjörungavåg är beskrivet i ett flertal samtida skaldekväden, men man skall i dem alla förgäves leta efter Jomsborg och jomsvikingarne. Enligt Eyvind Skaldaspiller står slaget mellan Norges styresmän och ödanerna². Thorlef Skuma Thorkelsson kallar sin klubba vikingars ve och uttalar, att den skall bliva danskarna slem, om han lever³. Vigfuss Viga-Glumsson nämner sina motståndare de danska svennerna⁴. Hos Tind Hallkelsson kallas angriparnes skepp vikingaskepp, danskarnas skepp, på ett ställe ett av dem den givmilde mannens — Bues — skepp⁵, hos Thord Kolbenson danskarnes skepp⁶, och i en Vagn Åkeson tillskriven vers heter det om Sigvalde, att den ondsinte krystaren begav sig hem till Danmark⁷.

---

¹ Eyrbyggja Saga, herausgeg. v. Hugo Gering, 109; Flat. II, 71.

² Skjalded. A. 70, B. 62 (13).

³ Skjalded. A. 117, B. 111.

⁴ Skjalded. A. 120, B. 115.

⁵ Skjalded. A. 146, B. 137 (6, 5), A. 147, B. 138 (9, 10). — Uttrycket hos Tind: van a vinda sini (Skjalded. A. 145, B. 136 (4)) är osäkert och tydligen icke ursprungligt. Jmfr textvarianterna.

⁶ Skjalded. A. 213, B. 203 (1), A. 214, B. 204 (4).

⁷ Skjalded. A. 185, B. 175.

Första gång slaget i Hjörungavåg sattes i förbindelse med jomsvikingarne är i Stockholmsredaktionen av Odd, i biskop Bjarne Kolbenssons Jomsvikingadråpa och hos Saxo.¹ Ständigt växande — en utveckling väl värd att följa — går därefter temat genom nordisk litteratur och blir hos Snorre en av glanspunkterna i hans skildring.

Harald Gormsens flykt och fall äro tidigast berörda i Gesta Cnutonis. Men varken här eller i det närmast följande århundradets litteratur är det tal om Jomsborg och jomsvikingar. Enligt Gesta Cnutonis flyr Harald till slaverna², enligt Adam till den stad hos slaverna, som kallas Jumne, och mottages där mot all förväntan vänligt av hedningarne³; Roskildekrönikan⁴ och årböckerna från Lund⁵ återge utan tillägg eller invändning Adams ord. Ännu hos Sven Ågesen flyr Harald till Slavien, och då fråga uppstår om att åvägabringa en försoning mellan honom och Sven Tjugeskägg, bestämmer den senare, heter det hos Sven Ågesen, att hans fader med slaverna skall möta till underhandling i Grönsund. Men hos Sven Ågesen be-

¹ Odd I, 15; Jvs. (AM 510), 104; Saxo I, 483.

² Gesta Cnut. I, 1.

³ Adam II, 25.

⁴ Script. rer. Dan. I, 376.

⁵ M. G. SS. XXIX, 200.

gynner Jomsborg redan, om också svagt, att skymta. Harald skall, heter det, flyende för sin son, hava grundat den stad, som kallas Hyumsburgh¹. Hos Saxo äro jomsvikingarne färdiga. Harald flyr till Julin, »fullt af danskt krigsfolk, skötet för hans trognaste krigsstyrka»; med en här av danskar och slaver angriper han Sven Tjugeskägg och faller för Tokes pil². Men varken hos Odd, i Fagrskinna eller Jomsvikingasagan äro Haralds sista öden ännu satta i samband med Jomsborg, och vad den sistnämnda sagan beträffar, kunde de icke heller vara det, då ju enligt denna borgen icke anlades förrän långt efter Haralds död. Palnatoke dödar emellertid enligt Jomsvikingasagan också Harald³. Men först hos Snorre kommer han såsom jomsviking till valplatsen⁴.

Den sista huvudhändelsen i jomsvikingarnes historia, Sven Tjugeskäggs bortrövande, har följande utveckling bakom sig. Enligt Thietmar bortrövas Sven av »northmanni»⁵; enligt Adam står han i begrepp att begynna krig mot slaverna, då han till-

¹ M. G. SS. XXIX, 32.

² Saxo I, 490.

³ Jvs. (A), 26, (AM. 291), 53, (Sth.), 12, (Flat. I), 161, (AM. 510), 19.

⁴ Hkr. I, 319.

⁵ Thietmar VII, 26.

fångatages och föres till Slavien, för att senare utlösas av danskarne¹; enligt Roskildekrönikan besegras han och tillfångatages av slaverna². Ännu hos Sven Ågesen stå slaverna i förgrunden. När Sven Tjugeskägg bortrövats, vilja slaverna till en början beröva honom livet, men hövdingarne finna rådligare att låta honom dyrt friköpas, varigenom Slavien för alltid skulle bliva rikt, men danskarnes tillgångar uttömmas. Slaverna föra därefter den fångne konungen till Vindinge å, och danskarne utlösa honom. Men liksom i fråga om Haralds flykt skymtar hos Sven Ågesen också i hans berättelse om Sven Tjugeskäggs bortrövande ett nytt moment. Sven bortföres av Palnatoke till det av Harald grundlagda Hyumsburgh³. Hos Saxo äro såväl Harald Gormsen som Palnatoke ånyo skjutna ut ur berättelsen, slaverna, barbarerna spela alltigenom huvudrollen, och blott i en sats mot slutet, som bryter sammanhanget, talas det om den kärlek till fäderneslandet, som förmådde överlöparne i Julin att spara Sven Tjugeskäggs liv⁴. Först i den sena isländska litteraturen — tidigast

¹ Adam II, 27.

² Script. rer. Dan. I, 376.

³ M. G. SS. XXIX, 33.

⁴ Saxo I, 491.

i den arnemagnæanska redaktionen av Odd¹ — äro slaverna definitivt och helt förvandlade till jomsvikingar; med sin hövding Sigvalde i spetsen bortröva de Sven.

Det torde av det här anförda vara tydligt, att liksom jomsvikingarnes hövding Palnatoke ingen af de stora huvudhändelserna i deras historia från början satts i samband med dem, varken slagen på Fyrisvallarne eller i Hjörungavåg, Harald Gormsens flykt och fall eller Sven Tjugeskäggs bortrövande. Först i senare hälften av 1100-talet spåras begynnelsen till något sådant. Man kan författare efter författare, händelse för händelse följa, huru den nya uppfattningen tränger sig fram, och å ena sidan slaver, å den andra danskar förvandla sig till jomsvikingar. Hos ingen författare, icke ens hos Saxo, är förvandlingen i fråga om alla de fyra huvudhändelserna fullt genomförd.

Den tidpunkt, då jomsvikingarne tilldelas sin stora roll i nordens historia, sammanfaller med den, då de första underrättelserna om borgens grundläggning möta. Men den sammanfaller också med den, då överhuvudtaget Jomsborg och jomsvikingarne för första gången omtalas. Adam har en vidlyftig beskrivning af den berömda slaviska

¹ Odd II, 285.

staden Jumne, det nordiska Jom, samlingsplatsen för barbarer och greker, på hans superlativa språk den största av Europas städer, där de stora handelsvägarne i det norra Europa löpa samman; han känner av händelser, som utspelats där, utom konung Harald Gormsens ankomst dit också Magnus den godes belägring av staden¹. Men varken han eller hans eftersägare Helmold² har hört något om det nordiska Jomsborg och dess danska militärkoloni. Och inom den skandinaviska litteraturen omnämnas de varken i skaldediktningen eller annorstädes före senare hälften av 1100-talet. Ännu för författarne af de sagaverk från tiden omkring år 1200, i vilka de älsta traditionerna företrädesvis äro samlade, i Ågrip, hos Theodricus och i Historia Norwegiæ, äro sagornas Jomsborg och jomsvikingar okända.

Allt detta kan icke vara endast en tillfällighet. Man gör sig ovillkorligen frågan: ha Jomsborg och jomsvikingarne existerat?

Svaret kan icke vara tvivelaktigt. Jomsborg och jomsvikingarne äro i nära 200 år efter den tid, då de skulle ha existerat, fullständigt okända, och när de omsider införas i historien, tilldelas dem av en

¹ Adam II, 19, 25. Schol. 57.

² M. G. SS. XXI, 13, 22.

ständigt växande tradition en serie av bragder, vilka tidigare tillskrivits andra; samtidigt skapas tvenne varandra motsägande, men av varandra nära beroende teorier om borgens och samfundets grundläggning, och som den ene av grundläggarna insättes Palnatoke, en sagogestalt, som för detta ändamål flyttas från Danmark till Vendland och efter flere metamorfoser omsider blir krigareflockens hövding. Det nordiska Jomsborg och de jomsvikingar, den danska och isländska traditionen känna, ha aldrig existerat.

Men om också så är, äro likväl de personer av vilka jomsvikingasamfundet skall hava bestått, till någon del historiska: där är bland dem de danska vikingar, om vilkas bragder i slaget i Hjörungavåg de samtida isländska skalderna ha att berätta. I Jomsborg möta både Sigvalde jarl, Bue och Vagn Åkesson. Men dessa liksom de övriga jomsvikingarne äro här lyfta över på ett plan, som ligger utanför verkligheten. Det Jomsborg, där de ha sitt tillhåll, är ingen borg sådan den existerat i det norra Europa under det tionde århundradet. Det är idealborgen, en väldig sjöborg, till hälften ute i havet, med en hamn så stor, att den på en gång kunde rymma 300 långskepp; ett stort stenvalv välvde sig över inloppet med ett stort kastell ovan-

på, och öppningarne därunder låstes inifrån med jerndörrar. Borgens hövding Palnatoke har något av en grekisk heros över sig; han är borgens grundläggare, han organiserar vikingasamfundet, han ger efter vise mäns råd dess lagar. Sjelv har han seger så gott som överallt; han är den berömdaste viking på sin tid och synes överträffa alla andra i visdom och förstånd. Om de andra jomsvikingarne heter det i sagan: »Det är ett allmänt tal, att man aldrig funnit större hjeltar eller kämpar än jomsvikingarne, och vi tro, att deras likar näppeligen någonsin varit till». I enlighet härmed tecknas de — Vagn Åkesson, den skönaste och mest välvuxne man, den främste i kroppsidrotter, redan som 9-års gosse tre mans bane; Bue otillgänglig och tystlåten, men häftig till sinnet, så stark, att man icke kände hans styrka, i allt en stor hjelte; Sigurd Kåpa en skön, belevad och rask man, men vanskelig att umgås med och mäkta fåtalig; Sigvalde blek till utseendet och med krokig näsa, men med de härligaste ögon, hög till växten och liksom sin broder Thorkel, den högste av män, stark och förståndig. Dessa kämpar fylla det krav på ett krigareideal, som föresvävade nordbon. När de i samlad skara draga till Fyrisvallarne eller Hjörungavåg, kräves det också mer än mans styrka

att förgöra dem. Det är som Saxo uttrycker det om jomsvikingarne i Norge: den stenen var Håkon jarl för tung att lyfta. Gudarne ingripa, och först då Odin låter sitt spjut susa genom luften och valkyriorna sända en piskande hagelby i ansiktet på vikingaflocken, bli Erik Segersäll och Håkon jarl segrare. Men besegrade, med döden för ögonen, äro jomsvikingarne ännu desamma som förut. På Fyrisvallarne sättas märkesstängerna i jorden; ingen flyr; Styrbjörn faller med hela sin här. Skildringen kulminerar efter slaget i Hjørungavåg, då de kvarlevande vikingarne sitta bakbundna på trädstammen och ge sina svar till Thorkel Leira på hans fråga om hur de finna det att dö. Det är då svaret kommer från en av de dödsdömde: »Gott som alla mina stallbröder, men hugg mig rakt i ansiktet och lägg noga märke till om jag blinkar; vi ha ofta talt därom». Thorkel högg honom i ansiktet, heter det, och han blinkade icke, utom att ögonlocken drogo sig samman, då döden for över honom.

Orsaken, varför just de danska vikingarne i Hjørungavåg lokaliserades till Jomsborg, undrandrager sig vår kunskap. Men tidpunkten, senare hälften av 1100-talet, sammanfaller med

---

den, då Absalon förde här och flotta till seger mot slaverna och jemnade murarne kring deras stad Julin med marken.

Vid samma tid flyttade sagamännen slaget i Sundet till Svolder.

Rättelser.

- S. 17 r. 2 nedifr. står siktriku läs siktriuk
» 89 r. 3 » » västra Danmark, i Skåne, än i det
östra, läs östra Danmark, i Skåne,
än i det vestra,
-